

AIDAI

1951

NR. 1

TURINYS

KŪRYBOS PASAULYJE

ILIUSTRACIJOS

JANUARY, 1951

AIDAI - ECHOS, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription $5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada $5.50, single copy 55c; Foreign, $6.00.

Entered as second class matter at the Post Office at Kennebunk Port, Maine February 7, 1950, under the Act of March 3, 1879.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1951 METAI SAUSIO MĖNUO Nr. 1 (37)

IEŠKOJIMAS ŠVIESOS GYVENIMUI

ŽVILGSNIS Į MŪSŲ ŠIMTMEČIO PIRMĄJĄ PUSĘ

JUOZAS GIRNIUS

Peržengiame į mūsų šimtmečio antrąją pusę. Nors datinė numeracija pati savaime ir nieko nesako, bet vis dėlto ji duoda bent progą mesti žvilgį į mūsų žengiamą kelią. Šiuo kartu bus mestas žvilgis į dabarties filosofijos pastangas, jei ne vadovauti gyvenimui, tai bent jį nušviesti. Senoji Platono utopija susieti filosofiją ir politiką tokia ir liko. Tiesos, o ne valdžios ilgisi filosofai. Užtat ir patys filosofai nereiškia pretenzijų į Platono utopiją. O, antra vertus, niekas jų ir nelaukia politikoje. Politikai reikia ne filosofų, o sofistų, tai yra ne tų, kurie gintų tiesą, bet kurie mokėtų už tiesą įpiršti visa, kas kada naudinga atrodo. Ir vis dėlto neišsemia visos gyvenimo vadovybės tik viena politika. Tegu politinė propaganda ir mielai norėtų persunkti visą žmogų, visada šis betgi stengiasi išsaugoti, politikų žodžiais, privatų sektorių, kuriame žmogus stengiasi būti savimi pačiu, o ne tik beasmeniniu vienos ar kitos viešojo gyvenimo funkcijos nešėju. Iš šio ilgesio gimsta filosofija ir per šį ilgesį ji prasiveržia į gyvenimą.

1. *Filosofijos ir gyvenimo santykių problema*

Nors ir nevadovaudama gyvenimui, filosofija visada yra veikusi gyvenimą pačiu žmogaus formavimu. Bet būdinga, kad niekada patsai filosofijos ir gyvenimo santykių klausimas nebuvo taip specialiai iškilęs, kaip mūsų šimtmečio filosofijoje. Nemanau tuo reikšti pretenziją, kad ypačiai mūsų laikui filosofija būtų įtakinga. Greičiau priešingai: jei šiandien filosofija nori priartėti gyvenimui, yra ženklas, kad ji laiko save nutolusia nuo gyvenimo ir drauge betgi supranta, jog artuma gyvenimui yra pati jos prasmė. Kiekvienu atveju, gyvenimo ir filosofijos santykių klausimas yra iškilęs pačiu pagrindiniu rūpesčiu dabarties filosofams. Kad šis faktas nėra atsitiktinis, bet išplaukia iš pačio dabarties gyvenimo, tikiuosi parodyti, mesdamas istorinį žvilgį į tai, kaip filosofijos prasmės klausimas įvairavo jos istorinėje plėtotėje.

Nors filosofijos prasmės klausimas asmeniškai filosofui visada aktualus, tačiau yra laikmečių, kuriais jis prasimuša pro asmeninį rūpestį ir virsta pačios filosofijos problema. Tai toki laikmečiai, kuriais naujai iškilusios apraiškos suka visą gyvenimą į naujus kelius. Iš pradžių jie atrodo tik krizės laikmečiai, tik revoliucinis seno sudaužymas. Bet vėliau pro seno griuvėsius jie išryški kaip naujo prasiveržimas. Paliečia toki laikmečiai ir filosofiją. Naujai iškilusių gyvenimo jėgų akivaizdoje turi rasti su jomis atitinkamus santykius ir pati filosofija. Štai kodėl filosofijos prasmės klausimo aspektų įvairavimas visada atspindi ir pačios istorijos tėkmę.

Imkime pirmąjį filosofinės minties išbudimą graikuose. Tai buvo revoliucinis posūkis iš mitinės į racionalinę mąstyseną. Vykdė šią revoliuciją pati filosofija. Visa, kas anksčiau buvo savaime suprantama, atsidūrė abejonės ugnin. Visi teogoniniai ir kosmogoniniai mitai buvo palikti kaip "istorijos", ir buvo imtasi ieškoti sąvokinės tiesos (štai kodėl poetiškasis Platonas reikalavo ištremti iš savo Respublikos poetus kaip melagius, suprask: kaip mitų kūrėjus). Tai laikotarpis, kuriame begimstanti filosofija turėjo save suprasti mitų akivaizdoje: kas yra iš tiesų ir kas tėra fantazija, kas yra filosofinė išmintis ir kas tėra mitiniai prietarai, ką gali mitai reikšti tik-

rosios tiesos akyse? Štai klausimai, kuriais žmogaus mintis atsiplėšė nuo mitų ir įsižiebė filosofine tiesos ieškojimo aistra. Pagal tai ir matome graikų filosofiją besirūpinančią racionalinio mąstymo pagrindimu. Iš vienos pusės imamasi pagrindinių sąvokų bei pagrindinių mąstymo dėsnių analizės — logikos. Iš antros pusės stengiamasi integruoti į filosofiją ir pačius mitus—nebe kaip betarpišką tiesą, o tik kaip vaizdinius simbolius. Nebebus jie toliau pavojingi ir nebereikės jų kūrėjams grūmoti tremtimi.

Naujas uždavinys išaugo filosofijai tokios perversminės revoliucijos akivaizdoje, kokia buvo krikščionybė. Jei graikuose filosofija buvo pastačiusi mitus į klausimo ženklą, tai dabar ji pati atsidūrė klausimo ženklan: kokia logikos prasmė priešais Logos? Kam toliau befilosofuoti, jei Žodis jau apsireiškė? Kam beieškoti tiesos, rizikuojant klaida, jei tiesa jau duota To, kurs yra pats Kelias, Tiesa ir Gyvenimas? Todėl ir iškyla filosofijai tikėjimo ir žinojimo santykių klausimas: kas gali būti filosofija Apreiškimo akivaizdoje? Iš pradžių justi tendencija tikėjimo vardan nužeminti žinojimą. Į paskutiniųjų pagonybės filosofų priekaištus atsakoma: credo quia absurdum. Bet ko vertas aklas tikėjimas? Ar ne protas išskiria žmogų iš visų kūrinių ir padaro jį panašų į savo Kūrėją? Ar užtat nuvertinti protą nėra lygu ir save patį nužeminti? Ar ne tas pats protas, kuris gresia herezijomis, gali būti ir ta šviesa, kuri jas išsklaido? Štai kodėl, užuot paneigę filosofiją, krikščioniškieji mąstytojai patys pasidaro filosofais. Pirminį nepasitikėjimą protu netrukus pakeičia tikėjimo ir žinojimo vienybės postulatas: credo ut intelligam. Nors ir nepaneigta, bet tik į tikėjimo prieangį nustumta filosofija pagaliau laimi ir formalią nepriklausomybę. Ar visa filosofijos prasmė tėra patarnauti teologijai logine atrama? Ar Apreiškimas jau atpalaidavo mus nuo pareigos ieškoti ir tos tiesos, kuri nebuvo reikalinga apreikšti mūsų sielos išganymui? Ar kiekviena tiesa nėra verta pažinti? Duoti į šiuos klausimus teigiamą atsakymą, reiškė tuo pačiu laimėti ir filosofijai laisvę teologijos atžvilgiu.

Bet vėl ateina nauja lūžtis su mokslų išsilaisvinimu iš filosofijos prieglobsčio. Anksčiau filosofija ir mokslai buvo susieti bendru racionalinio pažinimo (cognitio certa per causas) vardu. Nors tematiškai ir buvo skiriama "fizika" ir "metafizika", tačiau metodiškai šis skyrimas nebuvo pravestas. Vadinamoji fizika greičiau tebuvo filosofinių įžvalgų, atsitiktinių patirčių ir pagaliau bergždžių spekuliacijų kratinys. Tik tada mokslai faktiškai išsiskyrė iš filosofijos, kai jie rado savus metodus. Bet tuo pačiu iškilo nauja filosofijos ir mokslų santykių problema. Būdinga tačiau, kad ši mokslų išsiskyrimo revoliucija vyko taikiai, nes naujoji filosofija solidarizavo mokslams prieš scholastinę tradiciją, švęsdama savarankiškų mokslų iškilimą kaip savo pačios laimėjimą. Kaip viduramžio filosofai buvo drauge teologai, taip naujieji filosofai drauge buvo ir mokslininkai. Suprantama užtat, kodėl, betalkininkaudami mokslų išsilaisvinimui iš scholastinės tradicijos, jie ryžosi panašiai "išlaisvint" ir pačią filosofiją. Mokslai iškilo pavyzdžiu ir pačiai filosofijai. Kaip mokslai sparčiai pasiekė didelių laimėjimų naujais metodais, taip ir pati filosofija imasi ieškoti naujo metodo, kuris leistų ir jai išaugti į "griežtą mokslą".

Ieško tokio archimedinio taško filosofijai Descartes. Konstruuoja savo sistemą more geometrico Spinoza. Svajoja Leibnizas mathesis universalis, kuri įgalintų kartą baigti filosofijoje ginčus matematikų pavyzdžiu: skaičiuokime! Net ir kai paaiški pirmųjų bandymų filosofiją "sugriežtinti" nesėkmė, vistiek neatsisakoma tolimesnių pastangų. Ir paties Kanto kritikų gilioji intencija buvo įgalinti filosofijoje sicheren Gang einer Wissenschaft. Dar didesne ryžtimi imasi šio uždavinio vokiečių idealizmas. "Pakėlimas filosofijos į mokslą", paties Hegelio žodžiais, yra vienintelis pateisinimas visų jo pastangų. Bet yra dabar vienas skirtumas: kai Descartes ir Leibnizą traukė matematika, tai Hegeliui ji tėra mangelhaftes Erkennen. Idealistiniai filosofai ieško filosofijai mokslinio pagrindo nebe matematiniame tikslume, bet loginiame sistemingume. Nebepavydima mokslams jų tikslumo, bet greičiau ir patys mokslai įpareigojami paklusti filosofijos sisteminei valiai. Deja, mokslai jau buvo perdaug savimi tikri, kad būtų galėję paklusti filosofinėms idealistų sistemoms. Užuot paklusę, mokslai greičiau iš viso abejingai nusisuko nuo filosofijos. Norėjusi pasidaryti tokiu pat tiksliu mokslu, kokiais išaugo gamtos mokslai, filosofija atsidūrė prieš klausimą: ar iš viso belieka filosofijai ką pažinti, ar neišsemia jau mokslai viso, kas galima pažinti? Tai ir teigia mokslų vardu vadinamasis pozityvizmas, pereitojo šimtmečio antrosios pusės viešpats. Savitos prasmės filosofija neturi, nes nėra nieko anapus tos tikrovės, kurią studijuoja atskirieji mokslai. Visa filosofijos prasmė, pasak pozityvisto Auguste Comte, katalogizuoti atskiras mokslines pažintis į bendresnius sąryšius. Atseit: kaip savo laiku filosofija, sunaikinusi mitus, integravo juos į save kaip vaizdinius simbolius, taip dabar atskirieji mokslai, tikėdamiesi sunaikinę metafiziką, ryžosi į save integruoti filosofiją tik savo pačių tarnybai, paversti ją tik mokslų logika.

Bet tuo pačiu laiku, kai pozityvizmas mokslų vardu pastatė filosofiją į klausimo ženklą, atsidūrė į klausimo ženklą ir pats mokslas gyvenimo vardu. Ne ta prasme, kad tektų mokslą nuvertinti bet ta prasme, kad vieno mokslo nepakanka gyvenimui užtikrinti. Beprasmiška ir absurdiška būtų norėti atsisakyti mokslo šviesos ir jo sukurtos technikos, kuri šiandien pasidarė būtina mūsų gyvenimo sąlyga. Kol technika nebuvo pagrįsta mokslu, kiekvienas žingsnis reikalavo tūkstančių metų. Mokslas gi įgalino per nuostabiai trumpą laiką pasiekti tokių laimėjimų, kurie nebuvo nė svajoti. Ir galima sakyti, kad mokslai pilnai išpildė į juos dėtą Descartes viltį padaryti mus "tarsi gamtos viešpačiais ir savinin-

kais". Bet, deja, negalima lygiai džiaugtis, kad ir šis gamtai viešpatavimas būtų atnešęs lauktą palaimą. Tik šiandien pasaulinės vergijos galimybė pasidarė reali. Bet būtų vaikiška kaltinti techniką, nes ji tėra įrankis mūsų rankose. Kiekvienas technikos kaltinimas faktiškai atsigręžia į mus. Kada sutinkame naujus technikinius laimėjimus su baime, tai iš tiesų baiminamės pačių savęs, ar pakelsime jų uždedamą atsakomybę. Kiek technika palengvina fizinio darbo naštą, tiek betgi pagilina mūsų moralinę atsakomybę. Štai kodėl juo sparčiau žengiame technikinės pažangos keliu, juo labiau pabūgstame, ar spėsime ją vytis ir savo moraliniu subrendimu. Čia ir išryški mokslo nepakankamumas gyvenimui: ves mus mokslas technikinės pažangos keliu ir toliau, bet pati savaime technikinė pažanga dar nelaiduos žmogui ateities. Ir atominiame amžiuje, kaip visada, žmogaus ateitis lieka jo paties rankose. Pati technika, ilgą laiką nukreipusi žmogų į išorinės tikrovės nukariavimą, šiandien vėl grąžina žmogų į save patį. Šita prasme ir apeliuoja pats gyvenimas į filosofiją duoti tai, ko mokslas negali: žmogiškojo gyvenimo etinius idealus. Todėl ir pačiai filosofijai jos santykių su gyvenimu klausimas yra iškilęs į pačią aktualiąją problemą.

Buvo nekartą teigiama: kaip graikai stovėjo prieš būties, scholastikai — Dievo, naujieji filosofai — gamtos klausimą, taip mūsų laikas atsistojęs prieš žmogaus klausimą. Tai grubi schema. Bet vis dėlto ji nėra be pagrindo. Stovėjo graikai prieš būties klausimą ta prasme, kad jiems visų pirma rūpėjo išskirti tikrovę nuo fantazijos, tiesą nuo mito. Stovėjo scholastikai prieš Dievo klausimą ta prasme, kad jiems ypačiai buvo aktuali proto ir Apreiškimo, žinojimo ir tikėjimo problema. Stovėjo naujieji filosofai prieš gamtos klausimą ta prasme, kad visų pirma jie ieškojo mokslinio tikrovės pažinimo sąlygų. Panašiai dabarties filosofai atsistoję prieš žmogaus klausimą ta prasme, kad ypačiai aktualiai jiems iškilusi filosofijos ir gyvenimo santykių problema. Tiesa, jau Kantas buvo suvedęs pagrindinius filosofijos klausimus (ką galiu žinoti, ką turiu daryti ir ko galiu viltis) į vieną klausimą: kas yra žmogus? Bet mūsų laikui šis bendrasai klausimas ypačiai iškyla antrojo rūpesčio pavidalu: ką turiu daryti? Nebesidomi dabarties filosofai visų pirma, ką galima žinoti. Žinome, kad galime daug žinoti, ir lygiai žinome, kad žinojimo vieno nepakanka. Suteikė mums žinojimas baisią jėgą, bet užtat ir drebame, kad ji neatsigręžtų prieš mus pačius. Nusiaubti baimės prieš ateitį ir prilenkti prie žemės, lyg nebeturime nė laiko aukščiau pakelti akių klausimu, ko galime tikėtis. Galimas dalykas, kad dažno atsakymas būtų tas pats, kurio sulaukė Rasmussen iš eskimų šamano: mes netikime, mes bijome.

Štai kodėl, iš tiesų, visi būdingieji mūs šimtmečio filosofiniai sąjūdžiai visų pirma nukreipti nebe į metodologinę pažinimo, o į etinę gyvenimo problemą, stengdamiesi nebe kelti filosofiją į mokslą, bet išminties šviesa nušviesti žmogui jo gyvenimo kelią.

2. *Gyvenimo filosofija*

Pirmasai kelias, kuriuo filosofija siekė priartėti gyvenimui, buvo padaryti savo pagrindiniu objektu patį gyvenimą plačiąja šio žodžio prasme. Turiu mintyse vadinamąją Lebensphilosophie. Jos vardas sieja tas filosofines tendencijas, kurioms buvo bendra vitalistinė pasaulėžiūra. Neatsitiktina buvo, kad filosofija atsakė į scientistinį pozityvizmą, norėjusi ją paneigti, kaip tik šiuo pavidalu. Būtent, vitalistinė filosofija galėjo pataikyti pozityvistinį scientizmą jo pačio plotmėje. Kai šisai savo mechanistinę pasaulėžiūrą laikė nuoseklia fizikinių mokslų išvada, tai vitalistinė filosofija atsirėmė į biologinius mokslus ir iškėlė, kad mechanizmas yra nepakankamas nė pačiai gamtinei tikrovei išaiškinti. Iš antros gi pusės ši mokslinė mechanizmo kritika buvo paversta ir apskritai pozityvistinio scientizmo kritika. Į scientistinį teigimą, kad mokslas nebepalieka jokių paslapčių, gyvenimo filosofai atsakė W. Dilthey žodžiais: "Mes jaučiame gyvenimo problematiškumą" (wir fuehlen das Problematische des Lebens). Ir nors kiek daug esame gamtos paslapčių išsklaidę, tačiau klausimu, kur slypi mūsų galutinis tikslas ir pagrindinės vertybės, to paties filosofo žodžiais, nesame gudresni už Jonijos ar Italijos kolonijų graiką. Greičiau priešingai, "kaip tik šiandien, apsupti sparčios mokslų pažangos, stovime prieš šiuos klausimus dar beviltiškesni, negu kada anksčiau". Šiais žodžiais, pasakytais pereitojo ir dabartinio šimtmečio sąvartoje, W. Dilthey ir išreiškė naujai iškilusią gyvenimo ir filosofijos santykių problemą.

Sistemingiausiai gyvenimo filosofiją išplėtojo prancūzų filosofas H. Bergson. Jei mechanistiniam materializmui būtis buvo išsemta medžiaga, tai Bergsonui medžiaga tėra kliūtis, per kurią veržiasi gyvybės tėkmė (elan vital). Nėra ši išaiškinama nei mechanistiškai, nes ji yra daugiau negu mechaninė išorinių priežasčių akcija, nei finalistiškai, nes kas iš šalies atrodo tikslingo siekimo rezultatas, iš vidaus tėra paprasta spontaninė trūka (duree). Dvi pagrindines mintis slepia savyje ši būties, kaip trūkos, samprata. Pirmiausia ji reiškia būties sudinaminimą į gryną tapsmą. Keičiamės, pasak Bergsono, daug radikaliau, negu manome kalbėdami, jog pereiname iš vieno stovio į kitą. Greičiau visi "stoviai" tėra mūsų dėmesio, o ne pačios tikrovės artikuliacija. Keičiamės mes visą laiką be paliovos, bet pastebime tai tik tada, kai pasikeitimas jau yra pakankamas mūsų dėmesiui atkreipti. Tada ir sakome, kad pasikeitė mūsų "stovis". Tačiau iš tiesų mes keičiamės taip nepertraukiamai, kad ir kiekvienas "stovis" yra visada jau keitimasis. Ir būtent, ši nepertraukiama trūka vyksta kaip laiko kaupimas. Ta ir yra antroji pagrindinė Begsono mintis: trūka yra iš esmės laiko trūka, nes laikas yra ta "medžiaga", iš kurios mūsų psichinis gyvenimas padarytas. Kiekvieną momentą mus seka visa mūsų praeitis, graužďamasi į ateitį ir augdama, kaip sniego kamuolys auga pačiu sniegu beriedėdamas. Nors pro sąmonės

slenkstį prasiveržia tik tai, kas šiuo metu turi aktualios reikšmės, bet iš tiesų mumyse lieka gyva visa mūsų praeitis. Jei mąstome tik maža mūsų praeities dalimi, tai betgi geidžiame, norime ir veikiame visa mūsų praeitimi. Užtat ir negalima tą patį "stovį" du kartu pergyventi: aplinkybės gali likti ir tos pačios, bet jos mus ras jau kitus, jei ne kuo kitu pasikeitusius, tai bent vienu momentu pasenusius. Visa, ką pergyvename, pergyvename nebeatšaukiamai. Nieko nekartodami, greičiau visą laiką kuriame save iš anksto nepramatomomis formomis. Trukimas yra iš esmės kūrimas. Tokia Bergsono kūrybinės evoliucijos prasmė (evolution creatrice): būti lygu trukti, ir trukti lygu žengti nuolatinio savęs kūrimo keliu.

Kaip Bergsonas iškėlė apskritai gyvybinės tėkmės laikiškumą, taip Dilthey specialiai ryškino žmogaus istoriškumą. Tai ir suprantama: Bergsonas drauge buvo ir biologas, gi Dilthey visų pirma buvo istorikas. Ir kai Bergsonas kūrė savo paties vitalistinę metafiziką, tai Dilthey tenorėjo rasti kelią į istorinį metafizikų bei pasaulėžiūrų supratimą. Bet lieka gyvenimo filosofu ir Dilthey dėl to, kad jis ėmėsi metafiziką suprasti iš paties gyvenimo. Ta ir yra jo garsiosios pasaulėžiūrų tipologijos prasmė: kiekviena pasaulėžiūros forma išreiškia atitinkamą gyvenimo formą. Bet kaip tik čia ir matyti visa praraja tarp gyvenimo filosofijos ir ankstesnės idealistinės filosofijos, kuri taip pat skyrė istorijai didelį vaidmenį. Kai Hegeliui dvasia buvo pati pirminė visą tikrovę kuriančioji ir nešančioji jėga, tai Dilthey dvasia tėra gyvenimo objektyvacija. Visa, ką vadiname objektyviąja dvasia, tėra gyvenimo apraiškos, kurios užtat ir gali būti suprastos tik iš gyvenimo. Ir kadangi gyvenimas yra nuolatinėje tėkmėje, suprasti dvasią iš gyvenimo lygu ją suprasti istoriškai. Gyvenimas ir istorija yra neišskiriama vienybė, nes visa, kas šiandien yra gyvenime, jei išlieka, ryt jau yra istorija. Visa mus supa kaip istorinė tikrovė: nuo medžių išdėstymo parke iki bausmės paskyrimo teismo salėje. Bet ar lygią prasmę turi pasaulėžiūrų įvairumas, kaip medžių išdėstymas parke? Atsakymas į šį klausimą slypi kaip tik tame, kad, Dilthey supratimu, pasaulėžiūrų prasmė slypi ne teoriniame pažinime, o praktiniame nusistatyme į gyvenimą. Nors ir siekiame teorinio vispusiškumo, turime tačiau neišvengiamai likti vienašališki dėl paties mūsų prigimties ribotumo. Turėtume visi vieną nusistatymą gyvenimo atžvilgiu, jei ir jis būtų toks pat vienpusiškas ir ribotas, kaip mūsų prigimtis. Kiekvienas tačiau galime prieiti tik vieną gyvenimo aspektą ir tuo pačiu pasiekti tik vienpusišką pasaulėžiūrą.

Būdinga gyvenimo filosofijai irracionalistinė nuotaika. Bergsono filosofijoje iškyla ji proto ir intuicijos skyrimu. Pagal Bergsoną, protas nukreiptas tik į medžiaginę tikrovę, nes jis ir duotas tik akcijai — medžiaginės tikrovės apvaldymui, o ne pačios gyvybinės tėkmės suvokimui. Pastaroji gali būti pasiekiama tik intuicija kaip ta intelektualinė simpatija, kuri leidžia mums sutapti su pačiu gyvybės principu. Panašiai ir Dilthey skiria Erklaeren ir Verstehen, priežastinį išaiškinimą ir jausminį supratimą. Galime priežastiškai išaiškinti tik gamtinę tikrovę, nes tik ji yra mūsų nepriklausoma. Gi istorinę tikrovę, kuri mus supa iš mūsų pačių vidaus, galime suprasti tik iš jausminio pergyvenimo. Šita prasme ir yra abiems (ir Bergsonui ir Dilthey) bendra opozicija prieš racionalizmą, kuris į žmogų žiūrėjo kaip į abstraktų "grynąjį protą". Abu primena, kad toksai "grynasai protas" tėra abstrakcija, kad ir kiekvienas intelektualinis nusistatymas yra atremtas į emocinę patirtį. Bet išsiskiria jiedu vienas nuo antro pagal tai, kokią prasmę kuris teikia emocinei patirčiai. Kai Bergsonas apeliuoja į mistinę intuiciją, tai Dilthey apsirėžia grynai etine patirimi. Iš čia skirtingas nusistatymas ir į pačią filosofinės pasaulėžiūros prasmę.

Galima Bergsonui metafizinė pasaulėžiūra, nes ji atsiremia į mistinę patirtį. "Jei intuicija, atremta į mokslą, gali būti pratęsta, tai tik mistine intuicija". Mistikai suintensyvina mūsų intuiciją iki paties gyvybės principo patirties, atnešdami netiesioginį atsakymą į pagrindinius filosofinius klausimus ir nušviesdami mūsų kilmės bei paskirties paslaptis. Tiesa, žino Bergsonas, mistikų patirtis lieka išimtinai asmeniška, nes ir kiekvienas mistikas yra lyg sukūrimas naujos rūšies, sudarytos iš vieno individo. Bet, atsako jis, nors ir nevisi galime faktiškai atlikti ir tą kelionę, kurią bus atlikęs tas ar kitas geografas, principiškai ši galimybė yra visiems atvira. Panašiai ir kiekvieno mistiko kelionė yra tokia, kad gali ją atlikti ir kiti, jei ne faktiškai, tai bent juridiškai. Ir kad ši mistikų kelionė nėra iliuzija, Bergsonui liudija ir tasai aidas, kuris atsiliepia mumyse į mistikų patirtį, ir tasai gilus jų vienų su kitais patirties sutikimas, kuris kitaip liktų nesuprantamas. Užtat ir yra mistika, pasak Bergsono, "didelis filosofijos pagelbininkas".

Deja, jei ir sutikti su šituo, tačiau reikia pirma rasti loginį pagrindą, kad tai, į ką mistinė patirtis kreipiasi, yra aukštesnė tikrovė, o ne fantazinė klejonė. Antraip mistinės patirties respektavimas ar negližavimas liks tik laisvo nusistatymo dalykas. Patsai Bergsonas yra pastebėjęs: kaip yra kurčių muzikai, taip yra kurčių ir mistikai. Bet užtat "kurtusai" ir yra laisvas nerišti savęs tuo, kas galioja "nekurčiajam". Toks yra Dilthey atvejis. Neradęs savyje "aido" mistikai, neranda jis pagrindo ir metafizikai. Tai ir yra jo atsakymas: mokslo prasme metafizika nebeįmanoma, nors mūsų gyvenimas ir persunktas metafiziškumo paslaptimi. "Metafizinis mokslas yra istoriškai ribota apraiška, gi asmens metafizinė sąmonė yra amžina". Tačiau ši asmeninė metafiziškumo sąmonė anaiptol Dilthey nereiškia religinio veržimosi į transcendentinę tikrovę, o tik grynai imanentinį etinį gyvenimo įprasminimą egoizmo nuveikimu, meilės išskleidimu, laisvės išplėtojimu. Užtat ši metafiziškumo patirtis ir yra, pasak Dilthey, taip nepriklausoma nuo bet kokios teorinės metafizikos, kad "ir ateis-

MILANO KATEDRA DETALĖ

tas gali pergyventi šį metafiziškumą, kai ir tikinčiajame Dievo vaidinys gali būti tik bevertis kiautas".

3. Civilizacijos kritika ir pragmatistinė išmintis

Bet kuo gi gyvenimo filosofija iš tiesų nušvietė gyvenimą? Visi gyvenimo filosofai, nors ir nelygiu radikalumu, apeliavo nuo racionalistinės sausros į neišsenkamąsias gyvenimo versmes: į jausmus, į intuiciją, nuo "grynojo proto" į "visą žmogų". Kiek tačiau ši reakcija prieš racionalizmą buvo visiems bendra, tiek betgi apeliacija į "patį gyvenimą buvo suprantama dvejopai. Vienu atveju racionalistinio scientizmo kritika drauge virto ir paties proto, mokslo bei apskritai civilizacijos kritika. Tai apeliacija nuo kultūros į gamtą. Antru atveju ta pati racionalizmo kritika labiau akcentavo ne irracionalizmą, o aktyvizmą. Čia apeliuoti į gyvenimą reiškė visų pirma apeliuoti nuo teorijos į praktiką. Pagal tai ir lydi gyvenimo filosofiją du palydovai: civilizacijos kritika (Europos kontinente) ir pragamatistinė išmintis (anglosaksuose).

Radikaliausi civilizacijos kritikai pasirodė vokiečių filosofai L. Klages ir O. Spengler. Veda pirmąjį į civilizacijos kritiką jo dualistinė žmogaus samprata, pagal kurią dvasia (Geist) ir gyvenimas (Leben) laikomi nesutaikomai priešingomis jėgomis. Gyvenimas yra nepertraukiama srovė, nuolat besikeičianti ir besiveržianti pirmyn. Tuo tarpu dvasia nori šią heraklitinę tėkmę sustingdyti į eleatinę būtį. Bet toks gyvybės suobjektinimas tėra jos užmušimas: gyva tikrovė paverčiama abstrakčia būtimi. Kaip būtis tegali būti mąstoma, bet ne pergyvenama, taip gyvybė yra tik pergyvenama, bet ne mąstoma. Kiekvienas pergyvenimo racionalus susąmoninimas tuo pačiu yra ir jo sunaikinimas. Užtat, Klages reikalavimu, visa, kas mums jusliškai duota, ir turi būti regima pirminiame betarpiškume, o ne suscheminama į minties objektus. Taip ir buvo, kol dvasia įsiveržė į gyvenimą. Bet šiandien, išsilaisvinusi iš gyvenimui tarnybos ir savarankiškai įsiviešpatavusi, dvasia šėlte šėlsta, gamtos žmogui pajungimo vardan naikindama nuo žemės planetos gyvybę ir nusielindama patį žmogų. Ypačiai tai vokiečių filosofui liudija faktas, kiek per paskutiniąsias generacijas technikinė pažanga sunaikino primityviųjų kilčių ir augmenijos bei gyvūnijos rūšių. Užtat šio gyvybės naikinimo akivaizdoje ir atrodo šiam filosofui visa vadinamoji pasaulio istorija tik fragliches Zwischenspiel tarp priešistorinės žmonijos, į kurią dvasia dar nebuvo įsiveržusi, ir tarp poistorinės žmonijos, kuri vėl nugrims į gyvenimo besąmonybę.

Panašiai vakarietiškosios civilizacijos žlugimą skelbė ir Spengler. Tik vienas skirtumas: kai Klages mūsų civilizacijos žlugtį laikė ir apskritai žmonijos istorinio tarpsnio baigtimi, tai Spengleriui iš istorinės patirties buvo aišku, kad vienos civilizacijos žlugimas dar nereiškia apskritai civilizacijos žlugimo. Greičiau jam žmonijos istorija yra panašus civilizacijų iškilimo, brendimo, žydėjimo ir pagaliau sustingimo vyksmas, kaip jis žymi ir kiekvieną gyvąją būtybę. Civilizacija — kiekvienos kultūros paskirtis, bet drauge ir baigtis. Pačia savo pažanga kiekviena kultūra neišvengiamai, nes vidiniu būtinumu, žengia į savo civilizaciją, kuri drauge yra ir atbaigimas ir pasibaigimas, nes sustingimas į negyvas formas. Tokiame civilizaciniame mūsosios kultūros tarpsnyje esame ir mes šiandien. Kaip išsemtos visos galimybės kitose srityse, taip jos išsemtos ir filosofijoje. Belieka paskutinė galimybė — skepticizmas, kaip grynos civilizacijos filosofija. Tik kai graikų skepticizmas buvo neistorinis, tai mūsasai — persunktas istorine rimtimi. Kai anasai iš viso neigė filosofiją, tai mums bent filosofijos istorija lieka pati rimčiausia tema, nes kaip tik iš jos galime suprasti, kaip visos tiesos tėra reliatyvios atitinkamo kultūros tarpsnio išraiškos. Ši "nefilosofinė filosofija", pasak Spenglerio, ir bus paskutinioji Vakarų filosofija.

Kai Europos kontinente gyvenimo filosofija nukrypo į fatalistinę nuotaiką, tai anglosaksuose ji iš karto įgijo aktyvistinio pragmatizmo pavidalą. Ne tik pažinimas išauga iš paties gyvenimo, bet gyvenimas yra ir pats tiesos matas — štai pagrindinis pragmatizmo principas. Todėl ir aptaria W. James pragmatizmą kaip metodą vertinti kiekvieną mintį pagal jos praktines išvadas (by tracing its respective practical consequences). Užuot ginčijusis dėl pirmųjų principų, prasmingiau žiūrėti paskutiniųjų išvadų. Tik šituo praktiniu žvilgiu gali būti rastas sprendimas tais visais metafiziniais klausimais, dėl kurių beviltiškai ginčijamasi teorijoje, bet kurių visa prasmė slypi gyvenime. Pasak James, beprasmiška ginčytis dėl medžiagos vidinės esmės ar dėl Dievo metafizinių atributų, nes ne čia materializmo ar teizmo esmė, o skirtingame emociniame bei praktiniame nusiteikime gyvenimo atžvilgiu. Išpažinti materializmą — tai iš anksto regėti aukštesniųjų jėgų pralaimėjimą prieš žemesniąsias, nes ateis laikas, kai išnyks nuo žemės planetos visa gyvybė, ir iš viso, ką būsime darę, iš visų "nemirtingų žygių" ir iš "meilės, stipresnės už mirtį" nebus likę nė aido. Tuo tarpu Dievas laiduoja kiekvienu atveju, ar pasaulis būtų sudegintas ar sušaldytas, kad moralinė tvarka liks išsaugota visai amžinybei. Kaip materializmas paneigia moralinės tvarkos amžinumą ir visas mūsų viltis, taip teizmas mums reiškia viltį pačiu moralinės tvarkos amžinumu. Dėl to ir apsisprendžia James už Dievo teizmą, — ne dėl to, kad žinotų Dievą esantį, bet kad Dievo reikia gyvenimui įprasminti. Jo paties žodžiais, "pagal pragmatistinį principą, jei Dievo hipotezė pakankamai plačiausia to žodžio prasme funkcionuoja, tai ji ir yra tikra". Panašiai ir su laisve. Nerastų James prasmės tik dėl to teigti laisvę, kad būtų galima baudimą pateisinti. Greičiau ir laisvės, kaip Dievo, visa prasmė praktinė: užtikrinti teisę laukti, kad ateitis nebus tapatiškas praeities kartojimas, kad bus galima ją šviesesnę susikurti. Jei galėtume būti dabartimi patenkinti, laisvės nereikėtų, nes ji šiuo atveju tebūtų laisvė blogam. Vienu žodžiu,

ir laisvės prasmė yra suteikti mums tą pačią vilties paguodą, kuri įprasmina ir visas religijas.

Tai šituo keliu pirmiausia filosofija siekė priartėti prie gyvenimo. Tačiau negalėjo patenkinti nei viena, nei antra jos linkmė. Pirmojoje linkmėje tai, kas iš vardo turėjo būti gyvenimo filosofija, faktiškai virto fatalistinės žlugties pranašyste. Spenglerio žodžiais, ne mūsų kaltė, kad gimėme ne auksinę kultūros vasarą, o ankstyvą civilizacijos žiemą. Bet užtat ne mūsų rankose ir sulaikyti šią slinktį į neišvengiamą žlugtį: tegalime su savo laiku suaugti, bet ne iš jo išbėgti. Štai visa irracionalistinių kultūros civilizacijos kritikų paguoda, pasmerkianti mus aktyviai dalyvauti neatšaukiamos žlugties vyksme. Bet lygiai dviprasmiškas ir pragmatistinis optimizmo bei aktyvizmo reikalavimas. Gali optimizmas reikšti tikėjimą ir viltį, bet lygiai ir paprastą pasinėrimą į iliuzijas. Tas pats su aktyvizmu: lygiai aktyviai galima tarnauti ir geram ir blogam. Gi pats gyvenimas negalima nušviesti, kas gera ir kas bloga. Tiesa, kiekviena mintis slepia savyje tam tikras praktiškas išvadas, kuriomis ji išsiskleidžia gyvenime. Bet ir tos pačios praktinės išvados gali būti įvairiai vertinamos. James atrodė, kad Dievo hipotezė pakankamai funkcionuoja, teikdama žmonėms viltį. Gi ne tik marksistams, bet ir antrajam įtakingųjų pragmatizmo atstovų Amerikoje atstovui — John Dewey — teistinė viltis tėra pragaištinga iliuzija, nukreipianti žmogaus dėmesį nuo konkrečių tikrovės uždavinių.

Tai ir sako, kad pats savaime gyvenimas dar nėra nei tiesos, nei vertės matas. Užuot buvęs pats tiesos bei vertės matas, greičiau gyvenimas reikalauja būti nušviestas, į kokias vertybes jis turi kreiptis.

4. Vertybių filosofija

Paskutiniuoju pastebėjimu jau esame nurodę į antrą kelią, kuriuo mūsų šimtmečio filosofija sprendžia savo santykių su gyvenimu problemą. Tai vertybių filosofija (Wertphilosophie). Dėl to taip šiandien skundžiamės gyvenimu, konstatuoja savo "Ethik" pirmuosiuose puslapiuose Nicolai Hartmann, kad atbukinome savyje vertybių organą. Nors ir esame šiandien suvesti į ypačiai plačius santykius, tačiau liekame lyg jų nepaliečiami. Praskubame vieni kitiems pro šalį, lyg nematydami, nors ir visų širdyje dega tylus ilgesys būti praregėtiems,pajaustiems ir įvertintiems. Užtat, to paties filosofo vaizdu tariant, mūsų tragedija yra panaši į tragediją to alkanojo, kuris sėdi prie padengto stalo ir tačiau netiesia rankos, nes nemato, kas prieš jį guli. Jaučiamės tušti, nors gyvenimas pertekęs vertybėmis. Bet šita mūsų gyvenimo tuštuma tėra atspindys mūsų vidinės tuštumos, mūsų moralinio aklumo". Jei yra galimas vertybių sąmonės pažadinimas, tai mūs laikas yra tasai, kuris tokio pažadinimo yra reikalingas".

Šiais žodžiais Nicolai Hartmann ir išreiškia pagrindinę vertybių filosofijos intenciją. Apeliacija į gyvenimą vertybių filosofijoje virsta apeliacija gyvenimui į vertybes. Kai gyvenimo filosofai ieškojo filosofijai prasmės paties gyvenimo išreiškime, tai vertybių filosofai ieško filosofijos prasmės nušvietime, kas gyvenimas turi būti. Ir pagal tai: jei gyvenimo filosofija akceptavo tik apskritai praktinį filosofijos charakterį, tai vertybių filosofija specialiai iškelia etinę filosofijos prasmę. "Etika, skelbia N. Hartmann, yra filosofinio mąstymo ir, gal būt, viso žmogiškojo ieškojimo apskritai versmė bei pats vidinis akstinas ir drauge pats galutinis tikslas".

Dviem linkmėmis išsiveržė vertybių filosofija: vadinamosios Badeno mokyklos neokantistine vertybių etika (Windelband ir Rickert) ir vadinamąja materialine vertybių etika (Max Scheler ir N. Hartmann). Naują išplėtojimą šiandien ji randa prancūzų filosofo Rene le Senne vertybių sistemoje. Nors metafizinis vertybių supratimas ir žymiai skiriasi visuose šiuose filosofuose, tačiau visiems bendras įsitikinimas vertybių absoliutumu ir tuo pačiu nusistatymas prieš socialinę etikos interpretaciją, kuri suveda moralinius principus į socialinius papročius. Nežiūrint savo opozicijos pozityvizmui, gyvenimo filosofai savo etika neišsiveržė iš pozityvistinės tradicijos. Net ir Bergsonas, kuris šalia socialinės moralės akcentuoja mistinę meilės moralę, lieka įsitikinęs, jog "kiekviena moralė yra biologinės esmės" ir jog "moralinio įpareigojimo pagrinde yra socialinis įpareigojimas". Tuo tarpu vertybių filosofas Max Sheler, nežiūrint savo giminingumo taip pat ir gyvenimo filosofijai, nedviprasmiškai akcentuoja, kad etikos uždavinys yra pažinti "ne kas sociališkai laikoma geru ar blogu, o kas savyje yra gera ar bloga". Jei ir niekada žmogžudystė nebūtų buvusi laikyta blogiu, vistiek ji liktų tuo. Ir jei niekada gera nebūtų galioję kaip gera, vistiek tai būtų gera. Kaip vertybės nepriklauso nuo mūsų vertinimo, taip jos nepriklauso ir nuo jų realizavimo ar nerealizavimo. Gali būtı jų šauksmui ir nepaklustama, jos vistiek šauks mus realizuoti save jų realizavimu. "Ne asmuo kuria vertybes, bet vertybės kuria asmenį". Šiuo N. Hartmanno principu ir yra išreikšta visa vertybių filosofijos esmė.

Galėjo vertybių filosofija nuveikti vitalistinę gyvenimo filosofiją tik nauju dvasios metafizikos pagrindu. Turiu visų pirma mintyje Max Schelerio personalistinę žmogaus sampratą. Gyvenimo filosofija buvo tiek pagauta medžiagos ir gyvybės skirtingumo, kad ji nebepastebėjo nė dar didesnio dvasios skirtingumo. Dvasinis žmogaus savitumas joje liko nustelbtas: arba ir pati dvasia buvo laikoma tik gyvybės apraiška arba pagaliau ji buvo paverčiama gyvybės priešu. Iš naujo iškelti dvasios savitumą gyvybės atžvilgiu ir buvo Schelerio nuopelnas. Tiesa, ir jam dvasia lieka neišskiriamai susieta su gyvybe, kaip tuo vieninteliu pagrindu, ant kurio ji gali išsiskleisti ir iš kurio vieno ji gali gauti savo jėgą. Iš čia garsioji Schelerio tezė apie dvasios bejėgiškumą (Ohnmacht des Geistes). Bet kiekvienu atveju dvasia nebėra Scheleriui nei tik gyvybės

paprasta apraiška, nei jos priešas. Užuot priešingybės, ji teigia dvasios ir gyvybės savitarpinio persisunkimo reikalavimą: dvasia turi suidėjinti aklą gyvybės veržimąsi, kaip šisai turi suteikti dvasiai savo jėgą. Užtat jis ir ironizuoja aną panvitalistinę Klages panromantiką, kuri "norėtų mieliausiai grįžti net už diluviumo homo sapiens". Užuot ano panromantinio ilgesio ar fatalistinės žlugties, Scheleris kelia mūsų laikui būtinybe visų priešginybių išlyginimą pilnutinio žmogaus ideale. ("Ueber- und Untermenschen sollen im Ideal des Allmenschen — Menschen werden").

Kai gyvenimo filosofai buvo ir žmogų paskandinę į beasmeninę gyvybinės evoliucijos tėkmę, tai Scheleris žmogiškąją asmenybę pastato į patį centrą. "Visos būties formos priklauso nuo žmogaus" ,teigia jis. Galime žmoguje studijuoti didįjį pasaulį, kiek žmogus yra "mažasis pasaulis". Bet lygiai žmogus yra vienintelis kelias į Dievą. Tik žmoguje, pagal Schelerį, dievybė pradeda save "žinoti ir suvokti, suprasti ir išganyti". Žmogus yra ta būtybė, kurios laisvame apsisprendime Dievas gali realizuoti savo esmę. Užtat, kaltindamas visą ankstesnę metafiziką buvus tik kosmologija, Scheleris reikalauja ją pasidaryti meta-antropologija. Kokia šio reikalavimo prasmė? Nebe iš kosmo suprasti žmogų, bet iš žmogaus suprasti būtį. Ir būtent, kai kosmos tėra objektas, kurį išsemia paprastas pažinimas, tai žmogiškoji asmenybė slypi dvasiniame aktyvume, kuris drauge yra pats dalyvavimas dieviškojoje būtyje. "Vienintelis kelias į Dievą yra ne teorinis, t. y. objektinis pažinimas, o asmeniškas aktyvus žmogaus angažavimasis". Todėl ir reikalauja Scheleris, kad metafizika būtų nebe objekto, o akto metafizika. Bet ar tai nereiškia radikalaus metafizikos suasmeninimo? Be abejo. "Kadangi kiekvieno žmogaus individuali asmenybė betarpiškai įsišaknijusi amžinojoje būtyje bei dvasioje, tai nėra jokios visiems tikros metafizikos, o tik individualiai tikra ir savo tobulumu istoriškai apspręsta metafizika". Tai, kas bendrai galioja, yra ne pats metafizikos turinys, o tik pats metodas, kuriuo "kiekvienas žmogus — kas jis bebūtų — gali rasti savo metafizinę tiesą".

5. *Egzistencijos filosofija*

Dar radikaliau žmogaus savitumas iškeliamas egzistencinėje filosofijoje. Kai Scheleris iškėlė žmogaus savitumą apskritai prieš gamtinę tikrovę, tai egzistencialistai akcentuoja kiekvieno žmogaus nepalyginamą vieninteliškumą. Ir kai Scheleris žmogiškosios asmenybės pagrindinį charakterį matė meilėje, tai egzistencistai pirmine žmogaus sąlyga randa jo vienatvę. Iš čia egzistencializmo opozicija ir prieš gyvenimo filosofus ir prieš vertybių filosofus.

Tiesa, iš dalies egzistencializmą paruošė jau pati gyvenimo filosofija ta prasme, kuria kiekviena radikalaus tapsmo filosofija drauge yra ir anti-esencialistinė filosofija. Ypačiai Bergsono tezė apie laiką kaip tą medžiagą, iš kurios padarytas mūsų psichinis gyvenimas, turėjo didelės įtakos egzistencializmo atstovams. M. Heideggeris randa laiką pačia būties prasme. K. Jaspersas padaro istoriškumą pačia centrine savo filosofijos sąvoka. Tačiau, išskyrus šią bendrą opoziciją prieš "esmę", t. y. prieš objektyvų absoliutumą ir visuotinumą, egzistencinė filosofija yra priešinga gyvenimo filosofijai. Kai gyvenimo filosofai stengiasi ir patį žmogų suprasti iš bendrųjų gyvybės principų, tai egzistencialistai gina nepalyginamą žmogaus savitumą. Gyvenimo filosofai nurodo į gamtą kaip vietą, kurioje žmogus gali rasti paguodą ir ramybę. Priešingai, egzistencialistai pabrėžia gamtos svetimumą žmogui. Jei atrodo gamta lyg motina, tai, antra vertus, Jaspersui ji yra "lyg velnias, kuris mane baugina". Ir kai gamtos filosofai skelbia grįžimą į gamtą, egzistencialistai — grįžimą į save patį.

Galėtų atrodyti, kad egzistencinė filosofija būtų šituo artimesnė vertybių filosofams. Iš tiesų, ir šie kovoja prieš žmogiškosios asmenybės pradimą panvitalistinėje mistikoje. Bet tik ši opozicija ir yra bendra egzistencialistams. Gi pozityvus egzistencinės filosofijos kelias yra skirtingas nuo vertybių filosofijos. M. Scheleriui ar N. Hartmannui žmogaus savitumas slypi jo atvirume vertybių pasauliui. Gi egzistencinė filosofija išskiria antlaikines vertybes pačiu tuo, kad šios suponuoja "esmę", kuri kaip tik egzistencinėje filosofijoje pastatoma klausimo ženklan. Užtat ir piktinasi Heideggeris, kad mąstymas vertybių terminais yra blasfemija prieš būtį." Kiekvienas vertinimas, tegu ir teigiamas, yra jau subjektyvinimas", ir "tie, kurie stengiasi įrodyti vertybių objektyvumą, patys nežino, ką daro". Jei Heideggeris protestuoja prieš vertybių filosofiją būties, tai Jaspersas — laisvės vardan. Paklusti visuotiniams įstatymams vien dėl jų visuotinumo, baiminasi jis, tai išduoti laisvę beasmeninėms objektybėms. Nors ir skirtingais motyvais, bet visi egzistencialistai vertybių etiką pakeičia apsisprendimo etika. Kaip Heideggeris sako, "sąžinėje niekas žmogui nešaukiama, bet tik jis šaukiamas į save patį (dem Angerufenen wird nichts zugerufen, sondern es ist aufgerufen zu ihm Selbst). Ne antasmeninės vertybės, o pačiam sau ištikimybė — štai, pasak egzistencialistų, tikrasis apsisprendimo pagrindas. Žodžiu tariant, apeliacija į vertybes čia pakeista apeliacija į ištikimybę sau pačiam.

Laisvė yra tai, kas suteikia kiekvienam žmogui nepalyginamą savitumą. Tokia yra pagrindinė egzistencijos filosofijos tezė. Iš karto atrodo, kad ji nieko naujo nepasako. Juk beveik visa tradicinė filosofija laikė savo uždaviniu ginti laisvę. O idealistinė filosofija buvo laisvę paskelbusi pačia žmogaus esme. Bet čia kaip tik atsiveria visa bedugnė tarp tradicinio ir egzistencinio laisvės supratimo. Egzistencialistams laisvė kaip tik nėra esmė. Jų požiūriu, teigti laisvę kaip esmę lygu ją faktiškai neigti. Esmė — tai tas, kas duota ir kas mus jau apsprendžia, atseit kaip tik tas, kas mūsų laisvę išskiria. Ir jei žmogus yra laisvas, tai ne dėl to, kad jo esmė būtų laisvė, bet,

T. ZIKARAS

LIŪDESYS

priešingai, tik dėl to, kad jis yra laisvas savo esmės atžvilgiu. Kitais žodžiais, laisvas yra žmogus dėl to, kad jis nėra duotas, kaip kiti daiktai, bet yra patikėtas sau pačiam. Užuot buvęs apspręstas iš anksto duota esme, jis yra patikėtas susikurti savo esmę pačia savo egzistencija. Štai kokia garsiosios J.-P. Sartre formulės prasmė: "Egzistencija eina pirma esmės". Ir kadangi žmogus yra vienintelis, kurio egzistencija šituo būdu eina pirma jo esmės, tai jis vienas ir yra vertas egzistencijos vardo. Tai iš čia ir suprantamas egzistencinės filosofijos vardas. Paprastai pasakius, egzistencija — tai žmogus, kiek jis yra laisvas. Tenka pabrėžti "kiek jis yra laisvas", nes kaip tik čia ir matyti egzistencinės laisvės sampratos branduolys: nesu pačiu gimimo faktu laisvas, bet galiu būti laisvas, kaip lygiai galiu savo laisvę ir išduoti. Kai laisvė laikoma žmogaus esme, tai savaime suponuojama: visi žmonės yra laisvi. Tuo tarpu, egzistenciniu supratimu, laisvė nėra iš anksto duotas faktas, o uždavinys. Užuot buvę iš anksto laisvi, turime savo laisvę iškovoti pačiu apsisprendimu būti laisviems.

Ir būtent, egzistencializmas grindžia laisve ne tik etiką, bet ir metafiziką, t. y. ne tik moralinę veiklą, bet ir filosofinę pasaulėžiūrą. "Tiesos esmė yra laisvė", skelbia Heideggeris. Panašiai ir Jaspersas: "Arba tiesa yra priverstinė ir tada ji nėra pasirinkta, arba tiesa tampa nelygstama per pasirinkimą". Kokia šių tezių prasmė? Tai skyrimas mokslinės tiesos, kuri kreipiasi į "esmes", ir filosofinės tiesos, kuri išplaukia iš "egzistencijos". Galime priverstinai pažinti tai, kas duota kaip esmė: gamtinę tikrovę. Kiek gamtinei tikrovei priklauso žmogus, tiek ir jis galimas priverstiniu tikrumu pažinti. Bet kiek žmogus yra jis "pats". arba egzistencija, pažinimas netenka prasmės. Galima egzistenciją rinktis, bet ne ją pažinti; galima laisvam būti, bet ne laisvę pramatyti. Kuo žmogus nori būti, yra nebe objektinio pažinimo, o laisvo apsisprendimo uždavinys. Koks šio rinkimosi kriterijus? Vienintelis kriterijus, atsako egzistencialistai, tai reikalavimas, kad šis rinkimasis būtų mano paties rinkimasis. Galima visa rinktis, sako Sartre, jei tik renkamasi laisvai angažuojantis". Pats besąlyginis ištikimumas savo įsitikinimui padaro mane teisų. Esu tiesoje, kiek be rezervų sutampu su tuo, kuo tikiu.

Suglaudžiame. Gyvenimo filosofija siekė priartėti gyvenimui, pabrėždama filosofinio mąstymo praktinį charakterį. Vertybių filosofija specialiai akcentavo centrinę etikos padėtį filosofiniame mąstyme. Gi egzistencinė filosofija, užuot specialiai akcentavusi etiką, greičiau visam filosofiniam mąstymui teikia etinę prasmę, skelbdama, kad tiesa slypi sau pačiam ištikimybėje.

6. Laisvē ir tiesa

Tiesa turi būti gyvenama, o ne žinoma; ir užtat tiesa yra man tai, kuo aš iš tiesų esu. Taip gali būti paprastais žodžiais išreikšta pagrindinė egzistencinės filosofijos mintis. Ar neprimena ji krikščioniškojo perspėjimo: ne tas yra krikščionis, kuris žino Kristų, bet tik tasai, kuris jį seka. Žinoti krikščioniškąją tiesą — tai gyventi šia tiesa, tai būti pačiam krikščionimi. Kitais žodžiais: negalima kitaip krikščioniškosios tiesos pažinti, kaip sutampant pačia savo egzistencija. Ir šita prasme, regis, kiekvienas krikščionis galėtų sutikti su Soeren Kiergegaardo mintimi: jei nebūtų Kristus pats buvęs Tiesa, nebūtų jos žinojęs. O gi šis pats danų filosofas yra davęs "egzistencijos" žodžiui tą prasmę, kuria jis vartojamas šiandieninėje šio vardo filosofijoje. Ar tad iš tiesų egzistencinė tiesos samprata neatitinka savotiškai krikščioniškąją?

Iš tiesų, egzistencinė filosofija savo pagrinde yra ne kas kita, kaip moralinės prasmės, kuri yra sava religinei tiesai, perkėlimas filosofinei tiesai. Kaip religinė tiesa slepia savyje moralinį apeliavimą ją gyventi, o ne tik žinoti, taip egzistencialistai suteikia ir filosofinei tiesai moralinio apeliavimo prasmę. Užtat ir skamba panašiai krikščioniškasis ir egzistencinis reikalavimai. Vienu atveju perspėjama: gyvenki evangeline tiesa, o ne ją žinoki. Antru atveju apeliuojama: būki savimi pačiu savo tiesoje. Tačiau iš tiesų šis išorinis panašumas teslepia vidinį priešingumą. Kada filosofijai suteikiama religinės tiesos prasmė, tai iš tiesų pati filosofija ryžtasi pakeisti religiją, t. y. būti tuo, kuo žmogui yra religija. Dauguma egzistencialistinių filosofų yra atviri ateistai. Savaime užtat šiuo atveju filosofija užima religijos vietą. Bet dar aiškiau tai matyti pas Jaspersą, kuris nėra ateistas. Kai daugelio žurnalistų jis dažnai nurodomas krikščioniškojo egzistencializmo atstovu,tenka priminti,jog iš tiesų šis filosofas išskiria ne tik krikščionybę, bet ir pačią religiją. Būti drauge filosofu ir priklausyti religijai, pasak Jasperso, nesutaikomos priešingybės. Kai religinis tikėjimas yra autoritetinis, tai filosofinis tikėjimas yra laisvas. Iš čia jo filosofijai skiriamas uždavinys "numitinti" religiją, atseit religinį tikėjimą pakeisti filosofiniu.

Daugelis krikščioniškų autorių, mėgstančių ieškoti visur krikščionybės įtakos, yra kalbėję apie egzistencializmą kaip apie krikščionybės "supasaulinimą". Prisimenu, kaip vieno seminaro metu šis priekaištas buvo primintas Heideggeriui. Šisai ironiškai atsakė, kad vargu šie priekaištautojai žino, kas iš viso "pasaulis" yra. Linkčiau ir aš labiau sutikti su Heideggeriu (nors ir ne ta pačia prasme), negu su tais, kurie randa krikščionybę paslėptą ir ateizme. Užuot supasaulinęs, egzistencializmas greičiau krikščioniškąjį tiesos supratimą išverčia į jo priešingybę. Kada krikščioniškoji tiesa apeliuoja ją gyventi, ji grindžia ši reikalavimą savo absoliutumu. Gi egzistencializmas principiškai atmeta tiesos amžinumą kaip, Heideggerio žodžiais, dar nepašalintą teologijos liekaną. Ir užtat krikščioniškasis reikalavimas gyventi tiesą išvirsta egzistencializme visiškai priešinga teze: tiesa man yra tai, kam aš angažuojuosi. Pirmuoju atveju, tiesa yra apsisprendimo matas. Antruoju atveju, pats apsisprendimas padaromas tiesos matu. Iš čia gili bedugnė, kuri skiria egzistencializmą nuo krikščionybės.

Štai kodėl enciklika Generis Humani yra daug teisingesnė, perspėdama tikinčiuosius, negu tie, kurie, beieškodami istorinių egzistencializmo šaknų, per Blondelį, Pascalį, Šv. Bernardą ir šv. Augustiną buvo nusileidę iki paties Sokrato. Jei laikyti egzistencialistais visus filosofus, kurie akcentavo tiesos moralinį charakterį, tai būtų galima egzistencialistais vadinti visus filosofus. Kodėl šiuo atveju neatversti į egzistencializmą ne tik Sokrato, bet, sakysime, ir Konfucijaus ar Budos? Bet jei palikti egzistencializmo žodį tiems, kurie šiandien jį patys savinasi, aišku, kad nė vienas anksčiau suminėtų filosofų neturi nieko bendro su dabarties filosofais. Nėra egzistencializmas tik paprastas apeliavimas gyventi tiesa, bet ta doktrina, kuri ir pačią filosofinę tiesą paverčia laisvo apsisprendimo dalyku.

Bet jei egzistencializmas yra opozicijoje krikščionybei, tai lygiai jis opozicijoje ir tradiciniam ateizmui. Paprastai ligšiol ateizmas buvo sutapęs su materialzmu. Dievo neigimas ėjo drauge ir su žmogaus dvasinės prigimties neigimu. O paneigus dvasinę žmogaus prigimtį, savaimingai nuvertinamos ir dvasinės vertybės. Nuosekliai užtat materialistinis ateizmas rado savo išraišką marksizme kaip toje žmogaus sampratoje, kuri pagrista vienašališkai ekonominiu požiūriu. Priešingai, egzistencinis ateizmas yra atsipalaidavęs nuo materializmo. Nebe ekonominis interesas, o laisvės aistra yra egzistencinės žmogaus sampratos versmė. Marksizmas težiūri į žmogų klasės požiūriu. Egzistencializmas apeliuoja į žmogų būti savimi pačiu, o ne tik socialine ar politine funkcija. Marksizmas istorijos procesa laiko valdomu ekonominio determinizmo. Egzistencializmas atmeta bet kokį determinizmą: žmogus yra tuo, kuo jis pats save padaro. Marksizmas tebegyvena naiviu technikinės pažangos ir racionalizmo kultu. Egzistencializmas žino, kad technikinė pažanga neatpalaiduoja žmogaus nuo atsakomybės ir kad abstraktus racionalizmas veda į žmogaus nuvertinimą į beasmeninį vardiklį.

Nieko užtat nuostabaus, kad aštraus pasmerkimo egzistencializmas susilaukė ir Maskvoje. "Literaturnaja Gazeta" jau prieš keletą metu "demaskavo" egzistencializmą "kaip Trojos arklį, reakcijos įvestą į pažangiųjų jėgų lauką". Visa laisvė, kurią skelbia egzistenciniai filosofai, tesanti bedarbio laisvė pulti po traukiniu savo "baimei", nevilčiai ir protestui prieš gyvenimo beprasmiškumą išreikšti. Kaip tik tokia filosofija ir esanti reikalinga kapitalistinei reakcijai. "Dabar reakcija yra absoliučiai reikalinga tokios sofistinės filosofijos, kuri padėtų užkrėsti tuos, kurie svajoja apie teisybę ir geresnę ateitį. Rei-

kia įskiepyti tikėjimo stoką savo jėgomis, abejingumą avangardinėms idėjoms, abejojimą darbininkų ir visos pažangiosios žmonijos kolektyvinių pastangų vaisiais".

Nėra šioje vietoje mano uždavinys vertinti, nes tenoriu charakterizuoti mūsų laiko tendencijas. Ir šita prasme tenka konstatuoti, kad egzistencinė filosofija iš tiesų labiausiai išreiškia mūsų laiko rūpestį dėl grėsmės žmogui, dėl grėsmės laisvei. Kada buvo kovojama dėl demokratijos, buvo tikima, jog pakanka patikėti laisvę žmonėms, ir tiranijos pavojus bus pašalintas. Pasirodė tačiau, kad žmonės gali patys pasikviesti naujus tironus. Kada buvo pradedama žengti technikinės pažangos keliu, buvo tikima, jog ji palengvins ne tik fizinio darbo naštą, bet suteiks laiko ir dvasinei pažangai. Pasirodė tačiau, kad masė tokia ir liko, ištroškusi tik žaislų ir duonos. Praregime šiandien, kad laisvė negali būti užtikrinta nei politinėmis institucijomis, nei technikine pažanga. Galima žmogų visam priversti, bet ne laisvei. Reikia pačiam norėti būti laisvam. Kas nenori būti pats laisvas, tam niekas iš šalies laisvės nelaiduos. Laisvė — pačiame žmoguje. Savo giliausiame pagrinde egzistencinė filosofija ir yra šito rūpesčio dėl laisvės išraiška. Galima šį rūpestį pravardžiuoti ir buržuaziniu individualizmu, ir reakciniu liberalizmu. Bet kas nori būti laisvas, tam laisvė yra brangesnė už visa.

Laisvė yra brangesnė už visa, nes ji yra pirmoji sąlyga, kad žmogus išskleistų savo galimybes. Bet būtų beprasmiška norėti laisvės tik dėl jos pačios. Kaip teisingai Schellingas akcentavo, nėra laisvės geram, nes ji lygiai yra ir geram ir blogam. Tenka besąlygiškai ginti laisvę, bet netenka jos suabsoliutinti. O tai ir yra egzistencializmo atvejis, kada ir pati tiesa padaroma laisvo apsisprendimo išraiška, kada laisvės vardan sureliatyvinama tiesa, kada laisvei grėsmė įžiūrima ir pačios tiesos absoliutume. Ypačiai ši baimė ryški pas Jaspersą. Kuriuo pagrindu? Kas tiki savo tiesos absoliutumu, atsako šis vokiečių filosofas, tas nutraukia su žmogumi komunikaciją ir užsidaro į fanatinį abejingumą žmogui kaip žmogui. Laikytis savos tiesos ir tačiau jos nelaikyti visų tiesa, t. y. nesusirišti jokia dogmatine tiesa — pagrindinis "laisvo tikėjimo" įstatymas. Tai šitaip laisvės bei tolerancijos vardan tiesa nuvertinama tik į subjektyvius įsitikinimus, kiekvienam jų suteikiant "savos" tiesos vardą.

Sustoju ties šiuo "laisvo tikėjimo" reikalavimu, nes jis kaip tik išreiškia mūsų laikui būdingą įtampą tarp tikėjimo ilgesio ir drauge tikėjimo baimės. Kada rūpinamės dėl iškilusios grėsmės laisvei ir žmogui, žinome, jog ši grėsmė gali būti nuveikta tik visą žmogų persunkiančio tikėjimo jėga. Su pavydu stebimės, kokiu tikėjimu dega sovietinės vergijos apaštalai, iliuziškai tikėdami kovoją už teisybę. Ar būtų grėsmė demokratiniam pasauliui, jei ir jis degtų ta pačia ryžtimi, kuria dega pasaulinės diktatūros šaukliai? Plūstame humanizmų tvane: bet už kurį eitume mirti? Norėtume ir mes tikėti tikėjimu, nebijančiu mirties. Bet vėl pabūgstame šio savo ilgesio: ar neslepia savyje kiekvienas tikėjimas fanatizmo bei neapykantos grėsmės? Klausiame save anglų rašytojo Rex Werner žodžiais, įdėtais į nežinomojo kareivio lūpas: ar svyruoti bei abejoti nėra daugiau, negu tikėti? Bijome, kad ir pats tikėjimas neišplėštų iš mūsų laisvės ir nesurakintų neapykanta?

Ar pagrįsta ši baimė? Ar iš tiesų tikėjimas į tiesą veda į fanatizmą? Ar iš tiesų reikia sutikti su Jaspersu, jog "laisvė reikalauja rezervo visam, ką mąstome?" Tenka sutikti: nėra tiesos, kuri nebūtų ekskliuzyvi, nes kiekviena tiesa yra jau tokia pačiu tuo, kad ji išskiria netiesą. Tačiau išskirti netiesą nereiškia išskirti nei laisvę, nei meilę. Paties Jasperso kitu žodžiu, "laisvė yra tiesos būtinybė". Ir užtat greičiau tenka klausti: ar išskyrimas visuotinės tiesos nėra tuo pačiu išskyrimas ir visuotinės meilės? Iš tiesų, jei egzistenciniam humanizmui svetimas klasių kovos marksistinis fanatizmas, tai betgi lygiai jam svetimas ir krikščioniškosios artimo meilės visuotinumas. Uždaryti kiekvieną žmogų į "savo" tiesą, tai uždaryti jį į nenuveikiamą vienatvę. Todėl egzistencialistai randa vienatvę kaip pagrindinę žmogaus sąlygą. Vienu atveju tik ties ja ir liekama pagal Sartre žodį: "pragaras — tai kiti". Antru atveju apeliuojama nuveikti vienatvę komunikacija. Tai Jasperso atvejis. Bet ir šiam filosofui komunikacija reiškia ne visuotinę žmogaus meilę, o tik "keliais negausiais" apribotą draugiškumą. Gi krikščioniškoji caritas jam atrodo tik socialistinės pagelbos fenomenas, labiau siekiąs pedamonstruoti labdario moralumą jo paties akyse, negu tikrą meilę žmogui.

Beprasmiška dėl fanatizmo baimės paneigti tiesos absoliutumą. Fanatizmas kyla ne iš tikėjimo į tiesos absoliutumą, o tik iš tiesos nuvertinimo į prievartos priemonę. Neteisingai egzistencializmas baiminasi dėl tiesos grėsmės laisvei, bet teisingai jis perspėja prieš inkvizicinę pagundą tiesos vardan paneigti žmogui laisvę. Pavartojau žodį, kuris nevieną nudiegia lyg adata. Stengiamės guostis, kad dabarties inkvizicija nublankina senąją. Tas tiesa: kai senajai pakako kelių šimtų, dabartinė reikalauja milijonų aukų. Bet tas vistiek neišdegina baisaus fakto, kad galėjo žmogaus rankose ir pati meilės evangelija virsti deglu laužui. Nieko nuostabaus, kad tos ideologijos, kurios rusi rasine ar socialine neapykanta, gyvenime išsižiebia inkvizicijos gaisrais. Bet nesuprantamai baisu, kad gali inkvizicinė pagunda ir tiesos meilę iškreipti į neapykantą žmogui. Istorija leidžia visa suprasti, bet nieko ji neišteisina. Ir jei užtat būtų man sakoma: nereikia senų dalykų beminėti, turėčiau atsakyti: pakanka ir vieno vienintelio laužo tiesos vardan, kad jis privalėtų būti nuolat atsimenamas — ne kaip nemalonus prisiminimas, o kaip baisus perspėjimas: turi tiesa ir laisvė eiti drauge. Tamsi laisvė be tiesos, bet baisi tiesa ir be laisvės. Teisingai sakome: tiesa išlaisvina žmogų. Bet kaip tik užtat meilė tiesai turi būti persunkta ir meile laisvei.
Greene/Me., 1950. 11. 6.

DAINA APIE SAULĖTUS NAMUS

Į saulę šaipėsi lelijos.
Regėjos — visos iš dangaus.
O ašai čia, žalioj šalyje,
Iš nuobodumo pavargau.

Prisiminiau čigonės burtą
(Kortas bei rankų burimus),
Kad aš turėsiu didį turtą,
Statysiu saulėje namus.

Maniau sukursiu didžią meilę,
Nebus palangėj sutemos;
Tada bus gražios mano eilės
Šituose saulėtuos namuos.

Daug kartų vyšnios žiedus purtė.
Daug upės nešė sukurių.
Tik ašai vis nė kokio turto,
Namų ir nieko neturiu.

Jaučiu — tai skamba laiko dainos.
Žinau — tai ūžia ežerai.
Tik mano meilė neateina
Dienom, naktim nei vakarais.

Žiūriu — tai žydi pirmas sniegas
Sidabro žiedu po medžiu.
Gilias naktis kietai pramiegu
Ir nieko nieko negirdžiu.

Ir aš sakau — nereikia nieko.
Vienam taip gera vakare.
Tegu ir vakarą apsniega,
Tai man gražu bus pažiūrėt!

TURBŪT IR AUSTI NEBEMOKI

Turbūt, ir austi nebemoki;
Kasdien keistesnė vis darais.
Prašoksi dalią su berniokais
Giliais nedėlių vakarais . . .

Gal nematei, kaip žvaigždės byra.
Kaip linksta uosiai patvoriuos;
Mėnuo saulužės atsiskyręs
Sidabrą beria ežeruos.

Ateina tyliai naktys tykios.
Širdis gyvenimo pilna.
Gal dar gerai būt susitikus,
Bet kad ir soduos jau šalna . . .

Gal nežinai, kad baisiai vienas
Esu pasauly ir sapne.
Praeis ir tavo jaunos dienos,
Kaip ižas pernai Nemune:

Gal nejauti, ko žvaigždės byra, —
Jauties kaip žvaigždė ir pati . . .
Mėnuo saulužės atsiskyręs,
Kaip ašiai, vienas per naktis.

GERAI ŽINAU

Gerai žinau, lyg poterius,
Kas do dalia dalužė!
Vai kas mane nugirdė,
Ar tujen, ar gegužis?

Tai buvo dienos margos
Ir naktys baisiai gilios —
Gegužis vyšniom linko,
Laukus žiedų pripylė.

Rugiais per lauką plaukėm
Ir vargui netikėjom —
Akims išrašėm dangų,
Kalbas kalbėjom vėjam!

Abu tą džiaugsmą žingsniais
Lygiom dalim dalijom. —
Žaibai žiedais žėrėjo,
Lietus lelijom lijo!

APIE LAIKĄ IR ŽMONES

ANT. MIŠKINIS

J. AISTIS

Dažnai sakydavau Antanui Miškiniui, kad mudu esame du vienos gūžtos sakalėliu. Mudu buvome neišskiriamu: vis būdavom dviese. Jei kas mudviejų vieną pamatydavo gatvėje, būtinai klausdavo: — O kur Antanas? — arba: O kur Joną padėjai? — Buvome, taip sakant, savo rūšies siamiečių dvynai. Trejus metus išgyvenome viename kambaryje. Keliolika metų draugavome ir ta draugystė niekad nenutrūko, o progų buvo, nes kažkam, ir daug kam rūpėjo mudu sukiršinti, ir norėta sukiršinti labai taikliu ir opiu būdu: kuris mudviejų didesnis poetas. Bet mes niekad šio klausimo nekėlėme ir nediskutavome.

O va kaip aš jį pažinau. 1923 metų rudenį atsitrenkė "Aušros" gimnazijon būrys rytų aukštaičių: Antanas Miškinis, Pulgis Andriušis ir kiti. Matydavau koridoriuose ir ypač rūbinėje vieną smėlio spalvos kareiviška miline, negailestingai sulankstyta kepure ir amžinu papirosu dantyse pramuštgalvį, kurs nuolat stumdėsi, dūko ir knygų ryšulėliu svaidėsi — jis man didžiai nepatiko.

Gyvenau tada Šančiuose, Vandens gatvėj. Eidavau pėsčias mokyklon. Taip vieną gražią rudens popietę, grįždamas namo ir praėjęs Žaliąjį tiltą, kažkaip atsisukau: žiūriu — tasai vėjų pamušalas lyg mane vejasi. Man pasirodė nejauku, bet manau, kas bus, tebūnie, bet jau nebėgsiu, tačiau nesulėtinau žingsnio ir ėjau, kaip ėjęs. Užvijo jis mane padusęs ir tarė:

— Miškinis . . . Antanas! . . .

Pavardę ir vardą pasakė lyg pasididžiuodamas. Vardą ištarė po geros pauzos ir kiek stipriau, tačiau man nei viena, nei antra nieko nesakė, tai kukliai pasisakiau savo vardą ir atkišau ranką. Jo ranka buvo smulki, plonyčiais mergaitės pirštais, bet geležinė, kaip mano tėvo. Mane jis pagarbino kolega, o gimnazistai, bent tais laikais, nai niekad nesikolegavo: kolegos būdavo vieni studentai. Dar paklausė: ar visada einu pėsčias? Atsakiau, kad taip, nes traukinėliu važiuoti neišsigaliu. Paklausė, iš kur kilęs. Jam buvo visai negirdėta mano tėviškė, lygiai kaip ir man jojo. Žodis po žodžio pradėjome kalbėti apie literatūrą. Pirmiausia apie rusus. Viens kitam neužsileisdami citavome iš atminties Lermontovą, Puškiną, Aleksandrą Bloką ir kitus. Nė nepajutome, kai praėjome mano Vandens gatvę ir atsidūrėme į Panemunės tiltą. Jis netoli to tilto gyveno, bet pasisiūlė mane palydėti ir jis mane vėl lydėjo iki Žaliojo tilto ir tik tada palengva ir pastovėdami traukėme namo.

Tik vėliau sužinojau, kad ir jis rašo. Gimnazijoje tada literatūros gyvenimas ir aistros virė. Buvo meno kuopelė su laikraščiu, vaidinimais ir literatūros vakarais. Buvo Pulgio Andriušio "Šepšelijada", satyrinis leidinėlis, jo vieno prirašytas ir iliustruotas, nukreiptas prieš mokytojus, o ypač prieš tuometinį visų mokinių siaubą, matematikos ir fizikos mokytoją Račiukaitį. Neatsimenu, ar Pulgis pats save, ar kas kitas jį buvo praminęs Šepšeliu, iš to, nusižiūrėjus į "Iliadą", ir Šepšelijados vardas. Pulgis savo satyroje gana vykusiai parodijavo "Kalevalą". Vienas jo dvieilis man liko atmintyje:

> Ir pragydo gaidužėlis,
> Užgiedojo vištos vaikas . . .

Petras Juodelis leido savo "Skaidrą", kurioje Miškinis pradėjo reikštis, kaip poetas ir polemistas. Jis buvo ambicingas ir nesileido ant nuospaudų minamas, bet argumentuoti negebėjo, daugiau riksmu paimdavo viršų. 1925 metais jis išspausdino "Lietuvyje" pirmąji savo eilėraštį. Buvo sensacija. Juodelis jį puolė, kam, girdi, moksleiviai eina į didžiąją spaudą. Miškinis kirtosi, kad viso to žygio prieš jį priežastis yra pavydas. Dabar tai atrodo vaikiška, bet tada buvo visus sukrėtęs įvykis. Tais metais ir aš pradėjau viešai rodytis su savo eilėraščiais.

Miškinis buvo klase vyresnis: jis gimnaziją baigė 1926, o man dar metai liko. Sekančiais metais jis studentavo, bet hierarchijos tarpas draugystės nenutraukė. Nusivesdavo mane universitetan paklausyti Tumo, Dubo, Herbačiausko . . . Nueidavome pakvanksoti į seimą.

Visur mudu būdavom drauge ir viešame gyvenime: drauge dalyvavome parapijos bažnyčios peštynėse. Nemaniau, kad mano Antano taip narsaus esama. Kai pasiekėme Rotušės aikštę, jau minia buvo taip tiršta, kad sunku beprasliнkti, bet šiaip taip prisiyrėme ties bažnyčia ir silpnai girdėjome, kad viduje giesmėmis rungiasi dvi pusės — tarpais lenkiškai, tarpais lietuviškai giedamos giesmės pasigirsdavo. Minia spraudėsi vidun, kur, atrodė, jau ir taip pilna kupina buvo. Staiga pradėjo veržtis iš vidaus lauk įšutę žmonės. Tarpduris lazdomis pasišiaušė, kaip ežys judančiais spygliais. Lazdos barškėjo, bet daugiau viena į kitą, nes spūstis buvo didelė ir tik labai iškelta ranka galėjo pajudėti. Ir štai ka matau: mano Antanas pradėjo sukti apie ausį piršto storumo nendrine lazdelę. Pradėjau jį raminti, tvirtindamas, kad bus ten kam ir be mūsų, bet jis išplėšė iš mano rankos savo rankovę ir dingo. Argi aš galėjau atsilikti? Šokau daugiau jo ieškoti, nei progos kam užduoti ar gauti, bet jo nepavijau. Įsiveržiau į klebonijos kiemą: keturi įvairaus amžiaus žmonės prie šulinio plo-

vėsi kruvinas kaktas ir šukavosi. Visi kalbėjo lietuviškai, tik atokiau stovėdama davatkėlė rėkė ir plūdo lenkiškai, kad lietuviai — pagonys.

Pasidairiau ir pamačiau, kad ten nėra kas mato ir veikia, tai grįžau atgal į aikštę: pats minios tirštis virė prie miesto muziejaus. Čia su dideliu triukšmu ir fanaberija pasirodė lenkų frakcijos seimo atstovai su korespondentais ir fotografais. Vienas jų prie pat manęs statėsi foto aparatą ir čia pat stovėjo gana sveikatingo sudėjimo studentas, abiejų rankų ant pilvo sunertais pirštais prispaudęs gumbuotą lazdą, kažko abejingai laukė ir taip smalsiai žiūrėjo į muštravojamą ir visom ilgom kojom nepaklusnų foto aparatą, lyg niekad savo gyvenime tokio daikto nebūtų buvęs matęs. Bet kai anas susitvarkė ir buvo bespaudžiąs mygtuką, jis lazda taip patraukė per aparato dumpleles, kad jos atsiskyrė nuo dėžutės ir laikėsi tik prie stiklų. Fotografas buvo nepėsčias, bet rankoje neturėjo nieko, tai, po poros smūgių, turėjo apleisti kovos lauką ir aparatą, kurį pasipynęs laiškininkas sunkaus kareiviško bato pakaustytu užkulniu čia pat į grindinį sutrynė. Seimo atstovai lenkai garsiai skelbė savo parlamentarinę neliečiamybę, bet keli geležinkeliečiai įmobilizavo su jais ėjusį policininką, ir nebuvo kas tą jų neliečiamybę gina, tai gavę keletą nykščių pašonėsna, ištirpo aikštėje, kaip kamparai. Prie Jėzuitų kažkas kažką mušė. Pasirodė, kad lenkų labdarybės draugijos — Dievo Motinos Globos personalas tempėsi į kiemą geležinkelietį. O tie geležinkeliečiai, kurie globojo lenkų frakcijos seimo atstovų palydovą ir gražumu stengėsi įdiegti patrijotinės dvasios, pamatę, kad jų draugą lenkai gali kieme nulinčuoti, pradėjo nejuokais stumdyti policininką ir šaukti: — Eik, stuobry, atgint nuo tų prakeiktų lenkų žmogų lietuvį! Jei neisi, tai mes tave, kaip rąstą, nutašysime iš visų keturių šonų.—Neryžtingas policininkas galop pasileido bėgte į tą pusę; lenkai paleido geležinkelietį ir užsidarė vartus.

Ilgai teko nardyti kiek praretėjusioje minioje, kol susiradau Miškinį. Jis buvo nusivylęs ir nekalbus. Paklaustas, ką nuveikė, šaltai atsakė: Nieko — spūstis, girdi, o gi ant kaktos neparašyta, kas lenkas, o kas lietuvis.

Tų pačių metų lapkričio mėnesį panašiais žiūrovais teko dalyvauti studentų manifestacijose prieš demokratiškąją valdžią. Atėjęs jis mane veda ir visą laiką kalba: "Jau kad bus šiandie, Jonai, audružėlės, tai bus"'. . .

Einava mudu Laisvės alėja ir matome, kad žmonės plaukia senamiesčio link. Prieiname alėjos galą ir žiūrime: nuo Liaudies Namų ateina minia su Maironio "Nebeužtvenksi upės bėgimo". Mums jų belūkuriuojant, pasirodo rezervas pastoti kelio. Kai manifestantai pamatė rezervą, užtvėrusį kelią, pradėjo giedot himną. Rezervininkai kiek sumišo: reikėjo pagerbti tautos giesmę, ir jie po truputį traukdamiesi studentus prileido prie didžiosios miesto arterijų sankryžos: D. Vilniaus gatvės, Ukmergės plento ir alėjos; minia prasibrovė pro rezervo užtvarą ir, susigrupavę užpakaly jų, pradėjo su giesmėmis žygiuoti alėja. Rezervas įsiuto ir net šaligatviais pradėjo šuoliu leisti arklius.

Toje sumaištyje pamačiau vieną Partenono fryzų vertą vaizdelį. Miesto sodo šaligatviu muistydamas galvą nešėsi arklys (aišku, su raiteliu) ir protarpiais nešė, protarpiais vilko trumpai į kamanas įsikibusią studentę, ilgom išpintom kasom. O studentė, pusiau atbula, lazda velėjo arklio šonus ir rezervistą, kuriam net kepurę numušė. Tariau tada Miškiniui: "Na, brolyti, ta mergina arklį ne vien elementoriuj yra mačiusi!" Jis atsakė: "Šlykštu, Jonai, bet dragūnas mergina — tikra amazonė". Sakau: "Čia jau ne dragūnas ir ne amazonė, o tikra mitologijos Atalanta: tokią galėtum leist drąsiai vieną prieš Beotijos šerną."

Arklys įsmuko į spūstį ir nematėm, kuo ta nelygi kova baigėsi. Rezervistai varė arklius į žmones, kaip į rugius. Policija apsupo mudu teatro aikštėj. Girdėjome giesmes ir riksmą prie Karo muziejaus, bet ten prasiskverbti buvo neįmanoma. Jei demokratinė administracija būtų taip energinga buvusi, kaip tą vakarą, tai joks Smetona liaudininkams valdžios būt neišplėšęs. Bent prieš galą šauniai pasispardė.

Miškinis piktinosi: "Tai va, ko sulaukėme: vieni kitus mušame." Norėjau į dalykus pažvelgti iš komiškos pusės: studentai tam ir yra, kad triukšmautų ir kad juos kas nors muštų. Miškinis su tuo nesutiko ir patį prezidentą muilu išvadino. Reikia pastebėti, kad jis visus neigiamus žmones skirstė į tris kategorijas: kirvis, nuodas ir muilas. Pirmoji kirvio prasmė — nesukalbamas ir kietas; nuodas — kenksmingas ir klastingas; muilo prasmė kiek sudėtingesnė ir platesnė: nuobodus, įkyrus, kvailas. Jei jis sutikdavo kiek sudėtingesnį tipą ar norėdavo konkrečiau žmogų apibūdinti, tai darydavo tų trijų žodžių kombinacijas: kirvis ir nuodas, muilas ir kirvis, nuodas ir muilas.

Man išsikinkius iš gimnazisto pavalkų, dar labiau suartėjome. Jis nešiojo mėlyną humanitaro kepuraitę, aš pasitenkinau bendra: žaliu lankeliu ir baltu viršum, kurs netrukus tapo biauriai pilkas. Studijuojant ruošiausi labai rimtai, bet man tai padaryti buvo sunku: tėvai jau negalėjo padėti. Įsikūriau pas seserį Epušote, prie Pamierio stotelės Vilniaus ruože, apie ketvertą kilometrų nuo Pravieniškių. Paskaitos universitete buvo nuo 8 ryto iki 10 vakaro, o mano traukinys Kauną pasiekdavo 8 ryto ir grįždavo trečią po pietų, tai pusantro mėnesio tikru studentu pavažinėjęs, priėjau išvados, kad reikia ieškot darbo ir keltis į miestą. Gavau tarnybėlę Žemės Banke. Miškinis mane priėmė gyventi pas save. Jis tada gyveno Laisvės al. 10 kieme. Tai buvo nedidelis prieškambaris, bet šeimininkai eidavo per virtuvę, tai mes turėjome savos rūšies atskirą įėjimą. Viduj dvi lauko lovelės, staliukas, o podėlis — po lovomis.

Tada gi kaip tik buvo tie šaunūs fokstroto "Valencija" laikai. Visi langai per dienas ir naktis tuo fokstrotu skambėjo, o vakarais juo maurojo Parodos esplanadoje pirmieji garsiakalbiai

įsikūrusiame Luna Parke. Dainavome ir mes, dažniausiai mano sulietuvintąjį puskupletį:

Valencija, beržo lapą, beržo lapą
Ir beržėlio lapelius . . .

Ir pastebėjau: juo kvailesni žodžiai, juo smagiau dainuojami. Po metų atėjo "Bublički", paskui "Dona Clara", bet nei vienu motyvu Kaunas taip nedūko, kaip "Valencija". Niekad Kaunas taip nemiesčionėjo, kaip tada. Atsirado pirmoji reklama, kurią visur galėjai matyti: ant konkės, gatvių kampuose, ant tvorų ir kitur, tai kažkokio Alphonse Chic — likieriai, konjakai, vynai . . . Miškinis apsvaigo miestu ir jo poezijoje atsirado visi didmiesčio atributai: parkai, skverai, bulvarai, šviesos, asfaltas . . . Miestas jį gąsdino ir viliojo.

Aišku, anadienykštis Kauno urbanizmas buvo prastas. Kad ir tame pačiame Luna Parke lentos vyravo: lentų kaltas paviljonas, lentiniai takeliai (damų prakeikimas palijus — užminti švirkšdavo purvą ne tik ant suknelių, bet ir į akis), lentiniai, nors ir impozantiški laiptai, kelios girliandos spalvotų lempučių ir triukšmas: muzika ir šokančių bei girtų šūkavimai. Visa tai greičiausia Miškinis matė ir girdėjo iš pakalnės, nes ten džiaugėsi speciali publika, nors ir studentų nestigo. Tai ir buvo prizmė, pro kurią jis matė miestą: jo triukšmą, šviesas, nuodėmę ir džiaugsmą: "Būkite užmirštos, išmaldos siekiančios tiesiamos rankos" (Balta paukštė). Na, ir mano "Luna Parko" nuotrupos, atsiradusios daug vėliau, kai jau to parko nei žymės neliko, siekia tuos pačius šaltinius.

Mes augome drauge su tuo miestu. Atsimenu, dar gimnazistai, praeidami pro Konrado kavinę, matydavome prie lango sėdintį su baisiai išsiplėtusiomis kaklo liaukomis poną. Sėdėdavo arba vienas, arba su kuo kitu, bet vis toje pačioje vietoje: prie įėjimo durų, dešinėje, veidu į Įgulos bažnyčią. Jis gerdavo kavą ir stebėdavo praeivius. Kartą man Miškinis pasakė, kad tai Petras Vileišis.

Kartą taip ėjome pro šalį to lango, kur sėdėjo Vileišis, ir Miškinis man tarė: "Ė, Jonai, kai tik nusimesime šias kepuraites, tai ir mes taip čia užeisime kavutės nugerti! . ." Ne pinigų, bet drąsos stigome. Jis jau pažinojo provincijos arbatines, kur užsimušęs arbatos negausi. Jis man tvirtino, kad Kupišky net 37 arbatinės, bet visur tik silkė ir degtinė. Jis sakėsi su broliu ir vienu savo krašto žmogumi — seimo atstovu — daug kartų buvęs pas Urboną. Kavinė, kur žmonės gerdavo tik kavą ir kitus nekaltus gėrimus, mums atrodė baisesnė už tamsiausią Žuvų turgavietės landynę.

Po kiek laiko aš jam pasigyriau, kad mano klasės draugas Leiba Zaksas buvo užsivedęs mane ir Juodelį pas Perkauską. Labai nustebo, sužibo akys ir pradėjo cituot "Giesmę apie Igorio žygį": "Kad ir žirgą prarasiu, kad ir ietį nulaušiu počėnų lauko krašte, bet aš noriu šalmu žydriojo Dono paragauti . . ." — Trumpai tariant, Jonai, tu kelią žinai, tai einam ir nueinam sekmadienį apie penkias. Statau aš! . . ."

Nuėjome. Užsisakėme kavos, juodos, kaip nemigo naktis. Aš pataisiau, kaip kasyklų naktis. Kodėl kasyklų? — paklausė. — Todėl, atsakiau, kad kasyklų naktimis nėra mėnulio.

Buvo jis plataus mosto žmogus. Gana ceremoningai išsitraukė pačių geriausių cigarečių pakelį, nors rūkydavo tik "Pirmyn" (vėliau "Regata"), plačiu mostu paklojo ant marmuro ir paprašė poną poetą pasivaišinti. Buvo savos rūšies šventė, ir išėjome laimingu, kojomis žemės nesiekiančiu. Eidamas Žaliakalnin, kur mudu gyvenome — aš Žaliojoj, jis Malūnų gatvėj — švilpė ir tylėjo, tai reiškia — dėjo naujus posmus naujam eilėraščiui. Atsiskirdamas pasakė, kad jis dar negali paskaityti, nes reikia palyginti, bet ryt poryt paskaitys kažką tikrai gerai susuktą. Savo eiles rodydavau Juodeliui ir jam, o jis broliui ir man. Jei pasakydavau "gerai!", būdavo tikras laimėjimu ir sakydavo: "Ag, ne iš kelmo spirtas esmi". Tiesą pasakius, man viskas jo buvo gerai. Man buvo jis nepasiekiama aukštuma. Ir dabar atrodo, kad jis iš to savo tikrojo kelio "Varnose" jau buvo išklydęs. "Paukštėje" buvo daug svaresnis, nors dar žodžiai kliuvo ir šiaip daugio stigo.

Kai mudu gyvenome prieškambaryje (tąsyk buvo trumpa su butais), turėjome po šiokį tokį poezijų bagažėlį. Jam buvo patogu: sustatydamas eilėraštį, jis popieriu nesinaudojo. Mano rašymo būdas visai netikęs — užbraukęs žodį, negaliu rašyti tame pačiame popieriuje, nes mane pataisymai erzina ir blaško, turiu imti naują lapą, rašyti iki pataisymo ir tada tęsti. Taip dažnai ir trumpą eilėraštį rašydamas, sugadindavau dešimt ir daugiau lapų. Tos ydos neatsikračiau iki šiandien. Parašytą dalyką atmindavau blogai, nes man maišydavosi visi rašymo momento varijantai. Kartais atsitikdavo tai, net ir iš popierio viešai skaitant eilėraštį: pradedi skaityt, ima žodžiai ir nukrypsta nebaigto posmo varijantu ir užsikerti. Taip kartą atsitiko teatre su mano skaitytu "Katarsiu": vienas posmas buvo geresnis, ir nejučiomis jį pradėjau, bet jam stigo paskutinės eilutės, tai teko ją mykte numykti. Miškiniui to pavojaus nebuvo: jis galėdavo tik po metų kitų eilėraštį užrašyti ir valandos tikslumu padėti datą. Atmintį turėjo fenomenališką. Po dešimties metų galėjo tiksliai pasakyti, ką kurią dieną valgė ir ką kalbėjo. Negana to, taip gyvai ir vaizdžiai mokėdavo nupasakoti būdingus tos dienos įvykius, nors paprasčiausius ir nereikšmingus, kad klausančiam nelikdavo jokios abejonės, ir jis atgamindavo tą dieną taip, kaip ji buvo. Pavasariop pradėjo skųstis, kad eilėraščių jau pluoštas prisirinko ir kad jam jie jau maišosi: "Parvažiuosiu atostogų ir viską surašysiu. . . ." Bet surašė, tik rinkinį ruošdamas spaudai.

Man tada nutiko nelaimė. Niekad eilėraščio negalėdavau tikrai užbaigti: vis kliūdavo šis tas beskaitant. Su jais nesiskirdavau — gal ateis koks geresnis žodis, manydavau, ir ateidavo — nešiodavau kišenėlėje, kol popieris į skutelius susidėvėdavo ir tik, kai jau krisdavo gabalais, dėdavau į gilzų dėžutę. Ją vieną kartą palikau

atvirą. Tarnaitė, pamačiusi dėžutę biaurių popiergalių, pamanė, kad palikau juos išmesti, nuvalė mano stalą. Ten buvo beveik rinkinėlis — keliolika eilėraštukų — ir visi dingo. Liko man tik keli, kuriuos buvau paskelbęs. O buvo ten vienas kitas "Gegutėlės" ir "Kapų" tipo bei nuotaikos. Visos mano pastangos restauruoti iš atminties nuėjo niekais.

Taip Miškinio, rašančio eiles, niekad nemačiau: rašydavo tik meilės laiškus, kuriuos, kai meilė baigdavosi, skaičiuodavo kilogramais. Knygų skaitė jis taip pat labai mažai. Uoliai ir greitai skaitydavo tik vadovėlius, konspektus ir užrašus. Tačiau visada būdavo a la page. Jis tai su vienu, tai su kitu susitikdavo ir, jo paties žodžiais tariant, iš kiekvieno šį tą išpešdavo. Kartą, susižavėjęs Unamuno knyga, papasakojau jam keletą detalių. Po poros dienų mudu sutikome jo brolį, ir pradėjo pasakoti, ką aš jam buvau dėstęs. Nustebau, kad jis iš mano palaido pasakojimo sudarė kažkokią visumą ir dalyką geriau suprato negu aš.

Matydamas mane daug skaitantį, nutarė ir jis paskaityti: "Ne, Jonai, taip negalima, turiu ir aš šį tą paskaityti: jaučiu, kad mano eilėsin reikia įsūdyt daugiau filosofijos". Po poros dienų parsinešė filosofinio turinio knygą, brolio ar keno nors kito rekomenduotą, nusiavė batus, išsitiesė lovutėje: "Bus man čia dabar "na son griaduščij" (priešmiegiui). Pasistatė ant krūtinės atskleistą knygą ir, nė pirmos pastraipos neperskaitęs, užsnūdo ir pradėjo knarkti. Ir taip kiekvieną kartą, kai tik jis ją paimdavo, bematant pradėdavo kruopas virti. Per gerą pusmetį jis tos knygos pasiekė vos 62 puslapį. Savą, lietuvišką literatūrą visą perskaitydavo, bet tai jau buvo vėliau.

Miegas jo taip pat buvo ne eilinis. Ateidavo pas mane, kai buvo Karo mokykloj. Įėjęs vietoj "labas" sakydavo: "Ar neleistum tu man truputėlį prikrist ant lovos? . ." Užsitaisydavo žadintuvą (manimi nepasitikėdavo!), guldavo ir nenusirengęs miegodavo iki paskutinės minutės. Suskambėjus laikrodžiui, šokdavo, imdavo kepure ir tardavo: "Palydėk mane iki autobuso, žodžiu persimesime." Tvarkydavosi lipdamas laiptais ir sakydavo: "Ak, kad taip dabar nereikėtų grįžti, tai miegočiau iki ryt vakaro! . ." Visaip jis tada su savo miegu vertėsi karo mokykloje: ant cementinių grindų po suolu per paskaitas, kine ir t. t. Kartą vos neįkliuvo: ėmė jis ten po suolu ir užknarkė taip, kad net lektorius išgirdo, bet pastarasis buvo nekariškis, tai taip laimingai ir baigėsi.

Pirmais metais man jo miegas gerokai įkyrėjo. Keldavaus septyniomis, pasiklodavau lovą, prausdavaus, pusryčiaudavau, o jis keldavos devintą ir vėliau. Prašydavo manęs: "Išeidamas susuk kavinuką į rankšluostį, kad kava neatšaltų." Jei užmiršdavau tai padaryti, jis mane atsišaukdavo iš koridoriaus ir net iš kiemo. Man itin buvo pikta, kad jis iš savo lovutės nesikėlęs pats tai galėjo padaryti. Jei negrįždavau, tai ir vartuose girdėdavau jo riksmą: "Jonai, nebūk kirvis, įsuk kavą! . ."

Miškiniui vasarojant, radau kompanijoną ir persikėliau gyventi į Vytauto prospektą — prieš Parodos gatvę. Rudeniop grįžęs, prašėsi priglaudžiamas iki pats rasiąs kur kokį kampą. Mano kompanijonas, to pat krašto žmogus ir poetą gerai pažinęs nuo pat vaikystės, labai nenoromis jį priėmė. Rytojaus dieną, grįžę iš tarnybų, pamatėme, kad mūsų įnamis tvirtai kuriasi ir tvarko savo rakandus. Jis pareiškė, kad kambarys gana erdvus ir kad trise lengvai sutilpsime, be to, kad jau susitarė su šeimininke. Nei man, nei mano kompanijonui tas jo žygis nepatiko, bet jis kietai laikėsi savo. Nebuvo kitos išeities, kaip tik traukti degtukus, kuriam kraustytis. Norėjome į burtą įtraukti ir Miškinį, kad ir jis laimę pamėgintų, bet jis tai rado vaikiška ir nerimta. Mano kompanijonas traukė pirmasis ir nudžiugo ilgąjį ištraukęs. Mudu su Miškiniu likova.

Tai buvo pradžia totalitarinio mūsų režimo, kai dar nebuvo aišku, kas laimės: šepečiu pašiaušusis plaukus ar barzdila. Visi gandais ir paskalomis gyveno ir visi jas nešiojo. Lankydavau Herbačiausko paskaitas. Reguliamine būdavo: Vyspianskis, Norvydas, Žeromskis, o auditorijoje — tik Smetona su šeima ir Voldemaras su meilužėmis. Pirmąjį vertino nuobodžiu filosofijos profesorium, o antrąjį stačiai kretinu.

Herbačiauską pažinau dar gimnazistu būdamas; ar ne 1926 metais mačiau jį Meno mokykloje besiginčijantį su latvių dailininku Suta apie Čiurlionį. Suta maišė su purvais Čiurlionies kūrybą ir tvirtino, kad Žaliakalnio lūšnelėse daugiau meno nei jo beprotiškuose kliedėjimuose. Herbačiauskas pasiuto, žaibais ir perkūnais spiaudėsi, bet latvis buvo kietas ir laikėsi savo. Juozas Albinas iš apmaudo net balkonėlin įsilipo; pasakė: "Neklausykit, ponai, šito latvių nepraustaburnio mužiko!" Špygą jam parodė, spiovė ir ranka rodydamas duris šaukė: "Lauk!"

Kaip ten bebūtų, bet jis pirmasis buvo pradėjęs skelbti modernines sroves mūsų mene ir literatūroje "Gabijoje" ir polemikose su Druskium-Dambrausku. Juodelis ar ne ten pat jį pasikvietė "Aušron" su paskaita, po kurios jis mane kamantinėjo, kokio aš principo laikaus literatūroje, bet aš jam to pasakyti negalėjau. Jis tik išsižiojo, plačiai išplėtė plasnojančias rankas ir nieko nepasakė. Gal dėl to ir mano horoskopas buvo nekoks ir mano žvaigždės negeros.

Sąmojaus jisai turėjo ir gal net ugningų idėjų, bet skeptiškuos lietuviuos jis prozelitų nerado. Atsimenu, vieną naujaromuvių trečiadienį kalbėjo Tomkus apie tautinį meną. Herbačiauskas pradėjo spragsėti, kaip ugnin įmesta skuja: "Nesuprantu, ką tas pilietis kalba! (jis tą pilietį gerai pažinojo ir kavinėse vakarus praplepėdavo). Prašau, žodžio, prašau man žodžio. Pilieti! Pakaks, pakaks! Sakau — pppa-kakss! Pagal tą pilietį — tautinis menas bus tik tada, kai dailininkas nupieš Nemuną ir jame besimaudančią tautinę vyriausybę. Ne, pilieti, klysti! Jei daili-

E. KOKS

PIEŠINYS PLUNKSNA

ninkas gerai nupieš ir kopūstą, tai ir tas kopūstas bus tautinis menas! . ."

Kartais jis kalbėdavo apokaliptišku, kartais graudžiu stiliumi. Jis jau buvo pakilęs kakti lenkuosna, kai aš kartą prisėdau prie jo pas Konradą. Iš pradžių tylėjo, paskui vienas sau garsiai pradėjo pasakoti: "Jei aš valdyčiau Lietuvą, tai užtraukčiau pusės milijardo dolerių paskolą ir pastatyčiau kiekvienam mūsų sodiečiui mūro triobesius su giliais ir tvirtais pamatais. Ateis laikas, kai kiti nušluos šiuos mūsų visus pilkus medžio namelius. Mūsų sodietis turi giliai šion žemėn įsitvirtinti . . ."

Man su Herbačiausku nesisekė. Jo išleistuvėse pasakiau pirmąją viešą kalbą, ragindamas pasilikti, rasti modus vivendi. Jis piestu pasistojo, dūrė išilgai stalo į mane pirštu ir tarė: "Kaip aš galiu pasilikt tame krašte, kur taip supuvęs jaunimas? Jis nori, kad aš nusilenkčiau tokiam ir anokiam . . . (negaliu pridėt žodžio, ku-

rį jis prie šios pavardės pridėjo, nors tame pobūvyje buvo daug taurių ponių)...'' Jam išvažiavus, Varšuvos rašytojų organe "Wiadomosci Literackie" buvo rašinys: "Keturi laisvosios Lietuvos žingsniai", kur aš jį paminėjau gal be tinkamo respekto. Atrašė jis J. Keliuočiui laišką, kur, be kita ko, buvo šis sakinys, paskirtas mano garbei: "O jūsų Aleksandravičiui tik kumeles kaustyt (po mano fotografija tame laikrašty buvo pažymėta, kad esu kalvio sūnus), o ne Lietuvą užsieniuose reprezentuot..."

Universitete Miškinis jo neklausė — nemokėjo lenkiškai, tai jam turėdavau gražesnes Herbačiausko paskaitų vietas papasakoti.

Per dienas trindamasis universitete ir kiekvieną mėgęs užkalbinti, jis man atvesdavo vis naujų pažinčių-talentų: Grušą, Liaudą, Banaitį ir k. Kiekvieną naują parsivestą jis čia pat keldavo iki dangaus, jog kuklesni, jo giriami, raudo, nors ne vieną po poros dienų su dumblais sumaišydavo. Ko nemėgdavo — visa, kas širdy jam buvo, drėbdavo į akis. Tokiais atvejais jis būdavo kandžiai užgaulus, žiaurus ir gal net neteisus. Jo daugis nemėgdavo už tai. Mane jis visada mėgo, kaip ir aš jį. Nežinau už ką, bet mėgo ir rūpinosi daugiau nei giminė, nei brolis. Jis man sakydavo: "Štai mudu — mudu abu ne kirviai ir ne nuodai". Kiek mes metų drauge pragyvenom, kiek drauge prirašėm, o nai niekad vienas kitam skriaudos nepadarėm, nai niekad vienas kito žodžio nepasisavinom! Jį jaunesnieji imituodavo, kitas tuo gal būtų džiaugęsis, o jis pyko: "Niekšai, vagys — mane profanuoja!"

Prieš sėsdamas prie šio straipsnio, peržiūrėjau keliolika jo man rašytų laiškų. Rašytų mano sunkiomis dienomis. Visi nervuoti, kapoti, paskubūs, sausu raporto stilium, bet vis: "Gal tau ko trūksta?... Aš vis išpešu tai šen, tai net apvalesnę sumelę ir pasiunčiu tau, tik nežinau, ar tu gauni. Rašyk, ko tau reikia?.."

Štai jo paskutinis laiškas: "Turėčiau daug širdies išlieti ant šio balto popierėlio, betgi jo apimtis, kaip matai, to padaryti neleidžia. Tavo sugrįžimui turiu užkasęs giliai į žemes butelį stipraus gėralo. Jei aš numirčiau, atkas mano artimieji, ir turėsi tada išlakti vienas. Bet ne, to būti negali. Rašyk, duok žinot apie save, nes dėl tavęs labiausiai jaudinamės mes du žmonės Lietuvoj — tavo tėvas ir aš. Kadangi mes abu žmonės neblogi, tai tau to turi pakakti..." Daug gerų draugų turėjau ir tebeturiu, bet į jį panašaus neturėjau ir neturėsiu.

Šiandie man daugiau prisimena ne tai, kad jis man medžiagiškai padėdavo, bet kad jis kūrė mane savo poezija, kurios nei aš, nei jis popieriuje nepalikome. Buvo jautrus, akylus, jausmingas. Jis mylėjo savo tautą ir sielojosi ja. Kadangi nebuvo taip, kaip jis norėjo, kalbėjo graudžia ironija. Mes dalinomės duona ir poezija. Abu buvome panašaus vargo vaikų ir netaip jau būdavo mums lengva gyventi, bet smagu ir miela. Jo talentas buvo labai populiarus, trubadūriškas — kai kuriems savo dalykėliams yra sukūręs ir paleidęs melodijas. Po Maironio jis vienintelis paliko lyrinių poemos formos pavyzdžių: "Meilė rudeniniam palte", "Keturi miestai" ir kitas.

Dažnai pagalvoju, kad mūsų raštas būtų giliau pasiekęs tautą, jei būtume turėję gerą kritiką. Recenzijos tiktai ir akademinė literatūros istorija. Juk raštas, kokio jis žanro nebūtų — negalima atskirti nuo laiko ir erdvės. Jis, iš vienos pusės yra konkretus ir daiktiškas, o iš kitos — kaip dvasia, neapčiuopiamas. Rašte kiekvienas žodis turi savo prasmę, kuri be laiko ir erdvės nesuprantama dažnai esti. Rašytojas nerašo amžiams, bet gyvas kalba gyviesiems, savas saviesiems. Ypač, kad mes gyvenome laikus, kada negalėjome daiktų vadinti tikraisiais vardais, tai jų prasmė daugiur liks nesuprantama.

Kartą mudu su Miškiniu stebėjome eiseną: labai iškilmingai laidojo atentate žuvusį karininką. Ėjo visa valdžia (abi viršūnės): ministrai ir — geležinkeliečiai. Visi — nuo apačios iki viršaus susikrimtę. Miškinis pasakė: "Ag, gaila žmogaus, bet kam čia visa ta dabar tarnybiška ipokrizija..." Parėjęs namo parašiau savo "Karaliaus šunį".

Lygiai po metų einava mudu su Miškiniu alėja ir matome, kad prie teatro stovi būrys žmonių, ir kažkas garsiai kalba. Mudu ėjome pažiūrėti. Voldemaro vilkai minėjo žuvusio karininko metines. Dar mums liko keliolika žingsnių, kai atsisuko į mano pusę oficialusis tautininkų literatūros recenzentas ir prabilo: "Vyrai, mes minime didvyrį, o štai ateina pasityčioti žmogus, kuris velionį prilygino šuniui!" Ir pradėjo cituoti. Visos Voldemaro vilkų liepsnojančios akys atsisuko į mūsų pusę, bet vis dėlto nekando. Buvo apmaudu, kad recenzento akylumas tik tiek siekė. Gaila man buvo aukos, su jo broliu mokiausi vienoje mokykloje, iš matymo pažinojau jį patį ir tėvus, visus šaunius lietuvius. Eilėraštis ne jam buvo skirtas, bet karaliams ir tarnams.

Dabar, kai visa tai toli, šie dalykai atrodo menki, bet anuomet jie buvo nemalonūs ir kartūs. Keista, bet esu įsitikinęs, kad menininkui reikia šiek tiek cenzūros, reikia, kad tiesa būtų pavojinga, nes visiškoj laisvėj jis iškrypsta iš savo kelio, o vis tiek jis yra drąsus, vaizduodamas patologinius žmonių iškrypimus ir net rodo tokius niekus scenoje, kaip gamtos reikalus. Viską pasakiau, kas man maudė ir skaudėjo, ir man cenzūra nekenkė. Miškinis buvo dar atviresnis — jis tiesos į medvilnę nevyniojo.

Savo eiles jis skaitydavo pasipūtęs, o kartais net arogantiškas, sakydamas, kad poetui taip reikia. Daugį užgaudavo jo poza, bet ji buvo jo būde ir kraujuje, ji buvo jo prigimtyje. Ką jis mėgo, mėgo be rezervų, ko nemėgo, nemėgo garsiai ir į akis. Jis mėgdavo šaunius žmones: Binkį, Rimydį, Grušą... Ieškodavo žmonių su žiburiu, nekreipdamas dėmesio į pažiūras, išsilavinimą ir profesiją. Šaunumas ir polėkis jam buvo žmogaus visa vertė. Vargas buvo tam, kurs buvo arba bent atrodė esąs kirvis, nuodas ar muilas. Tokį, jei buvo silpnesnis, jis valgė be duonos, be druskos, ir pasigardžiuodamas.

Jei man jis parvesdavo kokią nors naują savo pažintį, klausdavau, ar rašo. “Ne, — atšaudavo, — nerašo, bet poetas.” Poetas buvo aukščiausia žmogaus kategorija. Kai jį kas pavadindavo ponu poetu, jis pastebėdavo: prie poeto nereikia pridėti pono, nes savaime aišku, kad koks piemuo negali būti poetas.

Mūsų gyvenimas tolydžio grindėsi dvokiančiais maurais. Miškinis sakydavo: “Kiaulėjame ne dienomis, bet valandomis”. 1929 metų pirmoje pusėje pasirodė P. Juodelio “Piūvis”. Ilgai jis brendo. Miškinis į “Piūvį” atsivedė savo brolį Motiejų. Buvome tik keturi, neskaitant Alg. Jakševičiaus, kurs nupiešė viršelį, ir Vytauto Tumėno, beveik nerašiusio. Redaktorius turėjo nelaimės į pirmąjį numerį įdėti Juozo Baldausko poliglotinį straipsnį apie formalinį metodą. Miškinis užrūgo ir sakė: “Tik mudu žurnalą savo kūryba nešame ant pečių. Jei redaktorius visą laiką ieškos bendradarbių visuose skiedrynuose, tai aš išeinu.”

Tai buvo mūsų pirmoji didžiosios spaudos praktika. Karo cenzūra buvo žiauri: braukdavo iš akies. Neturėjome tikslo kovoti su valdžia, ribojomės vien literatūros dalykais. Antrą numerį spaudėme pas vokiečius — kažkokio ten “beobachterio” spaustuvėje. Cenzorius, matyt, norėdamas parodyti savo galią, o gal tik priminti, kad jis nuotraukas skaito, savo paišeliu išarė iš-akėjo visą rinkinį ir nubraukė net tokį nekaltą sakinį: “Atimk mums tik vieną didelį ir šventą žodį t a u t a ir nieko neliks.” Redaktorius nusiminė, ir ne tiek dėl to, kad reikėjo visas numeris perredaguoti, bet kad nubraukė tą sakinio dalį. Priėję vokiečiai reiškė mums užuojautos. Vienas jų pažiūrėjo į nubrauktą sakinį, pakraipė abu galvas, ir pirmasis tarė: “Aber doch ist es nicht priešvalstybinis!” Cenzūruojamos buvo surinkto teksto nuotraukos. Nubraukytąsias vietas, jei jų būdavo daug, reikėdavo gi kuo nors užkišti ir vėl ta pati komedija prasidėdavo.

Miškinis būdavo tokiais atsitikimais tikra paguoda: jis nepagailėdavo cenzoriaus adresu savo sparnuotų žodelių. Buvo graudu gyvent, bet miela, nes mums rodėsi, kad mes kalnus verčiame. Skolos ir kiti nepoetiški dalykai pasmaugė “Piūvį” su trečiu numeriu. Juodelis atsiskyrė ir nuėjo savais keliais — mudu likova vienu du. Turėjome ieškoti tai šen, tai ten vietos savo eilėms, bet jau mums atsivėrė visos durys: niekad nesisiūlėme ir prašomi atsikalbėdavome, kad neturime, kad išgraibsto.

Juodelis prie naujų draugų sunkiai bepriprato: ateidavo vis dar pas mane su senais draugais kortomis palošti. Miškinis lošdavo visa siela ir visu kūnu. Jis buvo įsitikinęs, kad galįs išlošti tik tada, kai partneris išeina iš kantrybės, bet ten visi, gal tik išskyrus Juodelį, buvo dantyti. Kai jam nesisekdavo, jis tik tempą greitindavo. Punktus rašydavo kariškai griežtas ir tvarkingas Jokūbas Liauda. Miškinis siekdavo kiekvieną kartą pažiūrėti, kiek dar jam trūksta ar kiek dar lieka; Jokūbas šaukdavo: “Kur nagus kiši, paklausk — pasakysiu . . .” Tiesą pasakius, Miškinio mūsų lošimai neviliojo: kortose jis pripažino tik “akį”, kaip muzikoje — tik armoniką. Smuikininkų jis kitaip ir nevadino, kaip lentpiūviais.

Kai pagyvėjo kultūrinis gyvenimas: “N. Romuva”, Sakalas, “Literatūros Naujienos”, premijos, vakarai, jau buvo kas kita, bet vis tiek vieni tuko ir tvirko, kiti skurdo ir kentė. Mudu įsijungėme į visą rašto žmonių šeimą. Viso jis rasdavo ir broliuose rašytojuose: buvo aukso žmonių, bet nestigo kirvių, nuodų ir muilų. Ogi reikėjo visiems trintis viename mieste, susitikti toj pačioj draugijoj, keliauti ir dalyvauti drauge viename literatūros vakare. Rašytojai, nors ir margi buvo, bet gražiai sugyveno, bent iki Giros vadovybės.

Literatūros vakarai šaunūs ir įspūdingi. Vieną jų, menu, organizavo Binkis, o tas žmogus organizacijai daug laiko neskyrė: “Eidamas į stotį perkalėdosiu visus, ir baigtas kriukis”. Ateina pas mane Miškinis ir klausia: “Ar tave Kazimieras kvietė į Vilkaviškį?” Sakau: “Ne”. Jis nusišypsojo ir tarė: “Tai kirrrvisss! Jis man liepė tave paimt. Einam pas mane, bet mes nevažiuosim. Kitą kartą žinos, kaip reikia poetus pakviesti . . . .”

Jis tada gyveno Miškų 13! Saugiausia, sakydavo, gyvent pačioj žvalgyboj . . . Parsivedė jis mane dar gerai prieš traukiniui išeinant ir sako: “Nusiauk kojas. Aš gulu lovon, o tu išsitiesk ant sofos. Jei ateis Kazimieras, sakysim, kad mes miegam.” Vos sugulėm, įeina Binkis su Rimydžiu, žiūri jis į mudu ir klausia: “Kas čia dabar? Kodėl jūs neinat į stotį?” Miškinis: “Mes nevažiuojam!” Binkis: “O kodėl jau taip jūs nevažiuojat, teiksiuos paklausti?” Miškinis: “Darum, dos nemokėjai pakviest.” Binkis: “Vaikine, neerzink šunų . . . Turbūt, tu dar manęs pikto nematei, tai pasistenk, kad ir nematytum. Aukitės man batus ir einam.” Miškinis bambėdamas apsiavė batus ir išėjo su visais, bet visą kelią buvo be ūpo. To savo neūpo tulžį išliejo ant vienos savo kolegės; prie jo prisidėjo Rimydis, ir kilo traukiny barnis. Binkis, kaip vadovas, juos apmalšino, bet juodu visą kelią, lyg nevisai užgesinti degėsiai, vis įsiliepsnodavo ir spragsėdavo.

1938 vasarą jis mane aplankė Prancūzijoje. Prancūziškai mokėjo porą žodžių, bet kiekvienam sutiktam jis juos visus išsakydavo. Mane vesdavosi į parduotuves, bet neleisdavo teikti pagelbos. Apie jį susirinkdavo būrys žmonių, o jis ta savo kalba džiaugėsi, kaip džiaugiasi tik kūdikis savo pirmaisiais žingsniais. Ten jį ilgai minėjo, kaip šaunų ir mielą žmogų, mokantį be žodžių užkrėsti visus savo nuotaika ir ūpu. Man jis didžiavosi: “Jonai, ar tu matai, kaip aš gudrų prancūzą sąmojum paimu!” Pagalvojau, kad nelaiku jis gimė ir ne tą profesiją pasirinko: tai comedia dell arte aktorius improvizatorius.

Ne, jis buvo poetas iki kaulo smagenų. Poetas, kaip pats dažnai sakydavo, iš Dievo malonės. Argi aš jo būčiau nepažinęs? Buvo kraštų, ne vidurio žmogus: ką mėgo, tai iki galo, ko nekentė — taip pat. Jis paliko nuostabiai trapių poezijos eilučių, kurios niekad nesens:

Nėra niekur tokio miško, kaip mūsiškis —
Ant pušelių, kaip varpeliai, skamba šiškos...

Jis buvo ištikimas poezijai ir savo tautai: ką jis daugiau mėgo ir mylėjo — tautą ar poeziją — sunku pasakyti, greičiausia jis jų neskyrė. Jo poezija dėl to perdaug arti gyvenamosios dienos, o gyvenime dažnai atsitinka, kad šios dienos žaizda tampa rytdienos anachronizmu:

Rūstavo vėtra vakar
Po kalnus ir pašlaites,
Kad tu likai be Vilniaus
Kad tu likai našlaitėlė.

Šiandien trečioji strofos eilutė jau tik netolimos praeities istorinis faktas, kuris jau ne taip betarpiškas ir artimas, kaip buvo prieš keliolika metų. Tai yra grubus pavyzdys, bet panašių mes rasime kiekvieno ir labiausiai nuo savo dienos atitraukto ir abstraktaus poeto, nes niekas nėra tikrai atsijęs nuo savo laiko ir vietos. Bet kiekviena dienos žaizda yra ir pačios istorijos žaizda ir ji visada palieka randus. Dėl to poezija dažnai apmiršta ir vėl atgyja. Dažnai prisimenu Maironį:

Jei po amžių kada skaudūs pančiai nukris
Ir vaikams užtekės prasiblaivęs dangus,
Mūsų kovos ir kančios, be ryto naktis —
Ar jiems besuprantamos bus?

Juk ir tokį abstraktų pasakymą "po amžių kada" laikas apvilia, ir šiandie niekas laisvės lūkesčio amžiais nematuoja, betgi tik laiko patirtis padarė mus taip nekantrius.

Kai kalbėjau apie kritiką, tai kaip tik turėjau galvoj: ar jiems besuprantama bus? Kiekvienas mano, kad jo diena pati svarbiausioji ir lemiamiausioji, bet tai tik taip mums atrodo. Kiekviena diena yra didelė ir pilna, jei ja kupina buvo mūsų širdis. Kiekvienas poezijos laikotarpis turi savo žodžius, savo puošmenas ir savo simboliką. Kiekvienas poetas neranda nieko prieš save kito, kaip tik atogražų mišką ir pats vienas sau kelią skinasi. Poetas yra savo amato suvaržytas, jis negali visų daiktų vadinti tikrais vardais, negali to daryti dėl pačios poezijos ir kitų priežasčių. Abejoju, ar mus supras? O suprasti, iš pažiūros nekalti ir bendri, žodžiai įgauna nuostabią prasmę ir magišką galią, o mes kaip tik jau neturime raktų į taip nesenų dienų dainų skrynelę.

Laikraščiai sako, kad Antano Miškinio jau gyvo nėra. Jis man rašė kadaise: "Bet ne, to būti negali." Jei taip iš tikrųjų yra, tebūnie jam lengva ta žemelė, kurią mudu drauge mindžiojome ir kuri mums buvo taip miela ir gera. Tai reiškia — likau vienas, kaip pirštas. Kito tokio draugo neturėjau ir jau niekad į jį panašaus nesutiksiu. Tai buvo daugiau negu draugystė, tai buvo gyva poezija, prieš kurią mūsų abiejų parašytoji tėra tik blankus šešėlis. Mano poezijos vienintelis įkvėpimo akstinas buvo gyvi žmonės: Juodelis, broliai Miškiniai, Binkis ir dar vienas kitas. Kai jų netekau, jaučiau, kad mano poezijai daugio stigo, o stigo kaip tik tų žmonių, su kuriais tikėjausi vėl sparnus atgauti.

A T G A I V A

BERNARDAS BRAZDŽIONIS

POEZIJA

Poezija, šviesus pasauli
Ir realybėj ir sapnuos,
Tai tu esi auksinė saulė
Žmogaus jaunystės amžinos.

Poezija, jausmų šventove
Džiaugsme ir ašaroj didi,
Nieks tavo rūmų nesugriovė,
Nes tavo lobiai — mūs širdy.

BALADĖ

Paseno pasaulio karaliai.
Pasauli, ir tu pasenai.
Ir širdys kaip ledas atšalę.
Užblėsę, kaip žvaigždės, sapnai.

Nusinešė amžiai Eladę.
Paseno pasaulio karaliai.
Valstybės vadų neberado
Ir miniai atidavė valią.

Kas nuodėmių dulkes nuvalę
Įsėsit į sostą žmogaus?
Paseno pasaulio karaliai.
Ir gentkartės žvėriui vergaus.

Pro amžių dienos apreiškimą
Kur, žeme, neši savo dalią?
Tai sutemos brėkšti jau ima.
Ir miršta pasaulio karaliai.

AUKA

Ar žydi, Viešpatie, tenai prie mūsų gimto namo
Balta palinkusi tėvų obels šaka?
Alpstu be jos, trošku be jos už okeano...
(Kas sakė, motin, tau, kad žemėje taika?)

Ar eina giedanti procesija per lauką,
Kad pasimelstų Kryžiaus Atradimo dieną Tau?
Nešu ir aš tremties dienas kaip kryžiaus auką...
(Aplinkui melą, vien tik melą tematau.)

Ar nešat jūs, pasaulyje paklydę broliai,
Jos vardą, jos gyvybę ir jos garbę širdyje?
Artėja tėviškės dienų pakrantės atitolę...
(O jūs vis tolate, vis tolate, deja...)

KELEIVIS

Tu eini per žemę. Vienas. Ir ne vienas.
Skamba gilios daubos, uolos ir granitas.
Kas ten atsiliepia? — Tavo dingę dienos,
Tavo žygių žingsniai, tavo laimės rytas.

Ir eini kaip vaikas per stebuklų pievą,
Užmirštas keleivis užmirštos baladės;
Rytą tu regėjai tartum gyvą Dievą,
Dieną jį pametęs, vakare neradęs...

Kas tenai tau moja? — Jo Paguodos sparnas.
Senas Rojaus medis siūlo tau pavėsį.
Ir klumpi ant kelių kaip klusniausias tarnas,
Ir, kad grįžta rytas, sutemoj džiaugiesi.

AKMUO

Akmuo prie tėviškės takelio,
Akmuo krūtinėje gyvoj..
Ir net akmens širdis taip gelia
Tiek skausmo kryžių Lietuvoj.

O vergei širdžiai verkt užginta.
Tai ašaros žiemos želmens.
Tai ne rasa nuo beržo krinta,
Tai gailios ašaros akmens.

ATGAIVA

Kažkur pavasaris kaip paukštė vėl dainuoja
Ir kaip upelis linksmas bėga per laukus
Ir veidą puošiasi dangum aukštybių mėlynuoju,
Visais lapeliais šneka miškas miręs, nešnekus.

Gegužio rankos įsodina senio sielon gėlę,
Ir krauna žiedą rugio apverktas želmuo,
Ir Palangos pakrantėj ant auksinio smėlio
Rubinu šviečia saulėj išmestas akmuo.

Iš tų gelmių, kur kyla audros ir ramybė,
Iš tų gilių, kur glūdi amžių sietuva, —
Ir tas pavasaris tau visuose pasauliuos žiba
Po žemės šalčių, po lietaus, po liūčių — atgaiva.

ASSUMPTA EST IN CAELUM

DANGUN PAIMTOSIOS DOGMOS PROGA

T. BERNARDINAS GRAUSLYS, O.F.M.

Popiežius Pijus XII lapkričio 1 d. "Munificentissimus Deus" bule paskelbė visuotinei Katalikų Bažnyčiai dogmą, kuria teigiama Marijos su siela ir kūnu dangun paėmimo tiesa, paties Dievo apreikšta ir apreiškimo versmėse patalpinta. Šis retas Bažnyčios istorijoje įvykis turi nepaprastos reikšmės mūsų laikų pakrikusiai dvasiai atnaujinti. Teigiant Marijos kūno dangun paėmimą, tuo pačiu teigama amžinybė, kuriai yra skirtas žmogus. Šis amžinybės praradimas yra būdingas šių laikų dvasiai, nuvertinusiai žmogų ir atitolinusiai jį nuo tikrosios savo paskirties. Dangun Paimtosios tiesa rodyte rodo amžinybę, tikrąją žmogaus vertę bei jo paskirtį.

Šia proga norime patiekti keletą samprotavimų apie Katalikų Bažnyčios dogmų prasmę apskritai ir apie Dangun Paimtąją kaip Dievo apreikštą tiesą.

I. KATALIKŲ BAŽNYČIOS DOGMŲ PRASMĖ

Dogma savo esme yra Dievo apreikšta tiesa ir kaip tokia paskelbta Bažnyčios visiems tikintiesiems[1]). Tai paaiškina visuotinis Vatikano susirinkimas (1870 m.): "Dieviškų ir visuotiniai galiojančiu tikėjimu reikia išpažinti visa tai, ką talpina Dievo žodis, rašytas ar padavimu perteiktas, ir ką Bažnyčia iškilmingu sprendimu ar paprastuoju ir visuotiniu mokomuoju autoritetu kaip dieviškai apreikšta tikėti paskelbia"[2]). Taigi, dvi sąlygos reikalingos kiekvienai tikėjimo dogmai: skelbiamos tiesos dieviškas apreiškimas ir autoritetinga jos deklaracija.

Dievas yra apreiškęs daug tiesų senovės laikais per savo siųstus pranašus. Tačiau tikrasis pilnutinis Dievo apreiškimas įvyko per Jėzų Kristų, kuris yra pati įsikūnijusi Tiesa: "Aš kelias, tiesa ir gyvenimas" (Jo. 14, 6). Šių Kristaus apreikštų tiesų dalį patys apaštalai arba jų mokiniai tiesiogine Dievo įtaka ir vadovybe surašė į knygas, sudarančias vadinamą Naująjį Testamentą. Kita gi Kristaus apreikštų tiesų dalis buvo iš lūpų į lūpas nerašytu žodžiu perduodama. Šios tiesos sudaro Bažnyčios Padavimą. Šventasis Raštas ir Padavimas yra tos apreiškimo versmės, kuriomis naudojasi Bažnyčia, skelbdama tikėjimo dogmas.

Nevisos apreiškimo versmėse patalpintos tiesos praneša žmogaus pažinimo jėgas. Yra apreikštų tiesų, kurias ir protu galima pažinti (pvz. sielos nemirtingumas). Tokių tiesų apreiškimas, kaip sako visuotinis Vatikano susirinkimas, yra tik morališkai reikalingas, kad "visi jas lengvai, tikrai ir be klaidų priemaišos galėtų pažinti"[3]). Tačiau šios tiesos negali būti paskelbtos Bažnyčios dogmomis, nes jos nėra visuotiniai galiojančio tikėjimo objektu[4]). Tik grynai antgamtinės tiesos, visiškai pranokstančios pažinimo jėgas ir tik paties Dievo liudijimu tikimos, gali būti paskelbtos tikėjimo dogmomis.

Visą apreikštąjį mokslą Kristus sudėjo į Bažnyčios rankas, kad ji, kaip sako Vatikano susirinkimas, "ištikimai saugotų jį ir neklaidingai aiškintų"[5]), Bažnyčia nėra pašaukta skelbti naujų apreikštų tiesų. Ji privalo saugoti Kristaus apreikštąsias ir jas neklaidingai aiškinti.

Saugoti apreiškimo tiesas nereiškia jas laikyti paslėpus. Priešingai, reikia jas skelbti tikintiesiems, mokant juos Kristaus apreiškimo šviesoje. Tačiau nevisi Bažnyčioje turi teisės skelbti Kristaus mokslą. Tam reikia turėti paties Kristaus autoritetą. Tą autoritetą jis yra suteikęs grupei vyrų, kuriuos pats išsirinko, pavadindamas juos apaštalais. Jiems Kristus perdavė savo pasiuntinybę: "kaip Tėvas mane siuntė, taip ir aš jus siunčiu" (Jo. 20, 21—23). O ta pasiuntinybė yra — mokyti visus žmones Kristaus mokslo: "Eikite tat ir mokykite visas tautas . . . laikyti visa, ką tik esu jums sakęs" (Mt. 27, 18—20). Gautą Kristaus pasiuntinybę ir jo autoritetą apaštalai turi perduoti savo įpėdiniams-vyskupams, nes visa tai turi tęsėti iki pasaulio pabaigai: "Štai aš su jumis visas dienas iki pasaulio pabaigai" (ten pat). Taigi, Bažnyčios mokomasis autoritetas yra paties Kristaus: "Kas jūsų klauso, tas manęs klauso; kas jus niekina, mane niekina" (Lk. 10, 16).

Šį savo autoritetą Kristus pagaliau panoro dar labiau įprasminti, suvesdamas jį į vieną savo įsteigtosios Bažnyčios galvą — Petrą, o per jį — į visus jo įpėdinius — popiežius. Petrui Išganytojas suteikė ypatingą primatą. Ant jo, lyg ant kokios uolos, stato iki pasaulio pabaigos tveriančią Bažnyčią, jam įduoda dangaus karalystės raktus, jam paveda visą mokomąją ir mokančiąją Bažnyčią: "Ganyk mano avinėlius, ganyk mano avis" (Jo. 21, 15—17).

Tiesiogiai popiežius, o per jį ir vyskupai yra pašaukti mokyti tikinčiuosius Kristaus autoritetu, jo apreiškimo šviesoje. Kristaus autoritetas neleidžia, kad visuotinė Bažnyčia mokytų

---

[1]) Pal. **E. Dublanchy**, Dogme, in: Dictionaire de Teologie Catholique, IV, 1575.

[2]) Sess. III, cap. 3, Denzinger, 1792.

[3]) Sess. III, cap. 2, Denzinger, 1786.

[4]) Pal., **E. Dublanchy**, ten pat.

[5]) Sess. III, Cap. 4, Denzinger, 1800.

klaidingai. Tam yra prižadėtas paties Kristaus vadovavimas Šventosios Dvasios poveikiu: "Aš esu su jumis iki pasaulio pabaigai (Mt. 27, 20). Popiežius moko visuotinę Bažnyčią įvairiomis enciklikomis, kurios daugiau ar mažiau turi santykio su apreiškimu. Jomis popiežius negali mokyti netiesos ir blogio, nors jose skelbiamos tiesos ir nėra laikomos tikėjimo dogmomis[6]). Prasilenkimas su jomis yra klaidingo kelio pradžia.

Kristus Bažnyčiai pavedė ne tik saugoti apreiškimą, mokant tikinčiuosius Kristaus dvasioje, bet ir neklaidingai jį aiškinti.

Apreiškimas galutinai baigėsi paskutinio apaštalo mirtimi. Jam iš tiesų nieko naujo Bažnyčia nėra pridėjusi ir nepridės. Jokių naujų tikėjimo tiesų daugiau nebus apreikšta. Tačiau kai kurios apreikštos tiesos ne iš karto tuo pačiu aiškumu ir tikrumu pasiekia žmonių sąmonę. Tai įvyksta todėl, kad neviskas apreiškime vienodu ryškumu yra perduota. Vienos tiesos yra aiškiai apreikštos, ir jas kiekvienas tikintysis be jokio abejojimo gali pažinti ir jomis tikėti. Pavyzdžiu gali būti, kad "Žodis įsikūnijo ir gyveno tarp mūsų" (Jo. 1, 14). Kitos gi tiesos yra neaiškiai (implicite) apreikštos[7]). Jos ir atveria platų lauką žmogaus protui. Šisai gi turi tirti apreiškimo versmes, kad pilnai įsisąmonintų ir tų tiesų tikrumu, kurias Dievas paslėptai apreiškė, tačiau tuo pačiu tikrumu kaip ir ryškiosios tiesos.

Neaiškiosios tiesos yra paslėptos aiškiosiose, kaip logiška išvada prielaidoje. Kiekvienos išvados tikrumas priklauso nuo jos prielaidos tikrumo. Kas skelbia principą, tuo pačiu turi pramatyti ir jo logišką išvadą. Žmogaus protas, galvojąs argumentavimo pagalba, nelengvai pajėgia išsemti visas galimas principo išvadas. Ne taip galvoja Dievo protas. Jis nepažįsta slinkties ir nemąsto argumentuodamas, bet intuityviai mato skelbiamame ir norimame principe visas jo galimas išvadas. Kai jis apreiškime skelbia kurią tiesą, intuityviu būdu jis pramato visą jos turinį. Kas toje tiesoje mūsų protui yra neaišku, jam yra ryšku ir tikra. Tik po ilgo tyrimo bei argumentavimo ir paslėptoji tiesa pasirodo žmogui visame savo ryškume bei dieviškame tikrume[8]).

Apreiškimo tyrimą paprastai atlieka teologai. Galutinis tačiau žodis priklauso nepaprastajam mokomajam Bažnyčios autoritetui. Šis gi yra dvigubas. Pirmasis yra visuotinis Bažnyčios susirinkimas, popiežiaus sušauktas, jo paties arba jo įgaliotinio vadovaujamas. Susirinkimo nutarimai dar turi būti popiežiaus patvirtinti. Antrasis autoritetas yra pats popiežius, kai jis kaip aukščiausias Bažnyčios valdytojas ir mokytojas sprendžia tikėjimo ir doros dalykus, visai Katalikų Bažnyčiai privalomus. Toks popiežiaus sprendimas vadinamas kalbėjimu "iš katedros". Kai popiežius sprendžia iš katedros kurią nors tiesą esant dieviškos kilmės ir patalpintą apreiškime, jis turi neklystamumo dovaną[9]).

Kaip matome, šis neklystamumas, popiežiui yra suteiktas aiškiai apibrėžtam tikslui. "Taigi", — taip kalba Vatikano susirinkimas, — "Petro įpėdiniams ne tam buvo prižadėta Šventoji Dvasia, kad, jai apreiškiant, skelbtų naujas tiesas, bet kad jos poveikiu apaštalų perteiktą apreiškimą šventai saugotų ir ištikimai aiškintų[10]).

Toks popiežiaus autoritetingas sprendimas, įpareigojąs visą Katalikų Bažnyčią tikėti kurią nors tiesą esant Dievo apreikštą ir patalpintą apreiškime, vadinamas dogmatiniu sprendimu. Taigi, tikra žodžio prasme negalime kalbėti apie naujas dogmas. Dogmų naujumas yra ne jų išradime, bet atradime, ne turinyje, bet mūsų įsigyvenime į apreiškimą. Popiežius nekuria ir neturi teisės kurti savo autoritetu naujo tikėjimo. Jis tik garantuoja Šventosios Dvasios poveikiu, kad tokia tiesa yra dieviškos kilmės, savo esme praneša žmogaus pažinimo jėgas ir kaip tokia tikėtina Dievo autoritetu.

Iš čia ryškėja, kad nė viena dogma nevaržo prigimto žmogaus proto. Dogmų skelbiamos tiesos yra grynai antgamtinės. Į jas žmogus savo prigimtimi neturi teisės. Jei Dievas pats maloningai apsireiškia, save atverdamas, tai yra virš žmogaus prigimties reikalavimų. Nors tikėjimo paslaptys, skelbiamos Bažnyčios dogmomis ir praneša pažinimo jėgas, jos tačiau neprieštarauja prigimtam jo protui[11]). Priešingai, žmogui atveria naujus horizontus, naują darbo lauką, kuriame galima saugiai dirbti. Žmogus tada žino, kad stovi ant tvirto pagrindo, pačios Dievo išminties garantuoto. Kiekviena naujai paskelbta dogma yra naujas ir tvirtas pradinis taškas, saugus naujoms dedukcijoms. Bažnyčiai tai reiškia naujo teologijos klestėjimo pradžią.

Marijos su kūnu ir siela dangun paėmimas tiesa praneša žmogaus pažinimo jėgas. Jei ji buvo Bažnyčios paskelbta dogma, tai ir ji turi būti Dievo apreikšta ir patalpinta apreiškimo versmėse: Šventajame Rašte ar Bažnyčios Padavime.

II. DANGUN PAIMTOJI ŠVENTAJAME RAŠTE

Ką kalba Šventasis Raštas apie Dangun Paimtąją? Aiškiai nieko nepasako. Bažnyčios istorijoje nesutiksime tokio teologo, kurs būtų atradęs bent vieną Šventojo Rašto vietą, aiškiai skelbiančią Dangun Paimtosios tiesą[1]). Neaiškių vietų, kurios dievišku tikrumu pasisako už Marijos atbaigtą garbę danguje, Bažnyčios Tėvai ir teologai yra pririnkę nemaža. Jų ryškiausios yra: Protoevangelija (pirmoji linksmoji naujiena), Gim. 3, 15 ir Luko 1, 28; 2, 42.

---

[6]) Pal. **Th. Soiron**, Definition dogmatique, in: L'Assomption de la tres sainte Vierge, Paris 1950, 181.

[7]) Pal. **P.-E. Vadeboncoeur**, Doctrine revelee, in: Vers le dogme de l'Assomption, Montreal 1948, 78.

[8]) Pal. **L. De Grandmaison**, Le dogme cretien, Paris 1928, 227.

[9]) Vatikano susirinkimas, Sess. IV, cap. 4, Denzinger, 1839.

[10]) Sess. IV, cap 4, Denzinger, 1839.

[11]) Vatikano Susirinkimas, Sess. III. Cap. III, Cap. 4, Denzinger, 1796.

[1]) **J.-Fr. Bonnefoy**, Definibilite de l'Assomption, in: L'Assomption de la tres saint Vierge, Paris 1950, 220.

Pirmasis tekstas skamba šitaip: "Nesantaiką padarysiu tarp tavęs (žalčio) ir moteries ir tarp tavo sėklos (įpėdinių) ir jos sėklos; ji sutriuškins tavo galvą, ir tu tykosi jos kulnies". Apie Protoevangeliją, sąryšyje su Dangun Paimtosios dogma, Pijus XII "Munificentissimus Deus" bulėje, taip kalba: "Ypatingu būdu reikia prisiminti tai, kad Bažnyčios Tėvai nuo pat antrojo šimtmečio Mariją kaip naująją Ievą pristato naujajam Adomui, nors ir palenktą jam, tačiau tampriausiu ryšiu sujungtą anoje kovoje prieš pragariškąjį priešą. Ta kova, kaip jau Protoevangelijoje (Gim. 3, 15) iš anksto buvo nurodyta, turėjo baigtis galutine nuodėmės ir mirties pergale. Nuodėmė su mirtimi Tautų Apaštalo raštuose visur tampriai siejasi (Pal. Rom. 5 ir 6; 1 Kor. 15, 21—26; 54—57). Kaip Kristaus galutinės pergalės trofėjus ir esmė buvo atbaigta garbė, taip ir Marijai reikia priskirti tos bendros kovos vaisių — jos niekad nepaliesto kūno gabingą išaukštinimą. Tas pats gi apaštalas kitoje vietoje taip sako: "O kuomet tas marusis kūnas apsivilks nemarumu, tuomet įvyks žodžiai, kurie yra parašyti: mirtis praryta nugalėjimo" (1 Kor. 15, 54).

Visi katalikai egzagetai ir teologai[2]) galutinėje išvadoje sutinka, kad Protoevangelijoje minima moteris yra Marija, o jos sėkla — Kristus. Taigi, ten pranašaujama tarp Marijos—Kristaus ir velnio nuolatinė nesantaika, kuri baigsis galutine Kristaus pergale: "Tam ir pasirodė Dievo Sūnus, kad suardytų velnio darbus" (1 Jo. 3, 8). Jo darbai aiškūs: nuodėmė ir mirtis (Rom. 5, 12). Kristus nugalėjo ir viena ir antra (Jo. 1, 29; 1 Kor. 15, 55). Visi tikintieji po Kristaus pergalės yra pašaukti dalyvauti toje kovoje ir triumfe. Nuodėmė tačiau paliečia kiekvieną žmogų pačiu jo gimimu, o mirtis sunaikina kūną, paversdama jį dulkėmis ir laikydama savo valdžioje iki visuotinio prisikėlimo. Ne taip su Marija. Protoevangelijoje ji vaizduojama nuolatinėje nesantaikoje su velniu ir glaudžiai susieta su Kristumi, savo Sūnumi. Jos pergalė negali būti panaši į žmonių pergalę, bet į jos Sūnaus. Iš tikrųjų, gimtoji nuodėmė nepalietė Marijos jos nekaltame prasidėjime. Tuo pačiu tat ir mirtis negalėjo jos paliesti. Jei Marija nugalėjo nuodėmę per Kristų, užeidama jai už akių, tuo labiau ji nugalėjo mirtį — nuodėmės vaisių. Be abejo, ji mirė, kaip ir jos Sūnus. Bet ta mirtis nebuvo nuodėmės vaisius — velnio darbas, paliekąs kūną dulkėse iki teismo dienos. Vos jai atsiskyrus su šiuo pasauliu, ji buvo paimta su kūnu ir siela į dangišką garbę[3]).

Antrasis Šventraščio tekstas, suimąs savyje Dangun Paimtosios dogmą, yra Luko 1, 28: "Sveika, malonės pilnoji, Viešpats su tavimi". Malonės pilnybė Marijoje apima ne tik sielą, bet ir kūną, nes ji duota, kaip aiškiai nurodo tekstas, sąryšyje su jos motinyste. Marija buvo Kristaus motina ne vien siela, bet ypatingai ir kūnu, iš kurio Kristus gavo negendamą žmogišką prigimtį. Jei tat Marijos malonių pilnybė išplaukia iš jos motinystės, ji turėjo paliesti ir kūną ir patenkinti tą žmogiškos prigimties troškimą, kad visa, "kas yra mirtinga, būtų gyvybės praryta" (2 Kor. 5, 4). Be šito Marijos malonių pilnybei trūktų galutinio atbaigimo[4]).

Ten pat randame kitą panašų tekstą, dar ryškiau kalbantį apie Dangun Paimtąją: "Tu pagirta tarp moterų ir pagirtas tavo įsčios vaisius" (Lk. 1, 42). Elzbietos lūpomis čia skelbiama ypatinga Marijos palaima, kurios prasmė peržengia betkokią moterų palaimą. Ji yra jos Sūnaus palaimos plotmėje. Kaip medis pažįstamas iš jo vaisių, taip čia Marijos įsčios vaisius yra jos palaimos priežastis ir gausumo ženklas. Kokią palaimą, sąryšyje su jos garbinga motinyste, Dievas suteikė Marijai, mums mirtingiesiems būtų sunku nuspręsti. Tačiau mažiausia, ką galime teigti, — jos negalėjo paliesti jokio prakeikimo žymė. Mirtis, kurią lydi kūno pavirtimas dulkėmis ir prisikėlimo laukimas, yra pats žiauriausias Dievo prakeikimas, mestas Adomui ir jo įpėdiniams už nusikaltimą. Aišku, kad Marija, turėdama Dievo palaimos pilnybę, negalėjo užsitraukti to prakeikimo. Jos kūnas negalėjo pavirsti į dulkes, bet, nesugedęs ir nelaukęs paskutinės teismo dienos, jis turėjo būti papuoštas atbaigta garbe[5]).

Teologai suranda dar ir kitų Šventraščio vietų, kurios suima savyje Marijos dangun paėmimo paslaptį. Tačiau ji niekur aiškiai neskelbiama. Ji atsiskleidžia kaip logiška išvada iš kitų, ryškiai apreikštų ir Bažnyčios autorizuotų Marijos privilegijų. Tokios tiesos, kurios Šventraščio aiškiai neskelbiamos, bet glaudžiai siejasi su ryškiai apreikštosiomis, vadinamos teologinėmis išvadomis. Šis teologijos metodas tirti apreiškimą, žymiai pagyvinęs dogmų sklaidą, Katalikų Bažnyčioje yra tradicinis. Jau Origenas vienodai vertina aiškiai ir paslėptai apreikštąsias tiesas, kurios esančios tampriai tarp savęs susijusios[6]). Šv. Anzelmas, gindamas "Filioque" doktriną prieš graikus, taip argumentuoja: "Tuo pačiu tikrumu reikia priimti ne tik tai, ką skaitome Šventraštyje, bet ir būtinas jo išvadas, jei tam jis pats nėra priešingas[7]). Skolastika tuo metodu pasiekė teologinės sistemos viršūnes. Pavyzdžiu galime imti Duns Skotą, aiškiai ir trumpai suformulavusį dieviško tikėjimo objektą: "Tik tai reikia laiky-

[2]) Pal. **B. Mariani**, L'assunzione di Maria SS. nella Sacra Scrittura, in: Atti del congresso nazionale Mariano dei frati minori d'Italia, Roma 1947, 468.

[3]) Pal. **J.-B. Terrien, S. J.**, La Mere de Dieu et la Mere des Hommes, Paris II, 347—350; **E. Longpre**, Assompiton et Immaculee Conception, in: L'Assomption de la tres saint Vierge, Paris 1950, 243—282; **J.-Fr. Bonnefoy**, Le Mystere de Marie selon le Protoevangile et l'Apocalipse, Paris 1949.

[4]) Pal. **B. Mariani**, ten pat, 486—492.

[5]) Pal. **B. Mariani**, ten pat, 501—504; **L. Laurent**, Assomption et Materinte Divine, in: L'Assomption de la tres sainte Vierge, Paris 1950, 135—150.

[6]) De Principiis, praef., n. 10.

[7]) De processione Spiritus Sancti, l. 11, Schmitt, t. II, 209.

BOTICELLI MARIJA

ti tikėjimo tiesa, kas yra paduota Šventraštyje, arba ką skelbia visuotinė Bažnyčia, esant Šventajame Rašte, arba kas būtinai ir aiškiai išeina iš tų dviejų versmių"[8]). Tą pačią doktriną, nors ir skirtingais žodžiais, skelbia šv. Bonaventūra ir šv. Tomas, skolastinės teologijos vadai[9]).

Panašiai kalba ir popiežius Pijus XII minėtoje bulėje, nurodydamas ryšį tarp Marijos motinystės ir jos atbaigtos garbės danguje: "Tarsi neįmanoma, atrodo, atskirti Mariją ne tik siela, bet ir kūnu, pasibaigus jos žemiškai kelionei, nuo to, kurį pradėjo, pagimdė, savim maitino, rankomis nešiojo ir prie krūtinės švelniai glaudė. Iš tikrųjų, neįsivaizduojama, kad mūsų Išganytojas, būdamas Marijos Sūnus ir tobulai pildęs Dievo įsakymus, šalia praamžių Tėvo nebūtų gerbęs ir savo brangiausios Motinos. Taigi, reikia tikėti, kad ją apsaugojo nuo mirties sugedimo, nes galėjo ją papuošti taip prakilnia garbe". O kalbėdamas apie Marijos Nekaltą Prasidėjimą, sąryšyje su jos paėmimu dangun, Pijus XII tvirtai pabrėžia: "Šios dvi privilegijos tampriausiai rišasi tarp savęs". Tas ryšys labai aiškus: mirtis, kurią lydi kūno sunykimas ir jo užsitarnautos garbės atidėjimas iki visuotinio prisikėlimo dienos, yra gimtosios nuodėmės vaisius. Marija, išimties keliu būdama apsaugota nuo gimtosios nuodėmės, negalėjo užsitraukti jos pasekmių. Taigi, tuoj po mirties jos kūnas buvo apvainikuotas dangiška garbe. Tai paaiškina pats popiežius: "Marija savo nekaltu prasidėjimu nugalėjo nuodėmę, taigi tuo pačiu buvo išimta iš įstatymo pasilikti sugedime ir laukti savo kūno atpirkimo iki laiko pilnybės."

Dabar reikia statyti klausimą, kokios svarbos turi visos šios teologinės išvados, ar jos pačios savyje, izoliuotos nuo Bažnyčios Padavimo, yra užtenkama apreiškimo versmė tikėjimo dogmai skelbti? Jei peržvelgsime šių dienų teologus, paruošusius Dangun Paimtosios dogmos paskelbimą, turėsime į tą klausimą atsakyti neigiamai[10]). Savo esmėje ir izoliuotos nuo kitų apreiškimo versmių teologinės išvados neperžengia konveniencijos argumento. Konveniencijos argumentas pats savyje nėra pakankamas visuotiniai galiojančiam tikėjimui teigti. Teologinės išvados, įrodančios Dangun Paimtosios dogmą, nesuteikia to metafizinio būtinumo ir ryškaus aiškumo, reikalingo vispusiškam sutikimui su tiesa. Jos yra įtikinančios ir labai daug prisidėjusios prie Dangun Paimtosios dogmos išsivystymo. Tas įtikėtinumas yra tuo didesnis, kad visos didžiosios Marijos privilegijos tarytum reikalauja jos atbaigtos garbės. Popiežiaus žodžiais tariant, Marijos dangun paėmimu atsiekiama "tarytum aukščiausio visų jos privilegijų apvainikavimo".

[8]) I Sent. d. 26, n. 26, Vives, X, 316 b.

[9]) Pal. **J.-Fr. Bonnefoy**, La nature de la theologie selon saint Thomas d'Aquin, Paris 1939.

[10]) **J.-Fr. Bonnefoy**, Definibilite de l'Assomption, l. c., 238. **C. Balic**, De assumptione B. V. Mariae quatenus in deposito fidei continetur, in: Antonianum, 1949 (XXIV) 159.

Protas, remdamasis Šventraščiu, įrodo galimumą ir aukščiausią konvenienciją. Bet mirtingo kūno išaukštinimas dangiška garbe pranešа betkokio mirtingojo pažinimo jėgas. Tam reikia aiškaus Dievo apreiškimo. Teigti antgamtinę tiesą be ryškaus aiškumo ir ją padaryti visuotiniai galiojančio tikėjimo objektu, — būtų pavojus patekti į skepticizmą.

Šis samprotavimas savaime veda prie kitos apreiškimo versmės — Padavimo tyrimo. Padavimas, aiškinamas Šventosios Dvasios poveikyje visuotinio Bažnyčios mokomojo autoriteto, turi pasakyti, ar Dievas, aiškiai apreikšdamas Marijai suteiktas malones, norėjo jose paslėpti ir jos su kūnu bei siela dangun paėmimo privilegiją.

III. DANGUN PAIMTOJI BAŽNYČIOS PADAVIME

Kalbant apie Bažnyčios Padavimą sąryšyje su Dangun Paimtosios dogma, reikia pastebėti pirmųjų keturių šimtmečių visišką tylą apie Mariją. Tos tylos priežastį lengva susekti. Pirmieji Bažnyčios Tėvai buvo susirūpinę apginti apreiškimo tiesas, puolamas erezijų, ir sustiprinti drausmę, įvairių atskalūnų ardomą. Visas jų dėmesys pirmiausia buvo atkreiptas į Švenč. Trejybės, Kristaus dievybės, žmogystės ir abiejų prigimčių vienybės Žodžio asmenyje — esminių katalikų Bažnyčios dogmų išryškinimą. Atlikus tai, buvo galima eiti prie pagrindinės Marijos privilegijos — motinystės dogmos paskelbimo Efezo susirinkime (431 m.). Neturint tvirto pagrindo, būtų buvę pavojinga ir neprotinga kalbėti apie Marijos dangun ėmimą[1]).

Iš viso pirmaisiais amžiais Bažnyčia susilaikė garbinti Mariją viešu kultu. Jos paveikslai katakombose nėra viešo kulto objektu, bet aiškiai simbolinio pobūdžio: jie vaizduoja maldą, prisikėlimo viltį, atpirkimo kilnumą. Tik ketvirtame amžiuje, kai krikščionybė laimėjo didelę pagonių dalį, randame pirmą Marijos paveikslą, skirtą viešam kultui[2]).

To susilaikymo priežastį randame pirmųjų Bažnyčios Tėvų susirūpinime pabrėžti Kristaus dievybę prieš pagonių idolatrines geneologijas. Jie sąmoningai vengė kalbėti apie Kristaus žmogišką kilmę, kad jo dievybės užakcentavimu patrauktų pagonis prie Bažnyčios[3]). Be to, jei Bažnyčios Tėvai tuo metu būtų kalbėję apie Marijos kūno dangun paėmimą, būtų davę tvirtą ginklą valentinų erezijai, teikusiai Kristui dangišką ir nemarų kūną[4]).

1. Apokrifiniai raštai

Nežiūrint Bažnyčios Tėvų to laiko aplinkybėmis pateisinamos tylos, Marijos kultas ir jos

[1]) Pal. **E. Recla**, Il silenzio e la dottrina dei Padri sull'Assunzione di Maria SS, in: Atti..., 36-54.

[2]) **C. M. Kaufmann**, Manuale di archeologia cristiana, Roma 1908, 365 s.

[3]) **K. Kellner**, L'anno ecclesiastico e le feste dei santi nel loro svolgimento storico, Roma 1914, 201.

[4]) **J. Bellamy**, Assomption de la sainte Vierge, in: Dictionnaire de Theologie Catholique, I, 2136.

pagrindinės privilegijos pamažu vystėsi apreiškimo šviesoje tikinčiųjų tarpe. Tai sakydami, turime mintyje tuos pirmųjų krikščionybės laikų raštus, kurie nebuvo priimti mokomojo Bažnyčios autoriteto viešam krikščionių bendruomenių vartojimui, bet buvo slaptai ir privačiai skaitomi. Bažnyčios istorija juos vadina apokrifiniais raštais.

Apokrifų autoriai neretai yra paprasti tikintieji, prisidengę kokio apaštalo ar žymaus to laiko Bažnyčios Tėvo vardu. Jie aprašo Kristaus ir Marijos gyvenimą taip, lyg patys būtų matę ir patyrę, papuošdami fantastiškais ir istorijos nepatvirtintais įvykiais[5]). Neviskas tačiau juose yra klaidinga. Ten sutinkame daug tiesų, kurios nuo apaštalų laikų gyvu žodžiu iš lūpų į lūpas buvo perduodamos kitoms kartoms. Jau Origenas perspėjo, kad ne viską apokrifuose reikia atmesti. Protingas skaitytojas pajėgs atskirti melą nuo tiesos[6]). Iš tikrųjų, apokrifiniai raštai yra padarę nemaža įtakos liturgijai ir ypatingai bažnytiniam menui. Sakysim, Marijos gimdytojų istorija, jos bažnyčioje pasiaukavimo ir daugelis kitų švenčių yra aiškios apokrifų kilmės[7]).

Pirmąsias žinias apie Marijos paskutines gyvenimo dienas bei jos dangun paėmimą sutinkame taip pat apokrifuose. Šių dienų istorikai yra suradę net 20 skirtingų jų rūšių ir suklasifikavę į tris grupes: graiko-syriški, koptiški ir lotyniški. Ypatingo klestėjimo tos rūšies apokrifai susilaukė antrame ir trečiame šimtmetyje. Mat, antrojo šimtmečio vidury jau buvo nustatytos Šv. Rašto kanoniškos knygos. Dėl to nelengva buvo platinti Kristaus gyvenimus, skirtingus Evangelijoms. Tuo tarpu pasakiškos Marijos ir apaštalų legendos, patenkinusios lakią rytiečių fantaziją, apokrifuose atrado plačią dirvą[8]).

Apie Marijos paskutines dienas ten randame daug neįtikėtinų ir istorijos nepatvirtintų įvykių. Pagrindinę jų mintį galėtume šitaip nusakyti. Praslinkus maždaug 15 metų po Kristaus dangun įžengimo, angelas Gabrielius praneša Marijai apie artimą jos mirtį, įteikdamas jai dangiškus rūbus ir palmę, kad galėtų apsiginti nuo priešų. Ji meldžia savo Sūnų, kad sušauktų visus apaštalus, išsiskirsčiusius po pasaulį. Pirmas atvyksta apaštalas Jonas, stebuklingo debesies nešamas, o po jo ir kiti, išskyrus Tomą. Marija praneša apaštalams apie savo artimą mirtį. Žinia pasiekia žydus, kurie norėjo ją sudeginti. Bet ji kartu su apaštalais stebuklingu būdu apsaugoma. Po trijų dienų ateina Kristus ir, paėmęs Marijos sielą, atiduoda Mykolui arkangelui nunešti dangun, o apaštalams įsako palaidoti jos kūną naujame kape Juozapato slėnyje. Po iškilmingų egzekvijų, kurioms vadovauja Petras, Marijos kūnas procesijoje nešamas palaidoti. Žydai užpuola procesiją, bet Dievas stebuklingai apgina. Palaidojus kūną, greit jis buvo paimtas angelų dangun ir kartu su siela apvainikuotas dangiška garbe. Pagal lotynišką apokrifų grupę siela sugrįžta į kūną, garbingai jį prikelia ir žengia dangun. Apaštalai randa tuščią karstą. Atvykus Tomui, debesyse, pasirodo Marija, apsupta dangiškos garbės.

Kokia vertė visų tų fantastiškų pasakojimų ir koks jų santykis su Bažnyčios Padavimu? Neperdedant ir perdaug nenuvertinant, reikia pastebėti, kad apokrifai patikimai perduoda esminius Dangun Paimtosios tiesos elementus: Marijos mirtį, jos garbingą prikėlimą, paėmimą dangun ir kūno dangiška garbe išaukštinimą. Negalima neigti apokrifų įtakos į Bažnyčios Tėvus ir ypatingai į Asumptos šventę, švenčiamą nuo seniausių laikų visoje Bažnyčioje.

2. Bažnyčios Tėvai

Pirmas Bažnyčios Tėvas, aiškiai kalbėjęs apie Marijos dangun paėmimą, yra šv. Grigalius Torinietis (†594). Apokrifų įtakoje jis perduoda visus esminius Asumptos elementus, papuošdamas legendariniais pasakojimais. Dėl to šv. Modestas Jeruzalietis (†634), kitas Bažnyčios Tėvas, pateisinęs Šventraščiu Dangun Paimtosios tiesą, stebėjosi, kodėl tie, kuriems pavesta mokyti tikinčiuosius, tiek maža tekalba apie Marijos atbaigtą garbę danguje. Tradicinę to laiko Asumptos doktriną jis bando pateisinti giliomis teologinėmis racijomsi. Ji — Kristaus motina, ji — niekados nepaliesta ir vienintelė palaiminta tarp moterų, ji — Šventosios Dvasios sužieduotinė, tat savo kūno išaukštinimui negalėjo laukti paskutinės teismo dienos.

Šias šv. Modesto teologines racijas plačiau išvysto šv. Germanas Konstantinopolietis (†733). Ypatingą dėmesį jis atkreipia į Marijos mirtį. Marija mirė, nes ji buvo tvarinys. Jos mirtis tačiau nebuvo nuodėmės vaisius, bet pačios prigimties reikalas. Savo mirtimi Marija įrodo Įsikūnijimo paslapties tikrumą: “Tu mirei, kad mes tikėtume iš tavęs gimusį Dievą esant tobulą žmogų, tikros motinos Sūnų, palenktą būtiniems prigimties įstatymams[9]). Motinystės ryšys, jungiąs Mariją su Kristumi, neleido jos kūnui pasilikti žemėje, bet reikalavo tuoj suteikti jam prideramą garbę danguje.

Šv. Andriejus Kretietis (†740) dar labiau išvysto Marijos mirties prasmę. Ji mirė, nes prigimtis to reikalavo. Marijos mirtis tačiau buvo pilna stebuklų. Kaip Adomą užmigdė Dievas, norėdamas iš jo sutverti Ievą, taip Marijai Jis skyrė mirtį, panašią į ekstatišką dvasios pagavimą[10]). Po mirties Marijos kūnas buvo prikeltas ir paimtas dangun. Kitaip ir negalėjo būti, sako šv. Andriejus, nes Marija yra Kristaus Motina, malonės pilnoji, niekad nuodėmės nepaliesta, dangaus ir žemės karalienė.

---

[5]) Pal. **E. Mangenot**, Apocryphes, in: Dictionnaire de Theologie Catholique, I, 1498—1504.

6) In Math. Comment., series 28, P. G. XII, 1637.

[7]) **H. Leclerque**, Apocryphes, in: Dictionnaire d'Archeologie et de Liturgie, I, 2555—2579.

[8]) **D. Baldi-A. Mosconi**, L'Assunzione di Maria SS. negli apocrifi, in: Atti . . ., 75—125.

[9]) In Dormitione Mariae, I, P. G. 98, 345.

[10]) In Dormitione S. Mariae, II, P. G. 97, 1080.

Šv. Jonas Damaskietis (†754?), vadinamas Dangun Paimtosios Daktaru, tartum norėdamas suimti visų Bažnyčios Tėvų mokslą apie Asumptą, taip prabyla viename Žolinės šventės pamoksle, kurį cituoja pop. Pijus XII minėtoje bulėje: "Marijos kūnas po mirties turėjo būti apsaugotas nuo sugedimo, nes ir jai gimdant, jis buvo nepaliestas. Reikėjo, kad Marija, nešiojusi savo prieglobstyje Sutvėrėją — savo sūnų, gyventų dangiškose padangtėse. Ji turėjo gyventi dangiškose buveinėse, nes praamžių Tėvas su ja buvo susižiedavęs. Ta, kuri skausmo kalavijo perverta regėjo savo Sūnų ant kryžiaus, turėjo ji regėti ir Tėvo dešinėje besėdintį. Reikėjo, kad Dievo Motina paimtų savo valdžion visa tai, kas yra jos Sūnaus, ir visokio sutvėrimo būtų pripažinta Dievo Motina ir tarnaitė[11]). Greta įvairių racijų, Bažnyčios Tėvų surastų, pas Damaskieti sutinkame visai naują, tapusią tradicine Bažnyčioje: Marija, būdama glaudžiai susieta su Kristumi, yra ir visuotinio atpirkimo bendradarbė, dėl to visai skirtingu ir savu būdu jai pritaikomi atpirkimo vaisiai.

Kokios reikšmės turi Bažnyčios Tėvų liudijimai Dangun Paimtosios dogmai? Negalime neigti, kaip jau minėjome, apokrifų itakos i Bažnyčios Tėvus. Tačiau negalime teigti, kad ta itaka būtų lemiančios reikšmės. Bažnyčios Tėvai paėmė iš apokrifų jų skelbiamos tiesos esme, įvilkdami ją i visai naują drabuži. Apokrifai skelbė dangun Paimtosios tiesą kaip istorini faktą, palydimą neitikėtinų ir istoriškai netikrų įvykiu. Bažnyčios Tėvai apie tą patį dalyką kalba jau ne kaip apie istorini faktą, bet kaip antgamtinę tiesą, pranešančią žmogaus pažinimo jėgas ir kaip paties Dievo netiesioginiai apreikšta kitose aiškiose apreiškimo tiesose. Šventųjų Tėvų nuomonę apie Asumptos tiesos dieviška kilme taip išreiškia popiežius Dangun paimtosios bulėje: "Didelė dauguma Bažnyčios Tėvų ir šventųjų pamokslininkų savo pareiga laikė aiškiai ir ryškiai išdėstyti Dangun Paimtosios paslaptį, kuri glaudžiai siejasi su apreiškimo tiesomis".

3. Teologai

Bažnyčios Tėvų nuomonę seka katalikų teologai. Bažnyčios istorijoje Dangun Paimtosios dogma yra turbūt pirmoji, neturėjusi teologų tarpe pasipriešinimo. Jei ir sutinkame Bažnyčios Tėvu ir daktarų, nutylinčių Dangun Paimtąją, tačiau nerandame jos neigiančių. Tiesa, kad tyla nevisados reiškia pritarimą, bet taipgi nereiškia ir prieštaravimo.

Viduramžiai — skolastikos klestėjimo perijodas — nedaug yra davę išsamių studijų apie Marijos dangun paėmimą. Tik praeinamai, be jokiu ginču jie teigia visuotinėj Bažnyčioj isivyravusį tikėjimą[12]). Popiežiaus bulė sumini šv. Antana Paduvietį, šv. Alberta Didįjį, šv. Tomą Akvinieti ir šv. Bonaventūrą. Šie teologai tebėra Bažnyčios Tėvų įtakoje, plačiau neišvystę jų teigiamų principų. Tai įvyko todėl, kad Petras Lombardas, kurio Sentencijas aiškino skolastikos teologai, neužsiminė apie Dangun Paimtąją. Be to, besibaigiant skolastikos klestėjimo perijodui, visas teologų dėmesys buvo atkreiptas į Marijos Nekalto Prasidėjimo problemą. Duns Skotui išryškinus Nekalto Prasidėjimo dogmą, prasidėjo Marijologijos klestėjimo amžius, kuriame ir Dangun Paimtosios doktrina susilaukė gilesnių studijų. Ypač po Nekalto Prasidėjimo dogmos paskelbimo jos pasiekia aukščiausio klestėjimo. Vos dešimčiai metų praslinkus nuo Nekalto Prasidėjimo dogmos pagarsinimo, apie 200 visuotinio Vatikano susirinkimo dalyvių pareiškė savo balsą paskelbti dogma Marijos su kūnu ir siela paėmimą dangun. Jų prašymas nebuvo išklausytas ne todėl, kad susirinkimas būtų buvęs tam priešingas; — jis tada nepramatė iš to didesnės naudos.

Vertinant teologų ir Bažnyčios daktarų skelbiama mokslą apie Dangun Paimtąją, turim su popiežium tą patį pasakyti, ką ir apie Bažnyčios Tėvus, kad "jų argumentai yra atsirėmę į Šventąjį Raštą, kaip į lemiamą pagrindą".

Suimant visa tai, kas pasakyta apie Padavimą, kaip apreiškimo versmę dogmai paskelbti, reikia pastebėti, kad neužtenka kurios grupės Bažnyčios Tėvų, savo raštuose kalbančių apie kokią antgamtinę apreikštą tiesą. Dar reikia morališko visuotinumo. Tas morališkas visuotinumas nebūtinai turi pasireikšti raštu. Užtenka kokių nors istorinių duomenų, iš kurių būtų galima spresti, kad kurios nors epochos Tėvai vieningai skelbė tikintiesiems kokią antgamtinę tiesą ir ją laikė paties Dievo apreikštą. Tokį istorinį faktą atrandame visuotinėje Bažnyčioje Dangun Paimtosios šventės pavidale ir jos liturgijoje.

Kad pilnai išsemtume apreiškimo versmes, liečiančias Asumptos dogmą, turime dar paliesti ir Žolinės šventės istoriją bei jos reikšmę dogmos paskelbime.

4. Žolinės šventė

Kaip jau minėjome, pirmaisias keturiais amžiais Bažnyčia susilaiko garbinti Mariją viešu liturginiu kultu, kuris pradžioje nebuvo teikiamas nė kankiniams. Tuo metu bažnytinio kulto objektas buvo Dievas ir atpirkimo paslaptys. Tik antrojo šimtmečio vidury Smirnos Bažnyčioje užtinkame šv. Polikarpo (†155), tos Bažnyčios vyskupo, "gimimo dienos" (nukankinimo) šventę[13]). Kankinių metinių sukakčių minėjimas pamažu visur paplito[14]).

Greta kankinių buvo pradėta švęsti ir išpažintojų atminimas, ypač tų, kurie, gyvendami toli nuo pasaulio triukšmo, nuolatinėje kovoje su savo apgedusia prigimtimi Kristaus pagalba laimėjo nekruviną kankinio palmę — jo dievybės liudijimą. Tuo tarpu pirmąją Marijos garbei skirtą šventę, "palaimintos jos mirties minėjimą"

[11]) Encomium in Dormitionem Dei Genitricis semperque Virginis Mariae, II, 14, P. G. 96, 741.

[12]) Pal. C. Piana, La morte e l'assunzione della B. V. nella letteratura medioevale, in: Atti..., 283—361.

[13]) Martyrium S. Polycarpi, XVII, F. X. Funk, Patres Apostolici, I, Tuebingen 1901, 336.

[14]) Pal. H. Leclercq, Martyr, in: Dictionnaire d'archeologie et de liturgie, X. 2431.

(dormitio), sutinkame tik ketvirtame šimtmetyje.

Tas faktas ne vieną rimtai nustebina. Jis tačiau nėra pripuolamas to laiko Bažnyčiai. Kaip nelengva buvo Bažnyčios Tėvams įsisąmoninti į Kristaus esmines problemas, taip sunku buvo įsigyventi į Marijos prasmę, kuri tampriai siejasi su Kristumi. Dėl to pirmykštį Marijos garbinimą pastebime išsiliejusį Kristaus šventėse. Pavyzdžiu gali būti Kristaus gimimo šventė, tapusi 366 metais visuotinės Bažnyčios švente, kurioje buvo garbinama ir Marijos motinystė. Tai pastebime Bažnyčios Tėvų homilijose, pasakytose Kalėdų proga.

Kaip kiekviena savyje aiški tiesa ne greit ir ne tuo pačiu ryškumu pasiekia žmonių sąmonę, taip ir Dangun Paimtosios pirmųjų amžių Bažnyčioje vystėsi pamažu. Maždaug ketvirto šimtmečio viduryje sutinkame kaikurias Mažosios Azijos Bažnyčias, švenčiančias Marijos palaimintos mirties minėjimą. Ta šventė, kilusi apokrifų įtakoje, savo turiniu buvo panaši į kankinių "gimimo dienos" minėjimą. Greitu laiku ji paplito Rytuose. Iš turimų duomenų galime spręsti, kad, baigiantis ketvirtam šimtmečiui, panaši šventė buvo įsivyravusi Jeruzalėje, Egipte, Arabijoje ir kitur. Plečiantis šventei, lygiagrečiai vystėsi ir jos turinys. "Užgimimo" šventė pradeda įgauti Dangun Paimtosios šventės prasmę. Šalia Marijos palaimintos mirties minėjimo pradeda reikštis naujas elementas — jos su kūnu ir siela paėmimas į dangų. Tai ypač pastebima Arabijoje. Tačiau to laiko krikščionys, neseniai atsivertę iš pagonybės, kur buvo pripratę dievinti žmones, nebuvo priaugę tokiai tiesai. Tai davė progos susikurti moterų sektai, vadinamai koliridinėmis, kurios pradėjo garbinti Mariją kaip kokią dangišką deivę. Šis nesusipratimas trukdė toliau vystytis šventės prasmei.

Nugalėjus koliridinių sektą ir paskelbus Efezo susirinkime (431) Marijos motinystės dogmą, "Užgimimo šventė", paplitusi visos Rytų Bažnyčiose, šešto šimtmečio pradžioje įgauna pilną Dangun Paimtosios šventės reikšmę. Ji nebuvo panaši į kankinių šventes. Marijos mirties atminimas buvo tiesiogiai sujungtas su jos kūno prikėlimu, paėmimu dangun ir garbingu išaukštinimu. Kadangi "Užmigimo šventė" nebuvo minima vieną ir tą pačią dieną visoje rytų Bažnyčioje, Imperatorius Mauricijus VI amžiaus pabaigoje išleido dekretą, nustatydamas pastovią šventės datą — rugpjūčio 15 d. Taigi, Imperatoriaus potvarkis neįvedė šventės, o tik suvienodino jau esančią visoj jo imperijoj[15]).

Vakarų Bažnyčioje pirmoji Marijos šventė, skirta bendrai jos garbei, buvo įvesta Prancūzijoj VI amžiaus pabaigoje. Nors Roma jau V šimtmetyje turėjo kelias garsias bazilikas, dedikuotas Dievo Motinos garbei, tačiau viešo liturginio kulto nebuvo iki VII amžiaus. Pirmas Romoje įvedęs Marijos šventę, skirtą kankinių karalienės garbei Panteone, yra pop. Bonifacas IV (†615). Kitas gi keturias Marijos šventes: Gimimą, Apreiškimą, Apsivalymą ir Žolinę, jau nuo seno švenčiamas rytuose, sutinkame tik VII amž. vidury. Kai pirmaisiais VII amžiaus dešimtmečiais persai ir arabai užėmė Palestiną, Siriją ir M. Aziją, daug vienuolių iš ten persikėlė į Vakarus. Nemažas jų skaičius pasiekė pietų Italiją ir Romą. Tie vienuoliai su savim nešėsi savo liturginės knygas ir švenčių kalendorių. Apsigyvenę vakaruose, jie pradėjo minėti savo vienuolynų bažnyčiose ir Marijos šventes, kurių garsiausia buvo Dangun Paėmimas. Iš vienuolynų Asumptos šventė greit paplito Romoje ir visoje vakarų Bažnyčioje. Aštuntame šimtmetyje ji buvo viena iškilmingiausių visuotinės Bažnyčios švenčių[16]). Pop. Leonas IV (847 m.) padidino jos iškilmingumą, įsakydamas ją minėti su oktava, o pop. Nikalojus II (858 m.) įvedė visoje Bažnyčioje vigilijos pasninką, kuris jau buvo laikomas nuo nepamenamų laikų[17]).

Turint prieš akis nuo seniausių amžių Dangun Paimtosios šventės universalumą ir iškilmingumą visuotinėje katalikų Bažnyčioje, savaime kyla klausimas, kokia jos įtaka dogmai ir kokios ji turi prasmės sąryšyje su apreiškimu?

Dangun Paimtosios šventė nėra kokia istorinė, kaip, sakysim, Marijos šventykloj pasiaukojimo iškilmė, švenčiama visuotinės Bažnyčios lapkr. 21 d. Žolinės šventės objektas yra grynai antgamtinė tiesa, pranešanti žmogaus pažinimo jėgas. Visus tikinčiuosius įpareigoti švęsti tokią dieną Bažnyčia gali tik tvirtai įsitikinusi, kad toji tiesa yra Dievo apreikšta. Tas įsitikinimas turi būti tuo tvirtesnis, kuo universalesnis įpareigojimas. Kitaip Bažnyčia atsidurtų klaidos pavojuje. Ji skelbtų esant apreikštą tiesą, nebūdama tikra jos dieviška kilme. Prileidus tai, turėtume paneigti Šventosios Dvasios poveikį visuotiniam mokomajam Bažnyčios autoritetui. O to negalime daryti, nes Šventraštis tai aiškiai teigia. Taigi, jei visuotinė Bažnyčia įpareigoja nuo amžių visus tikinčiuosius švęsti Marijos su kūnu paėmimą dangun, ji tai darė Šventosios Dvasios poveikiu ir tuo pačiu giliai įsitikinusi, kad ši tiesa yra Dievo apreikšta ir patalpinta apreiškimo versmėse.

Tą gilų Bažnyčios mokomojo autoriteto įsitikinimą amžių bėgyje atskleidžia liturgija, kurią Bažnyčios Tėvai ir ganytojai patvirtino, skelbė ir aiškino tikintiesiems šventės proga. Vakaruose labiausiai paplitusi liturginė knyga, parašyta vieno VIII amžiaus popiežiaus, vadinasi "Sacramentarium Gregorianum"[18]). Ją cituodamas dabartinis popiežius savo bulėje, taip kalba apie Dangun Paimtąją: "Šios dienos šventė, o Vieš-

[15]) Pal. **A. Amore,** La festa della morte edell'assunzione della B. Vergine nella lituria orientale, in: Atti ..., 197—222.

[16]) Pal. **F. Antonelli,** La festa dell'assunzione nella liturgia romana, in: Atti ..., 225—239.

[17]) Pal. **J. Bellamy,** art. cit., 2131.

[18]) Pal. **F. Cabrol,** Gregorien (Le Sacramentaire), in: Dictionnaire d'Archeologie et de Liturgie, VI, 1776—1795.

patie, yra verta mūsų pagarbos, nes joje minime Dievo Motinos žemišką mirtį, kuri savo ryšiais nepajėgė pažeminti Pagimdžiusios Tavo Sūnų, mūsų Viešpatį . . .

Ką vakarų Bažnyčios liturginės knygos aiškiai teigia, apie tai dar aiškiau kalba Rytų Bažnyčia. Pavyzdžiu gali būti Bizantijos liturgija, kurioje popiežiaus žodžiais tariant, "Marijos dangun paėmimo privilegija pakartotinai jungiama ne tik su jos motinystės prakilnumu, bet ir su kitomis privilegijomis, ypač su jos motinystės skaistumu. "Visatos Valdovas, Dievas tau suteikė privilegijų", — taip kalba Bizantijos liturginės knygos, — "pranešančių prigimtį: nes kaip gimdant tavyje išlaikė mergystę, taip ir mirus neleido sunykti tavo kūnui, bet paėmė jį į dangų ir amžina garbe išaukštino".

Visuotinės Bažnyčios liturgija yra tvirtas argumentas, įrodąs mokomojo autoriteto gilų įsitikinimą kokios nors skelbiamos antgamtinės tiesos teisingumu. Popiežiaus žodžiais tariant, "liturgija nekuria tikėjimo, bet jį prileidžia. Iš to auga liturginės apeigos, kaip vaisius iš medžio. Šventieji Tėvai ir Bažnyčios daktarai tos šventės proga sakomuose liaudžiai pamoksluose ir homilijose nesėmė doktrinos iš liturgijos kaip iš pirmykščio šaltinio, bet kalbėjo apie Marijos į dangų paėmimą kaip apie žinomą ir tikimą tiesą, išryškindami, apibudindami ir pagilindami jos prasmę bei turinį, ypač išplėsdami tai, ką liturginės knygos paviršutiniškai paliesdavo".

Tas dėsnis tinka tik antgamtinėms tiesoms, neprieinamoms žmogaus protui. Mokomasis Bažnyčios autoritetas negarantuoja liturgijoje vartojamų istorinių faktų visiško istoriškumo. Bažnyčia vartoja istoriškus faktus ne kaip tiesas pačias savyje, bet kaip tiesas, simbolizuojančias antgamtę.

Jei Šventasis Raštas, atsietas nuo Padavimo, neryškiai garantuoja Dangun Paimtosios tiesą esant dieviškos kilmės, jei ir Padavimas bent pirmaisiais amžiais nesiekia visuotinio universalumo, tai Žolinės šventė ir jos liturgija yra vienintelis ir įtikinąs laidas, rodąs šią tiesą esant apreiškimo versmėse. Per šventę pažįstame Padavimo universalumą ir ryškumą. O Padavimas išryškino tai, kąs Šventame Rašte paslėptai apreikšta. Šventoji Dvasia, kurios poveikiu vystosi Padavimas kaip apreiškimo versmė, nepaskelbė naujos tiesos, bet vedė Bažnyčią prie įsisąmoninimo ir išryškinimo tosios, kuri jau buvo paslėpta, ir tuo pačiu dievišku tikrumu apreikšta aiškiosiose tiesose.

Klausti, kodėl Bažnyčia taip vėlai paskelbė Dangun Paimtosios dogmą, būtų tas pats, kaip iškelti klausimą, kodėl Dievas jos ryškiai neapreiškė Šventajame Rašte. Apie tai spręst ne mūsų reikalas, nes Dievo planai neprieinami žmogaus protui. Tačiau negalima abejoti, kad čia būta pagrindo, tikrai palenkto mūsų naudai. Jau pirmiau matėme, kokių sunkumų būtų sudarę pirmiesiems Bažnyčios Tėvams aiškus Marijos dangun paėmimo apreiškimas. Jis būtų davęs tvirtą ginklą eretikams, neigusiems Kristaus tikrą žmogystę, ir tuo būdu per ištisus šimtmečius sutrukdęs išsiryškinti esminėms krikščionybės tiesoms.

Jei Dangun Paimtosios tiesa tik šiais laikais pasiekė pilnutinę Bažnyčios sąmonę, tai įvyko poveikyje Šventosios Dvasios, kuri matė ir jautė tos tiesos naudingumą ir būtiną reikalą visuotinei Bažnyčiai. Jos naudingumas ir reikalas išplaukia iš to, kad nė viena Bažnyčios dogma nėra izoliuota, bet jos visos yra glaudžiai susijusios viena kitai priklausydamos, papildydamos ar nurodydamos. Dangun Paimtosios dogma, taip sako popiežius savo bulėje, teigia ir primena tikrąją žmogaus vertę šiais jo nuvertinimo laikais. Dabartiniame materializmo ir dekadencijos amžiuje Marijos su kūnu ir siela išaukštinimas nurodo kiekvieno žmogaus jo tikrąją paskirtį — garbingą prisikėlimą ir išaukštinimą nepraeinamoje garbėj.

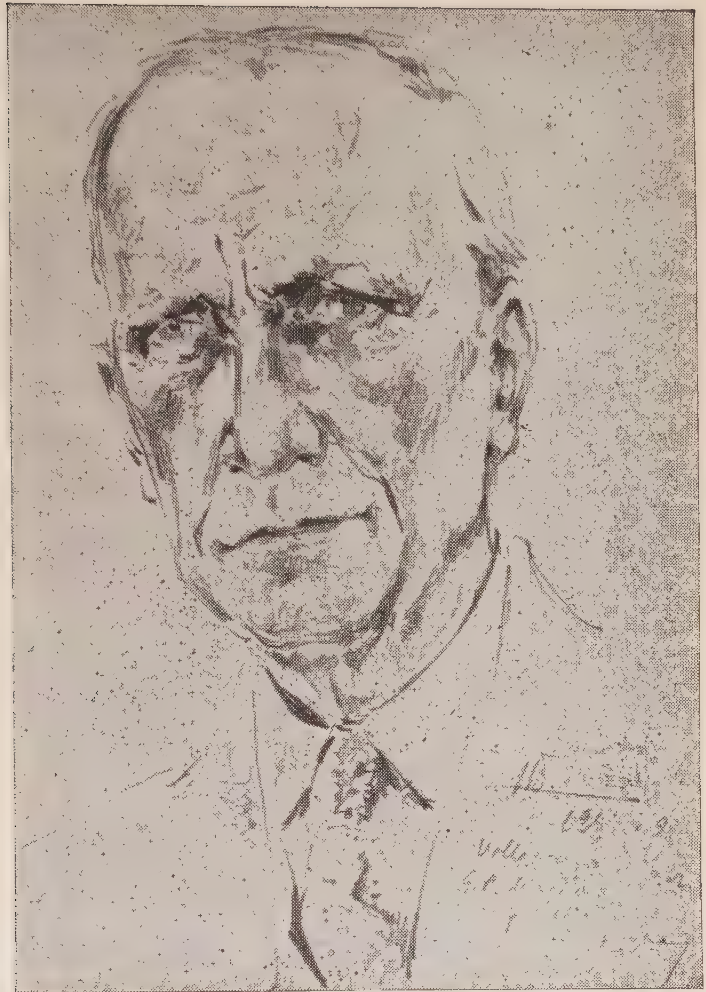
KRAUJO GIESMĖ

J. Švabaitė

Kaip nuostabiai nutyla kartais kraujas
Ir neplaka širdis ir nedega skruostai.
Atrodo, jau tikrai planeton kur keliauji
Ant negyvų uolų sudužti amžinai.

Ir pažvelgi atgal — pasauly kaip nusėta
Kalnų su uolomis bedugnių pakraščiais,
Ir negyvenamų salų. Ir miestų išdidžių,
Rankas tau vėl ištiesiančių grakščiai.

JURGIS SAVICKIS

EKSPERTIZĖ

Vienam vyriausio štabo generolui prireikė statyti naujas rūmas kareivių bibliotekai. Generolas buvo kultūrininkas. Be knygos jam buvo neįmanomas kareivis. Ne ginklais, bet knygomis turėjo nugalėti mūsų kareivis priešą. Tokiais pamatais turėjo būti pradėta kurti Lietuvos respublika.

Jau kiek nusistovėjusia respublikoje tvarka, buvo suruoštos varžytynės. Jas laimėjo rangovas Juozas Strebeika. Generolas, dėl visa ko pasivadinęs varžytynėms vieną architektą, dabar labai džiaugėsi, kad laimėjo lietuvis, bet ne kuris kitatautis, nors ir gyvenąs Lietuvoje. Taip iki šiol visuomet būdavo, dėl to nelemto lietuvių apsileidimo ir neapdairumo bei dėl tosios organizacijos stokos savo namuose. Varžytynes laimėjo Strebeika.

Tik generolui nepatiko, kad Strebeika tuojau paprašė avanso statybai. Esą, jis yra naujai atvykęs iš Amerikos, savo kapitalą sudėjęs į "įvairius" biznius ir tuo būdu, be to vienatinio dalyko, prityrimo statyti — čia tai jis jau specas! — tuo tarpu neturįs nė lašo savo atliekamo kapitalo. Atvykti namon iš Amerikos — tai garbingas, net patriotinis žygis, — atrodė generolui, — bet kodėl, atvykęs, sudėjo savo santaupas į "įvairius", bet ne vieną kurį patikimą biznį, generolui atrodė neaišku. Bet jis buvo geros širdies ir platesnių mostų žmogus. Kranktelėjo garsiai, kad net rangovas, žvyro ir cemento dulkių nusėstas, sudrebėjo ir pasidarė staigiai visai mažas. Tik rangovas žiūrėjo į generolą tokiu rimties pilnu veidu. Generolas gražiu mostu padavė rangovui dešimt tūkstančių (tiek jis buvo prašęs).

— Tik žiūrėk, kad man daugiau jokių avansų, o trobesys — lai-ku!

— Aš užbėgsiu laikui už akių, generole. Juk aš iš Amerikos . . .

Rangovas, dar iš senolių paveldėtu būdu, nutaikęs pačią tinkamiausią linkčiojimo ir nusilenkimo pozą, atsisveikino, pirma pasirašęs pakištą jam 10,000 litų kvitą. Ir atpakaliop eidamas savo lyg tyčia perdaug sugirgždėjusiais batais, kaip nuo kokio visagalio Zeuso, atsitolino nuo generolo visai gražiu manevru ir tiesutėliai pataikė į duris. Ir — į koridorių. Jis buvo laisvas.

Daugiau jo niekas nematė.

Rangovas išėjo gana linksmas, savo tūkstantinėmis rankose nešinas. Oras, ūžimas ir šioks

toks judėjimas gatvėje jį atgaivino. Rangovas dabar kažkaip išsitiesė, net rūbai, atrodė, pasidarė švaresni, ir jis pats drąsiau ėmė žiūrėti praeiviams į akis. Tarytum sakydamas kiekvienam: "Statybą reikia atlikti laiku. Ir — jokio avanso!"

Taip svajodamas (kartais ir rangovai gyvenime gali svajoti), Strebeika užėjo į patį nevalyvąjį traktierių, reziduojantį gyvulių mugės pakraštyje. Ten tampėsi ir grūmėsi ūkininkai su savo gyvulių prekėmis. Strebeika, poniškai kirčiuodamas žodžius, užsakė juo didžiausią valgių kiekį ir tokio pat kiekio šnapsą.

Siaurose gatviapalaikėse stovinėjo prekių vežikai. Žvirbliai knapstės apie arklius, kur jiems pridera knapstytis. Tais laimingais laikais, kai dar automobilių, kaipo susisiekimo priemonės, šioje vietoje nebuvo. Žvirbliai tai labai gerai žinojo ir visuomet tai turėjo savo žvirbliškoje mintyj.

Gatvėse gi paničkos sukos ir sukinėjos, tos pačios meilės įjudinamos.

Rangovas Strebeika daugiau į generolą negrįžo. Ir apskritai pažadėtu darbu daugiau nesirūpino.

Bet negrįžti į generolus — negalima. Į generolus reikia grįžti. Tą negrįžimo faktą pastebėjo tuoj Strebeika. Pastebėjo ir generolas, atėjęs į kiemą kartą kai kurių papildomųjų detalių rangovui įsakyti.

Toje vietoje, kur turėjo išdygti kareiviams biblioteka — nieko nebuvo. Ir nieko nebuvo išdygę. Buvo tik labai tušti plotai. Kaip pirmiau. Be vienos, naujai čia įsitaisiusios ožkos, visai be generolo žinios. Matyti, kažkas bus pririšęs gyvulį tame kariškame, visai apnykusiame sode.

Generolas, visa tai pamatęs, labai nustebo (ir generolai tam tikrais, nors ir civilinio gyvenimo reiškiniais gali nustebti). Pirmiausia jis nustebo, kad nebuvo nei raudono mūro, — nei vieno metro, net nei pusės metro, kaip jis suponavo. Nebuvo nei statomosios medžiagos kieme, nei plytų, nei kalkių. Ganėsi tik viena, toji robinzoniškoji, ožka, savo barzda makaluodama. Ožka juokėsi aiškiausiai iš generolo.

Sode dar buvo kelios nutrūnijusios kriaušės.

Visus tuos techniškus trūkumus konstatavęs, generolas, po savo pirmykščio nusistebėjimo, dabar liko nepatenkintas, vėliau įsiuto.

Jis įsakė surasti žmogų.

Bet to žmogaus, pasirodo, niekas nepažino ir vien tik dėl to jau niekas negalėjo jo surasti. Žmogus buvo dingęs. Tik vėliau paaiškėjo, kad iš tikrųjų kada būta Kaune tokio neva rangovo, kuris visus apgaudinėjo.

— O dar sakėsi — Amerikoje. Surasti!

Tik tiek tepasakė generolas. Kadangi tai buvo didelis generolas, policijos atstovai centre ir periferijose nutarė: neverta prasidėti su tais, iš policijos pusės irgi galimais pareikšti "kadangi", ir taikliu būdu — nukreiptinais prieš patį generolą. Kadangi egzistavo dar kitokie "kadangi". Generolas buvo prezidento uošvis.

Policija suskubo ieškoti Strebeikos.

Gerai įtaisytas aparatas visokiems nusidėjėliams ieškoti, nors ir giliausiai jie būtų pasislėpę provincijoje ar kur pas tetas, užsuko savo tekiniukus — tiek gerai, kad jau į antrą dieną buvo surastas Strebeika. Tačiau generolas nė žiūrėti į jį nenorėjo.

— Iškvoskite jį!

Dabar centro policijos valdininkas pats jį kvotė.

Strebeika, susirietęs ir labai nelaimingas, sėdėjo ant suolo tarp dviejų sargybinių. Priešais jį buvo tardantis valdininkas, jau ant iškilmingesnio fotelio. Ne tiek kelionė, kiek tie nuolatiniai kvotimai Strebeiką pribaigė. Jis nuolat girdėjo tuos pačius žodžius. Jis norėjo vemti. Ypač, kad per dieną niekas dar jam nedavė valgyti. Buvo silpna. Jis buvo alkanas. Strebeika buvo visą laiką varomas etapu, jis buvo įvargęs. Be to, norėjo gerti ir snustelėti. Bet žmonės visą laiką jį kamavo, badydami jį į pašonę:

— Kur padėjai pinigus?

— Statybai.

— Kokiai statybai? Jokios statybos juk nebuvo . . .

Strebeikai visa tai nepatiko. Jis buvo varinėjamas pačiu karštuoju darbymečiu. "Varomas etapu", tai toks techniškas išsireiškimas, kai suimtasis iš vienos komunos yra varu varomas ir perduodamas, kaip koks ryšulys, kitai. Kol pasiekiamas galutinis tikslas, paskutinioji komuna. Tiesa, su juo dar keliauja pakvitavimo knyga. Per visą kelionės laiką nuo jo neatskiriama. Tie du daiktu — tai vienas. Atrodė, jei dingtų kur pakeliui knyga, tuomet būtų nereikalingas ir žmogus. Ką gi su juo galima būtų daryti be knygos? Jei dingtų žmogus, tuomet būtų nereikalinga ir knyga. Ką gi galima būtų į ją užrašyti? — Suimtasis yra varomas, dažniausiai pėsčias. Tai sutaupo valstybės lėšas. Tuo būdu tardomasis turėjo progos pamatyti pakeliui daug žmonių ir išgirsti daug kalbų. Jo galvoje buvo suirutė.

— Jūsų vardas?

— Bonifacas — atsakė žmogus, dabar visai nudulkėjęs, paskutinio etapo sargybinio į pašonę kiek kumštelėtas ir ant kojų pastatytas.

— Gerai! Pavardė?

— Strebeika.

— Irgi gerai. — Amžius?

— Pasakė ir amžių.

— Verslas?

Pasakė ir verslą: ūkininkas, naujakuris. Amerikoje buvo prie mūrų . . .

— Ką veikęs ir kur buvęs paskutinį laiką?

— Namie. Trobas stačiau.

— Destis, rangovas? — pažiūrėjo į jį valdininkas. Strebeika tikrai nesuprato šio žodžio, bet dėl visa ko nyktelėjo galva, kaip gerai išauklėtas žmogus.

Paskui viskas ėjo kaip iš pypkės. Tik reikėjo vis linkčioti galva, ką "jie" paklaustų.

Pavyzdžiui:

— Iš Amerikos?

— Iš.

— Kaune buvai?

— Buvau.

Liepė atsisėsti. Viskas aišku. Valdininkas vos nepadėkojo. Mat, čia, arčiau miesto, žmonės buvo mandagesni.

— O kur dėjai dešimt tūkstančių? Grąžink verčiau generolui. Ir viskas bus baigta.

"Prasidėjo! Taip jie ir gaus iš manęs pinigus".

— Nepažįstu jokio generolo.

— Generolas geras žmogus, gal ir dovanos. Ir tau bus gerai ir mums.

Strebeika jau būtų mobilizavęs savo dešimt tūkstančių, bet jis buvo Amerikoje, — tai jį įpareigoja. Tiesa, jis nežino Amerikos teismų ir tenykštės teisminės tvarkos, bet jis viena žino; parodyk dabar jiems tūkstantį, jie pareikalaus tuoj dviejų, paskui atims viską. Etapiniai įspūdžiai jį čirpino, kaip koks nudėvėtas smuikas, nemokėlio kankinamas. Susikaupęs Strebeika dar kartą atsakė:

— Pinigo iš manęs neišgausite.

— Kada pirkai ūkį?

— Prieš dvejetą mėnesių.

— Aha.

Jį pasodino daboklėn.

Jam dar pasakė: "Koks tu rangovas. Visi tave pažįsta jau Kaune. Visur prisiskolinai ir darbų nebaigei. Dabar tave visas Kaunas pažįsta. Bet su generolu nevertėtų prasidėti. Jis tave į pipirą sumals . . . Ir mums dėl tavęs karšta."

Prašėsi jau visai geruoju pareigūnai:

— Atiduok tūkstantines, ir tiek . . .

— Tiek jūs ir išviliosite iš manęs pinigo!

Kai jis ištarė tą žodį, valdininkas supyko, jau reagavo trečiojo laipsnio tardymo būdu, tik lietuviškai daugiau sustilizuotu.

Strebeika pajudino savo patinusį žandą. Jis jau nebe pyko, bet buvo nelaimingas.

Vakare generolui buvo referuota:

— Strebeika neįveikiamas.

Generolas tarė:

— Į teismą — tegu ten ekspertizė nustato. Ir štai jo kvitas.

Teismas išaiškino Strebeikos parašo tapatumą, palyginęs su jo anksčiau išduotu parašu generolui, pripažino jį kaltu, nuteisė kalėti, ir be pamatinės sumos, pridėjo 297 litus 13 centų išlaidų, sudarytų valstybei, su tam tikromis pasekmėmis. Pagaliau nemaloni byla baigėsi.

Generolas liko laisvas ir, tenka prisipažinti, net laimingas. Nei tų paikų minčių, nei tau kas trukdo. Jis buvo teisingas žmogus, bet, kaip ir visi generolai, nors ir su širdgėla, norėjo, kad viskas vyktų pagal tvarką.

Prašvito. Diena užsibrėžė graži. Generolas, iš pat ryto išėjęs į statybą, pastebėjo, kad kareiviams biblioteka auga. Šį kartą jis buvo susitaręs su kitu rangovu, jau — svetimtaučiu. Generolas džiaugėsi, stebėjo naujojo "strebeikos" darbus ir buvo gerai nusiteikęs.

Pavakarėj generolas sėdėjo savo gana apleistam sode, iš kurio vis dėlto šį kartą buvo išvaryta ožka. Jis žiūrinėjo sodą, kur turėjo išaugti gražiais langais dviejų aukštų pastatas. Jame turėjo būti įstatyti daug šviesos praleidžią langai, o pačios knygos turėjo skleisti tokią milžinišką šviesą kareivams, pagal tų, numatomų, langų didumą. Nors pastatas ne ką dar galėjo pasistiebti, bet generolas matyte matė cemento blokus, sienas, aukštą. Net nudažytino namo spalvas ir įtaisymus.

Šioje jaukioje sambrėškoje prie generolo priėjo kareivis.

— Na, mano vaike?

Kareivis, įstatytas į sunkius, matyti, atsitiktinius batus, neįprastu žargonu atraportavo:

— Tamsta, generole, šiuo pranešu, kad yra atėjęs policijos žmogus ir teiraujasi, ar tamsta, generole, nenorėtum pasikalbėti dėl to dalyko,— Strebeikos.

Kareivio kalba buvo drąsi, trumpa ir aiški. Ir kareivis žiūrėjo generolui aiškiai į akis.

— Strebeika — kalėjime!

Bet generolas iš tikrųjų sode atstu pamatė bestryčiojantį Strebeiką ir prieš savo norą sumojo į jo atsiradimą čia drūčiai reaguoti. Bet jis daugiau mostu, ne žodžiais parodė aną tuojuotėliau pašalinti iš sodo ir jo daugiau čia neprileisti. Generolas dabar visai neturėjo noro kalbėtis su tokiais tipais — kaliniais.

Visi išvyko iškilminga greta.

— Kokia tvarka pas mus! Dar daug primityviškumo. Špaceruoja sau kaliniai kaip tinkami, policininkų lydimi.

— Jei norėjo malonės, turėjo paduoti raštu!

Bet šį kartą jau pats generolas buvo teismo iškviestas. Generolas turėjo nustatyti, kuris iš dviejų, teisme atsiradusių, amerikiečių Strebeikų, yra tikras. Generolas tikrai suglumo. Vienok jis iškart pamatė, kad paskutinysis atvestasis, guvusis Strebeika — yra tikras ir yra jo "rangovas".

Šį žmogų policija aptiko besimaudantį pusplikį Palangoje. Įstatė jį policija tuojau į daugiau tinkamas miestui kelnes ir pagreitintu tempu atgabeno iš linksmybių pasaulio į teismo salę.

Jis net išdrįso iš tolo pasisveikinti su generolu.

— Bet jei teismas pripažino kaltu pirmą, ir ekspertizė pripažino jo parašo tapatumą, tai kas bus atsitikę su pirmuoju? Už ką jis turėjo kalėti ir vargti? . . .

Jei jis neardytų tvarkos — pamanė generolas, — jis prieitų prie niūriai salėje sėdinčio žmogaus ir įteiktų jam iš savęs "laisvės medalį". Ir — atsiprašytų. Jam didžiai pagailo žmogaus.

Teisėjas sužvilgo į ekspertus.

Ekspertas aiškinosi:

— Pagal paskutinį psichinės analizės mokslą, o taip pat pagal kaligrafinius davinius, visai nenuginčijamus ir tikrus, Strebeikos parašo tvirtapradė "n" visai sutampa su parašu, išduotu generolui. Tuo tarpu kai kitas parašas, šiandie mums siūlomas . . .

Pagal ekspertą išeitų, kad nusidėjėlis Strebeika — ne Strebeika.

Pats ekspertas atrodė išblyškęs, apaštališko veido, esmėje — kaligrafas, o civiliniame gyve-

PUSĖ GYVENIMO

FRIEDRICH HOELDERLIN

Su kriaušių kekėm svyra,
Su laukinėmis rožėm
Šalis ežeran:
Jūs puikios gulbės,
Nuo bučinių apsvaigę,
Paneriat galvas
Į šventą ir skaidrią gelmę.

Aiman, kur rasiu aš,
Dabar, kai žiema, gėlių, ir kur
Rasiu saulės spindulį
Ir žemės šešėlį?
Mūrai šalti
Ir bežadžiai styro, ir vėjuje
Žvanga vėliavos.
1801.

Vertė HENRIKAS NAGYS

nime—dailyraščio mokytojas gimnazijoje. Ekspertas siekė gyvenime toliau. Jis norėjo perfekcionuotis. Kaligrafinis mokslas tai buvo jo pašaukimas. Tai visi žinojo. Jis niekuomet neklysdavo.

Kitas ekspertas jau buvo minkštesnių kaulų ir apvalesnis. Matyti, žinąs, kada ir kur pavilgyti. Jis buvo dekoratorius ir — pirmosios pašto ženklų laidos autorius ir, kaipo toksai, žinąs, kas yra brūkšniai ir raidžių apvalumai. Jis teištarė teisėjui, suplodamas rankomis į savo plačių masių šonus:

— Supuolimas!

— Toksai "supuolimas" kitą kartą tamstoms gali brangiai apseiti. Už tokį supuolimą, švelniu terminu tariant, tamstą, vieną ir kitą, reikėtų išimti iš čia ir padėti į kalėjimą.

Teisėjas švelniai sustukseno melodiją savo pirštais į piupitro lentas. Kalbėjo, tarytum iš tikrųjų turėjo "išimti" kokį saldainiuką iš kokios dėžutės. Bet buvo matyti, kad teisėjo mintys veikė aiškiai ir tiksliai, nesileisdamos į gyvenimo smulkmenas.

Jis atsistojo; teismas buvo uždarytas.

Nors akylusis ekspertas vis dar darbavosi, savo meilėje užgautas. — "O "c", o "c", ponai, ta raidė sako, kad tai — jis! Pirštas buvo nukreiptas į vieną kaltinamųjų. Tai buvo savo verslo manijakas, nesugebąs greitai pagalvoti ir susiorientuoti. Manijakas — tai vidurkis tarp pamišėlio ir kūrybos pagauto menininko.

Žmonės skirstėsi. Generolas, vienas pirmųjų apleidęs salę savo drąsiu žingsniu, grįžęs namo, kiek atslūgo. Nors vis tą patį žodį kartojo: "Ekspertizė". Net jo artimieji negalėjo jo suprasti.

— Ekspertizė! — vis vaizdavosi ekspertus ir jų "supuolimus".

— Čia, Lietuvoje, reikėtų įsteigti tikrąją kaligrafų mokyklą! Tikrųjų ekspertų, kad žinotum. Kiek dabar Lietuvoje per dieną išduodama parašų! Kai išduodama, tai vis sakoma: "Esava juk broliai, į teismą neisime!" O paskui vis dėlto teismai, kivirčai ir nesusipratimai. Net iki kraujoplūdžio. Kiekviename net valsčiuje per dieną kiek pasitaiko tų parašų ir tų — "supuolimų". Parašą davei ir nesi tikras, ar jis bus tas pats, ar suklastotas. Visi tie ūkių užrašymai, paveldėjimai, "draugiški" čekių pažiravimai. Daug, tur būt, įvyksta Lietuvoje tamsaus, apie ką mes nė nenuvokiame.

Generolas, sėdėdamas savo jaukiame kabinete vakaro jaukioje sambrėškoje, dar tikrai nežinojo, kaip suformuluoti savo mintį ir kaip jai surasti praktiškąją vertę. Dalykas, atrodė, ėjo apie ekspertus. Kažkas buvo artima kriminalistikai. Reikės pasitarti su žinovais!

Staigiai prie generolo priėjo jo kareivis ir jam raportavo:

— Turiu garbės . . .

— Na, kas ten? Ar ne Strebeika?

— Taip, tamsta generole!

Generolas pats norėjo pamatyti šį kartą Strebeiką, išteisintąjį ir neteisingai kiek pakaršintąjį kalėjime. Įėjęs į laukiamąjį, jis išvydo bent dvidešimt Strebeikų, susodintų ant suolų. Visi jie teisinos palydovams ir pačiam generolui esą nekalti. Generolas įtikėjo. Atleido palydovus. Įsakė daugiau Strebeikų nerinkti. Ir ieškojimo bylą numarinti.

Jis gražiai atsiprašė visų Strebeikų ir įteikė jiems po pundą svarių knygų, nors ir kareiviams teiktinų. Dabar buvo visi patenkinti. Visi Strebeikos, kaip susitarę, griuvo iš miesto traukiniais.

Dabar tai turėjo jau laiko generolas atsidėjęs žvalgytis į savo kūrinį, pastatą. Pastatas augo. Deja, nors ir nepadaręs nusikalstamojo akto, naujasis rangovas ėmė ir išvyko Palestinon. Išvyko visai patriotiniais sumetimais. Nėra aukštesnio jausmo per patriotizmą.

Be pradėto pastato, pasiliko viena tik sodo idilija. Aplink, mieste sekėsi viskas po senovei. Buvo gražu gyventi. Mūrai jau išdygę buvo viršum langų rentinių. Generolas skubėjo dabar ieškoti naujo rangovo, didžiai atsižvelgdamas sutarčių, užstatų ir sankcijų.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

FLORENCIJOJ PAS PAPINI

Papini gyvena už miesto, ramiam kvartale, kur namai, pasislėpę už langinių ir grotų, lyg pastatyti paveikslams ir statuloms saugoti. Tai metas, kai Arno upė, beveik išdžiūvusi, bėra tik ilga pažaliavusių balų virtinė, po kurią braidžioja basi vaikai. Prieš mane stiprus, plačių pečių vyras, plaukais, kaip liūto karčiai, visaip raukšlių išvagoto veido, lyg stiklas kulkai perėjus. Jis panėši į vieną Vidurinių amžių baisiųjų demonų.

— Aš aklas ir beveik nieko negirdžiu. Kalbėkite garsiai! — sako man.

Dvi salės, kur mudu esame, iki lubų prikrautos knygų, kurių eilės kyla išilgai sienų lyg Cinquecento (16 amžius) erudito bibliotekoje.

— "Mykolo Angelo gyvenime" jūs kalbate apie naujus dokumentus, kurie jums padėjo parašyti biografiją gyvesnę, turtingesnę ir originalesnę už kitas šio didžiojo menininko biografijas. Jūs ginatės parašę jo gyvenimą romano forma. Jūs tenorėjote būti menininkas, su meile pasakojąs kito menininko gyvenimą. Kuo šita naujoji biografija skiriasi, pavyzdžiui, nuo Grimmo, Symonds ar Romain Rolland parašytosios?

— Aš gimiau ir visada gyvenau Florencijoje. Gyvenau tik už kelių žingsnių nuo Mykolo Angelo namų. Jis buvo visuomet mano didelis draugas. Jis man nebuvo koks tolimas, kaip tiems biografams, kurie nelyginant svetimi įlenda į didžiojo žmogaus namus, norėdami mums papasakoti jo gyvenimą. Aš visuomet gyvenau su juo kartu ir jo šešėlyje. "Daugelis rašytojų Buonarotti asmenyje matė tik nusivylusį titaną, randantį paguodą tik vienumoje. Šis menininko pavertimas gaižia, nevisuomeniška ir paslaptinga būtybe neatitinka nei tikrų faktų, nei sutinka su atsiminimais jį pažinojusių. Kasdieniniame gyvenime Mykolas Angelas visai nebuvo mizantropas. Jis buvo susiartinęs, tarnavo ir mylėjo daugel savo amžininkų: popiežių, kunigaikščių, menininkų, mokslininkų, avantiūrininkų ir kuklių amatininkų; ir šitas toks įvairus pasaulis mane pastūmėjo nupiešti platų vaizdą 16 amžiaus, kuris Italijos istorijoj buvo sugedimo šimtmetis, bet gausus genijų ir didingų kūrinių.

— Kaip gyvenimas didelio menininko, išskiriančio, kaip sakot, "iš žmogiūkščių gaminamų serijomis", gali padėti įžvelgti žmogaus prigimties paslaptis?

— Genijus biaurisi kasdienišku gyvenimu. Jis svajoja apie tobulą dievišką žmoniją, kurios pavyzdį jis teikia savo kūrinyje. Dideli dalykai sukuriami tik skausme. Mykolo Angelo pesimizmas reiškiasi ne žodžiais, bet jo statulomis.

— Ar italų Cinquecento davė energingesnį aistringesnį ir labiau išreiškiantį save žmogaus tipą negu mūsų amžiaus garsieji žmonės?

— Anų laikų italų kūne buvo velnias. Tuomet atlikdavo lygiai lengvai ir gėdingiausius veiksmus ir garbingiausius. Šiandien tikėjimo galas. Nebėra aistrų nei entuziazmo. Karų patyrimas žmoguje išgesino visą jausmą. Mes dideliais žingsniais, visiškai abejingai, žengiame į naikinimą. Įvykdžiusį visų gyvenimo formų svajonę, žmogų proto ir mokslo laimėjimai vedė ir ves į šį sunaikinimo galimumą. Mes esame paskutiniai liudininkai barbariško amžiaus, kuris betgi turėjo grožio supratimą. Mes žygiuojame į mechanizuotą barbarišką laikotarpį, kur žus visi minties laimėjimai. Šiandieninio jaunimo idealas yra sportas...

— Ar netikite šitame greičio siekime rasti žmogaus troškimą, kurį jis visada jautė, norėdamas išsivaduoti iš svorio dėsnių ir patapti dvasia, esančia už erdvės ir laiko ribų?

— Tai mes, menininkai, vaizduojame šitą troškimą kaip ypatingą išsivadavimą iš medžiagos. Bet karo lakūnas čia temato tik priemonę greičiau griauti.

— Skelbia pasirodysiant jūsų knygą "Paskutinis teismas". Ar galima sužinoti jos siužetą?

— Jau 40 metų, kai aš pradėjau rašyti veikalą, kur galėčiau apibūdinti visų žmogaus gyvenimo formų prasmę. Ir aš norėjau aprašyti tai, ką kiekvienas iš mūsų žino iš patyrimo, lyg pirmą kartą praregėdamas gyvenimą. Mūsų pasaulyje yra šlykščių ir pasipiktinimo vertų dalykų, ir niekas to nesupranta; aš noriu išnešti į šviesą kai kurias baisias mūsų dvasinio ir animalinio gyvenimo tiesas. Aš noriu nupiešti kiek galima pilnesnį mūsų žmonijos vaizdą, pasigaudamas individų tiesiai iš gyvenimo.

"Paskutiniame teisme" žmonės po mirties stojasi Dievo akivaizdoje pasiteisinti iš savo darbų. Tapytojai dažnai ėmėsi šio rašytojų apleisto siužeto. Betgi parodyti patį Dievą paskutiniame teisme man atrodė per drąsu. Gal Dievas ne taip pasisako kaip žmonės. Tad aš Jį pakeičiau angelais kaltintojais, pro kuriuos traukia visi prisikėlusieji. Knyga prasideda truputį prieš pasaulio pabai-

gą. Visi paskyrimai, visos problemos, visos žmogiškojo gyvenimo formos įsikūnija mano vaizduojamuose asmenyse. Aš juos rinkau iš visų kraštų ir laikų. Visokios žmogaus gyvenimo sąlygos čia vaizduojamos — nuo elgetos iki karaliaus, nuo šventojo iki nusikaltėlio; visos nuodėmės, visos profesijos čia turi savo vietą. Aš galvojau, kad tuo būdu gindami kiekvienas savo bylą Amžinojo akivaizdoje, žmonės gauna paskutinį kartą progą pasiteisinti, sakytume, bandyti paskutinį kartą. Vieni protestuoja, kiti piktžodžiauja ir toliau kaltina Dievą dėl savo likimo. Aš jiems leidžiu kalbėti savo tautos ir savo amžiaus būdu.

— Kaip jūs galėjote išspręsti sunkią stiliaus problemą?

— Vokiečių karininkas nekalba kaip kryžiaus karų dalyvis, nei fariziejus kaip mūsų laikų žydas. "Dieviškoji komedija" bent kiek artima mano siužetui, bet ji skiriasi pagrindinai katalikiška ją gaivinančia dvasia. Mano veikalas yra dar krikščioniškesnis už Evangeliją ta prasme, kad aš žmones vaizduoju ne tiek blogus, kiek nelaimingus, ir kad tarp eilučių išskaitoma, jog galiausiai visas pasaulis bus išgelbėtas. Išvesdamas į sceną šimtus asmenų, aš vis dėlto stengiuosi glaustai kalbėti. Tačiau mano knyga turės nemažiau kaip 1200 puslapių.

— Ar galėtumėt nurodyti šiandieninės italų literatūros linkmes.

— Mūsų rašytojai romanus rašo anglų ar amerikiečių būdu: šie romanai, ypač kai vaizduoja seksualinius dalykus, labai skaitomi. Spausdinami taip pat atsiminimai įvairių politinių vadų, generolų, kur autoriai, patys teisindamiesi, atskleidžia praeito karo skandalus. O mūsų poetus laiko užsidarėliais, nes niekas jų nebesupranta. Jaunimas šiandien domisi tik sportu, kinu, mašinomis, ir visai nesudaro palankios atmosferos poezijai pražysti. Tai Hegelio išpranašautas meno galas. Pasaulis darosi kasdien šlykštesnis. Dar Italijoje yra labai gražių dalykų, bet prieš 50 metų visas kraštas buvo gražus. Mes paskutiniai poetai. Ateityje žmonijos laukia baisūs bandymai...

— Kadangi dabar Šventieji Metai, tai ar nemanote, jog šitas visų tautų susitikimas Romoje sumažins pranašaujamos katastrofos pavojų?

— Popiežius savo kalbose visas tautas šaukia taikon. Bet reikia pripažinti, jog politiškai jis negali nieko. Jis neturi jokios įtakos Amerikai ir Sovietų Rusijai. Pinigu ir gamybos mitu pagrįsta amerikietiškoji mistika nėra krikščioniška. Rusijoje egzistuoja rusų stačiatikių Bažnyčia, besilaikanti komunistinės linijos.

— Ar tikite, jog Bažnyčia ir Sinagoga gali susiartinti, ir ar nemanote, kad religinės jėgos kokios jos bebūtų, turėtų susivienyti grasinančio pavojaus akivaizdoje?

— Šitai kaip tik suprato šv. Tėvas, leisdamas pirmą kartą katalikams ir protestantams susitikus laisvai diskutuoti. Bet gilūs dogmų skirtumai apsunkina šiuos susitikimus. Kaip tik dėl to aš tikiu esant būtina dogmatinę religijų pusę sumažinti, kad pirmaujamą vietą gautų artimo meilė. Tik tuomet krikščionims ir žydams pasisektų susiprasti. (Maurice Caraco. Iš "Nouvelles Litteraires", 1950 m. X. 26 d. Nr. 1208.)

Vertė **V. Kulbokas**

KNYGOS ir ŽURNALAI

Balys Rukša: ŽEMĖS RANKOSE. Poezija. Toronto, Canada, 1950. 80 psl.

Jau nepriklausomos Lietuvos periodikoje pradėjęs spausdinti eiles, B. Rukša pasirodo štai su pirmąja knyga. Nei patriotinių, nei visuomeninių motyvų rinkinyje beveik nėra: juos čia atstoja daugiausia asmeniniai. Gausiai apraudama "jaunystė puolusio žmogaus", kuris pusiaukelėje buvo pasiryžęs grįžti (bet, žinoma, nuvažiuoja "toliau į naktį") atgal: prisiminti vaikystės pasakų, piemens lumzdelio tonų; arba "laiko užplakta jaunystė", kurią "vagis be nerimo į vakaro miglas suvystė"; arba pagaliau "meilė ir jaunystė vagabundo", kuri "nesudegė ugnyje lūpų mylimos". Ir taip automatiškai prieiname prie tos mylimos. Daug vietos Rukšos poezijoje skirta erotikai, kuri tačiau neuždega skaitytojo. Tai, sakytum, erotinės temos nagrinėjamos iš tos ir anos pusės, lyg parodoj apžiūrinėjami šiokie bei kitoki eksponatai. O štai ir tos meilės objektas, apibūdintas greičiau trivialiai, ne poetiškai:

Aistra nėra tau kūdikio sapnų [palietus,
Nors tu pribrendus nuodėmei esi [senai.
Ir kūno linijų slapčiausios vietos
Težinomos tik tau vienai... 18.

Pasitaiko rinkinyje ir visuotinesnių poezinių temų, pvz.: laimingi praeities džiaugsmu (27), sesuo, laukianti negrįžusio brolio žvejo (31 p.), tik jos nėra kaip reikiant išplėtotos. Arba toks duobkasių motyvas (58 p.) puikus, bet neištesėta, lyriškai neapdorota, taip kad pasidaro gaila paties motyvo. Tik palyginkim tą patį laidotuvių motyvą rudens dugne J. Aisčio poezijoje — ir bus aišku, kur lyrika, o kur šiupinys. Randi čia ir tą pačią Solveigą, kurią kadaise J. Aistis taip žavingai įnešė į mūsų poeziją, o B. Rukša nūn tik tolimu aidu kartoja. Ta proga reikia pasakyti, jog B. Rukšos poezijoje jaučiama įvairių poetų įtakų atskambių — tiek atskiruose posakiuose, tiek kai kurių posmų sankūroje. Čia visko rasi, pradedant Putinu, Brazdžioniu, J. Aisčiu ir baigiant A. Nyka-Niliūnu. Paimkim bent porą pavyzdžių:

Aš savo laimės viešpats ir vagis. 20
(plg. Putiną)

Pro šalį eina moteris. Jos veido [bruožuos,
Jos žvilgsniuos nieko artimo nesu- [randu.
Kaip ji, kaip ji praeis ir vasara, ir [rožės,
Ir niekieno nelaukiamas ateis ruduo.
(plg. Brazdžionį) 36

Rukšos eilėraščiai nepagauna, nenustebina ir net neįstringa. A. Miškinis sakydavo, jog, perskaičius kartą ištisai eilėraščių knygą, jei neįstrigs į atmintį nė vienas eilėraštis, aišku, kad čia ne poetas. Labai nemalonu, ypač gal jau mirusio žmogaus vardu, tarti sprendimą debiutantui. Deja, man perskaičius tas nemalonus sprendinys iškilo automatiškai. Net čia pat pakartotinai perskaitytas eilėraštis daugeliu atvejų nesudaro nei bendros nuotaikos, nei bendros vedamosios minties.

Jeigu Rukšai kartais pavyksta posmą sudaryti, o paskui einąs jo kaimynas negailestingai sutriuškina beatsirandančią gero eilėraščio viltį, tai gal jo tikrasis kelias būtų — trumpi dviposmiai eilėraščiai? Tiesa, rinkinyje tokių randame bent dešimtį, ir, reikia pasakyti, vienumas juose sandariau pasiektas, taip akivaizdžiai neužkliūva grumstai. Tik čia vėl kita bėda: tokie trumpi eilėraščiai turėtų arba kondensuotą nuo-

taiką sudaryti, arba ypatingu vaizdu nustebinti, arba pagaliau gilesnę mintį poetiškai įforminti. Pacituokime ištisai vieną iš tokių trumpų B. Rukšos eilėraščių, kad įsitikintume, jog jis nepasiekia nei vieno, nei antro, nei trečio:

ŠAUKSMAS

Mes klūpojom prie žmogaus nušauto
Seno eglių miško pakrašty,
Ir malda tikėjome nuplauti
Jojo sielą rudenio nakty.
....
Šaukė žvaigždės mums iš aukšto [skliauto,
Kad ir mes gyventi neverti
Ir tik šiaip sau klūpom prie nušauto
Seno eglių miško pakrašty (37 p.).

Pažvelgę į kitą tokį trumputį eilėraštį vardu "Ruduo" (21), turėsim konstatuoti, kad vis tik ir jo nepavyko ištisai harmoningai sukomponuoti: jei antrasis posmas visai sklandus ir lyriškas, tai pirmasis jau visai netinka.

Visi suprantame, kad žmogus gali būti apsivilkęs gražiausią švarką, apsimovęs puošniausias kelnes, pasirišęs elegantiškiausią kaklaraištį, pabaigai užsimovęs neprastesnę skrybėlę — ir galų gale bendrai labai juokingai atrodyti. Aišku, kad čia būtinas dar priedas visuminis derinimas, kuris nusako žmogaus skonį. Taip ir poezijoje. Ir iš puikiausių posmų ne būtinai pasidaro bent pakenčiamas eilėraštis.

Bet tenesuklysta skaitytojas pagalvojęs, kad B. Rukšos šičia recenzuojami eilėraščiai sudaryti iš virtinių gerų posmų. Nereiklus norėtų būti patenkintas ir tuo: bent fragmentais gerais galėtų poezijos alkulį numalšinti. Deja. Kad tokių posmų būtų bent tiek, kiek eilėraščių, galėtume dar pakentėti ir palūkėti geresnių laikų. Bet kad jų tiek nėra, o dažniausiai B. Rukša ir posmo nepajėgia kaip reikiant sudaryti. Štai, pvz., kaip nepretenzingai, bet puikiai pradedamas "Vakaras": "Kada ateina vakaras ir saulės spinduliai užgauna paukščius, giedančius beržų viršūnėse" (49 p.); už tat sekančių trijų eilučių nė cituoti nesiryžtame, iš vienos pusės kad parodytume skaitytojui bent tą vienintelį nesugadintą vaizdą, iš kitos pusės kad apsaugotume autoriaus garbės likučius.

Būdamas, matyt, dar ieškojimo kely, B. Rukša pateikia ir visai paprastų, nepretenzingų, sakytum, realistiškų eilėraščių, tik čia, deja, jau nebe poezija, o eiliuoti pasakojimai:

Stalas ten dabar drobe užtiestas —
Pakeleivis juk šią naktį ten svečiuos.
Gera jam tenai išalkusiam prisėsti,
Jam prie duonos, vyno ir mėsos. 32

Arba:

Ji laukia grįžtančio iš jūros brolio
Ir stovi vieniša prie molo.
Ji netiki senų žvejų legendom
Apie laivus, kurie paskendo (31 p.)

Arba dar:

Nemesk tu pirštinės iš naujo
Kitiem su pergalės ženklais,
Jei žemėj mes visi kariaujam
Tokiais archaiškais ginklais... (13 p.)

Na, ir dar priedo:

Tu netikėjai niekados, kad skriaudos
Būna dažnai išlygintos mirties —
— — — — — — —
Juk aš išslaisvinau tave iš varžtų,—
Save nuo paniekos ir nuo skriaudų. (71 p.)

Arba kas pasakys, kad ne kuriam daktarui, o kažkokiam poetui priklauso toks klasiškai medicininis posakis: "Svaigaus kritimo nekenčia maža širdis" (8 p.). Kitur nepoetinis žodis, paverčiąs visą posmą niekais, atsirado, deja, rimo beieškant: "nebeturėdamas keliaut toliau galios" (10 p.). Be to, čia rimuojant galiostylos, pažeidžiama kirtis, kuris iš tikrųjų turi būti šaknyje — galios.

Poetinių vaizdų Rukšos eilėraščiuose rasi įvairiausių stilių. Štai prieškéturvėjinio dekadentizmo iškasenos: "užgęsęs liūdesingų valandų žvakes", "dideliu džiaugsmu tave užnuodys" (12 p.). Čia vėl ankstyvojo Santvaro simbolizmo grąžinimas:

Kai paskutiniai vakaro šešėliai degė
Ir juodo šilko rūbuos artinos naktis,—
Išleidau aš tave į nuostabią viešnagę:
Pavasario karaliaus aplankyt. (9 p.)

B. Rukša nėra koks naujovininkas. Jis džiaugtųsi galėdamas vertai uz simbolizmo užsikabinti, bet kad tatai, pasirodo, irgi ne taip lengva, kai stokojama elementariausių simbolistinės architektonikos pradų:

Sakai, audra šią naktį siaučia,
Nyki, beprasmiška audra.
O mūsų meilė, jei paklausčiau,
Jau taip įprasminta, gera? (33 p.)

Retkarčiais autorius bando poetinei išraiškai "modernumo" manierą ("laiko garvežys", "nerimo laivai", "svajų grabai", "būties vynas"), bet šitokios metaforos, deja, visai nesiderina su bendru B. Rukšos poezijos stiliumi, antra vertus, jos pavėluotos bent 30 metų. Kadaise vienas keturvėjininkas tokias mūsų poezijoje vyravusias nelygias vedybas (abstraktus su konkrečiu) triuškinančiai palaidojo, paleisdamas į varžybas savo 100 laipsnių stiprumo **"ilgesio blakę"**. Argi dabar, keturiems vėjams nurimus, vėl grįšime iš pradžios? ....

Baigiant vis dėlto negalima dar ramiai praeiti pro šitokius pasakymus, liudijančius poetinės kultūros stoką: "O ašen ir tada esu tamsus ir geliantis, ir mano žodžiai nušniokščia kriokliais" (43 p.), "ateik apdegusia širdim prie šito namo slenksčio" (45 p.), "kol ateis kiti tikrai įkaušę" (6 p.). Čia susiduriam su elementariausiu poezijos skonio sudarymo reikalu. Deja, aš ne Radzikauskas, o Rukša ne Mikuckis, kad jam dėstyčiau poezijos rašymo meną.

Iš kitų B. Rukšos eilėraščių išsiskiria savo lengvumu, dainiškumu "Užburtame rate" (24 p.), „Žvaigždės" (17 p.), "Banga" (14 p.). Bet mūsų poezija panašaus tipo eilėraščių gana daug yra gavusi jau prieš 20—25 metus, pvz. iš Petro Karužos ar S. Nėries ankstyvos plunksnos.

Vieną aiškią naujovę Rukša įneša, tiktai ne poezijos, bet skyrybos srityje, būtent: tarp pagrindinių ir šalutinių sakinių demonstratyviai nededa kablelio.

Ben. Babrauskas

K. Straubeks, DIE LETTO-PREUSSISCHEN GETREIDEFESTE. Atspaudas iš Švedijoje išeinančio folkroristinio žurnalo "ARV", t. 5. 1949 m. 130—159 p.

Šioje trumpoje studijėlėje latvis profesorius Karlis Straubergs dar kartą aikštėn išvelka baltų tautų liaudies papročiams tirti taip reikšmingą garsųjį M. Praetoriaus veikalą "Deliciae Prussiae" arba "Preussische Schaubuehne.

Kaip žinome, šis veikalas, baigtas rašyti 1707 m., buvo taip ir paliktas rankraštyje, tik keli skyreliai buvo paskiau atspausdinti, tarp jų trys knygelės: De idolatria veterum Prussorum; Festa veterum Prussorum ir Consecrationes veterum Prussorum, kurias išspausdino W. Mannhardt savo 1936 m. Rygoje išėjusioje knygoje "Letto-preussische Goetterlehre". Tuos tris skyrelius, arba tas tris knygeles Straubergas ir ima nagrinėti ir ten surinktą medžiagą komentuoti, lygindamas ją su baltiškąja, ypač latviškąja medžiaga. Autorius perževelgia piūties pasiruošimo papročius (Die Einleitung der Ernte), pačią piūtį (Das Getreidefest) ir Gabjaugio šventę (Vom Fest Gabjaugis).

Autorius yra didelis Mannhardto šalininkas, o kadangi šisai vartoja sąvoką "letto-preussische", tai jos neatsisako ir autorius, nors toji sąvoka turėtų Straubergui atrodyti platesnė, negu tie du žodžiai. Reikia manyti, autorius nemano į pirmojo ar antrojo žodžio apimtį įtraukti ir lietuvių, kaip kad Mannhardt, kuriam tų tautų sąvokos maišėsi. Na, kas šią studijėlę liečia, tai čia grynai Praetoriaus medžiaga apie prūsus, interpretuota latviškąja medžiaga.

Juozas Lingis

MENAS

"LITERATURNAJA GAZETA" DERGIA MŪSŲ MENĄ

Maskvos "Literaturnaja Gazeta" 1950 m. rugsėjo 5 d. (78 nr.) paskelbė ilgą — trys skiltys per visą puslapį — straipsnį, pavadintą "Nugalėti formalizmo įtakas", kuriame piktai plūstami ir mokomi mūsų menininkai, o ypač su purvais maišomas Čiurlionis.

"Literaturnaja Gazeta" jau maža bendra su literatūra beturi. Iš keliolikos straipsnių tik trys liečia literatūrą. Likusi medžiaga labai marga: Žmogžudžiai (aišku — amerikonai), Kaimo statyba, Miško gaisrų gesinimas, Septynaisdešimt gamybos knygų (kaip apauti sovietų piliečius), Tekintojo Drokino kultūrinė veikla (parašyta kažkokio Lichodejevo!), Gilių rinkimas, Stachanoviečiai — gamybos komandieriai (apie lietuviškas dirbtuves) ir kita panaši medžiaga. Laikraštis gana karingas ir stilius imperatyvus. Atrodo, kad sovietuose jau galioja tas galą pranašavusis Hitlerio šūkis: Visi ratai pergalei tesisuka!

Mūsų nestebina visiškas sovietų rašytojų sąjungos laikraščio nuliteratūrėjimas: rusas kalėjime jaučiasi, kaip namie, ir laisvėje greičiausiai jisai uždustų. Vis dėlto iki antrojo karo dar ir ten to nebuvo: ta pati "Literaturnaja Gazeta" daugiau vietos skyrė literatūriniams klausimams. Aišku, tai jų vidaus reikalas — tesižinai, mums daug svarbiau, ką draugas Kamenskis įsako mūsų menininkams.

Sovietai savo vidaus reikalavimus perkėlė ir į pavergtus kraštus. Čia tie įsakymai juokingi, bet tenai — graudūs ir tragiški. Jie gali skelbti Staliną giliausiu pasaulio mokslininku, bet svetur jam niekas tos garbės neteikia. Taip lygiai ir su vaizduojamuoju menu: jie žandariškomis priemonėmis iškelia savo meną į padanges, bet pasaulis jų meno nežino. Rusų tauta gabi muzikoj, šoky, literatūroj, bet vaizduojamame mene ji yra visiškas nulis. Galime perversti visas meno istorijas, aišku ne rusų parašytas, ir jose nerasime nė vieno ruso, kuris būtų ką nors svėręs visuotinėje meno istorijoje. Bet jie nori Maskvą padaryti viso pasaulio meno Meka.

Pernai vasarą Lietuvoje buvusi sovietinio dešimtmečio apžvalginė meno paroda. Kamenskis ją vertina. Pirmiausia, žinoma, visus šunis karia ant Smetonos ir jo "epochos". Beskaitydamas tą nuolatinę komunistėlių zauną, pradedi tikrai vertinti anuos laikus, nes jei jie būtų buvę niekas, kaip komunistai stengiasi įrodinėti, tai jie visą dešimtmetį "smetoniškumu" nesidžiaugtų, lyg tas mūsų priežodžio kvailys geležėlę radęs. Priešingai, Smetonos asmuo bus buvęs stambus faktorius permanentinėje proletariato revoliucijoje. Ši karta Smetonai kliūva, "kad smetoniškoj epochoj viešpatavo nelemtas "krypimas į Vakarus"; ir tautiškos realistinės tradicijos paverstos niekais (draugas Kamenkis tuo tvirtina, kad jos jau priešsmetoniniais laikais mūsų mene buvo buvusios, nes kitaip Smetona nebūtų turėjęs ko susinti), ir taip drumzlina formalizmo banga buvo užliejusi meną. Ir štai, po 1940 m., lietuviui dailininkui reikėjo atsistoti prieš dvi problemas: pirma, išsivaduoti iš siauro individualizmo ir stoti prieš gyvenimą, kovos, darbo ir tautos reikalus; antra, apvaldyti jau beveik prarastą realistinį meistriškumą, sukurti ir išplėsti — prisiderinant prie socialinio gyvenimo turinio — tikrą tautinę formą".

Pagrindinė mintis — prisiderinti. Ir tai ne patarimas, bet įsakymas, paremtas dogma, paskelbta neklaidingojo Vladimiro Iljičiaus Lenino kritiškose tautinio klausimo pastabose: „"Mes iš **kiekvienos** tautinės kultūros imame **tiktai** jos demokratinius ir socialinius elementus, imame juos **nesąlyginiai ir tiktai kiekvienos** tautos buržuazinei kultūrai, buržuaziniam nacionalizmui atverti." Pagal tą "dogmą" smerkiama bet kokia tautinė individualybė ir kiekviena paskira asmenybė, tai yra, visa, kas prasikiša iš rusiško sovietiško kolektyvo. Kamenskio žodžiai paneigia net tą ilgai linksniuotą šūkį: tautinė forma, socialistinis turinys! Tautinių formų galima mokytis vien iš rusų, o tas socialistinis turinys vėl labai siauras — tėvas ir mokytojas ir partijos visiems varu teigiamas optimizmas.

Vadinasi, mūsų likusieji dailininkai, kaip garsios Smurgonių akademijos auklėtinės meškos, ant įkaitintų skardų mokomi šokti raudonąjį kamariną. Ir kaip nešoksi, kad padai svyla ir galva gelia. Yra jau ir tobulai šokančių: Irena Žebenkienė-Trečiokaitė tapo socialinio darbo didvyrį Juodinską ir rašytoją Baltušį; Mergašilskis — Lietuvišką diviziją Orlo kely; Dilka — Pirmą lietuvišką kolektyvinį ūkį; Petrulis su Vyšniausku lipdo komunarų šaudymą; Mikėnas — paminklo projektą didmergei Melnikaitei. Prie šių prideda dar Vaivadą, Palaimą ir Aleksandravičių. Visus pagiria tuo pačiu nuvalkiotu provincijos laikraščio meno kronikos šablonu. Geriausi komplimentai yra: "Išreikšta tokiu gyvenimišku tikrumu ir taiklumu, tepasiekiamu tik subrendusiam realistui." Kaip realizmą reikia suprasti, paaiškėja vėliau, kai Kamenskis jį konkrečiau aptaria. Tai esą ne kas kita, kaip tik gabumas prisitaikinti prie naujų sąlygų ir naujų viešpačių.

Menininkai suskirstyti į tris kategorijas: į išrinktuosius, į skaistykloje esančius ir į prakeiktuosius. Vienas tokių iš sovietiškosios skaistyklos beiškopiančiųjų esąs kažkoks Mackevičius. Gana produktyvus: parodoje išstatė šias prisitaikymo drobes: Partizanai (aišku, ne nūdieniai), Raudonoji gurguolė, Lauke, Pirmieji iš Rytų ir, galop, "viena geriausiųjų visoje parodoje — Lietuvių delegacija Kremliuje 1940 metais". Visi Mackevičiaus paveikslai, anot Kamenskio, "nutapyti drumzlinomis spalvomis, neaiškūs, nerūpestingi; jis žiūri į pasaulį primerktomis akimis, vaizduoja tik bendras apybraižas, tik įspūdžius, o ne patį vaizdą, ir be paraščių jo paveikslų turinys nebūtų suprantamas", Bet . . .

"Mackevičius, Lietuvių delegacijos kūrėjas, visai kitas menininkas. Griežta ir iškilminga jo drobės kompozicija, išlaikyta švariuose ir sultinguose tonuose, su gerai išbaigtu piešiniu. Tinkamas meniškos kalbos realizmas leido dailininkui perduoti visą istorinio įvykio reikšmę: draugas Stalinas ir jo sėbrai šiltai ir nuoširdžiai sveikina išlaisvintos lietuvių tautos delegaciją, atvažiavusią į Maskvos Aukščiausios Tarybos sesiją su prašymu priimti Tarybų Lietuvą į SSSR sąstatą".

"Kodėl gi Mackevičius parinko parodai drauge su savo puikiuoju realistiniu paveikslu drobes, beturinčias impresionizmo žymių? Greičiausiai dailininkas dar pats pilnai nesuprato ir neįvertino tos įvykusio jo kūryboje lūžio reikšmės!"

Yla taip ir išlenda iš maišo. Kur to paveikslo vertė? Spalvose? Gal

būt. Kompozicijoje? Gal būt. Piešiny? Ir tai gali būti. Nebūkime naivūs, kaip draugas Kamenskis — Stalino šypsny visas menas. Kaip gi gali likti miglų ir šešėlių ten, kur taip šviesi, kaitri ir maloni saulutė šviečia!.. Jis viskas: menas, realizmas ir meistriškumas.

Prie tokių, skaistykloje esančių, Kamenskis priskaito Katiną ir Gudaitį, "nutapiusius didelę drobę Svečiuose pas kiaulininkę Vitkienę — tai džiaugsmingas ir giliai poetiškas dalykas, vergiantis gyvu ir netarpišku pasakojimu (? tapyboj pasakojimas man visai naujiena, J. A.), nuoširdžiu optimizmu, nemeluotu kolorito turtingumu ir naujumu." Bet tas pats Gudaitis savo drobėje Žvejai, "kur akis vos prasiskverbia pro tirštas ir purvinas spalvų mėsas, kur savotiško "meniškumo" ieškojimas visai nustelbė realų turinį."

Arba vėl: "Dviejuose vieno ir to paties skydo pusėse rodomi seniausio respublikos skulptoriaus-medalininko P. Rimšos darbai. Vienoje pusėje medaliai, atlikti griežta, aiškia, realistiška maniera, antroje — Motina su kūdikiu ir Paskenduolis — aiškiai formališki dalykai, persunkti absurdiška mistika".

Draugas Kamenskis toliau taria: "Objektyvumo" dėliai parodos ekspozicijoje išstatyti ir tų dailininkų darbai, kurie su demonstratyviu atkaklumu laikosi formalizmo pozicijose. Kuo, pavyzdžiui, galima būtų pateisinti kadaise buvusio formalizmo mokyklos Ars lyderio Vienožinskio darbo portretus." Ton pačion kategorijon priskiriami dar šie pasmerktieji: Šileika, Buračas ir kiti.

Bet patys sunkiausi kaltinimai metami mūsų meno teoretikams. Prieš juos griebiamasi net komunistiško alkorano autoriteto: "Lenino pažiūroj glūdi sovietų mokslo apie meną pagrindai. Tuo tarpu Lietuvos meno kritika dar žiūri į palikimą kaip į kažką vientisą, ir dar daugiau, dažnai reakciniai praėjusios kultūros reiškiniai laikomi pavyzdžiais. Neleistina, kad demokratinių praeities dailininkų realistų kūriniai (Smuglevičius, Rustemas, Ruseckis ir kiti) dar neišstudijuoti ir tinkamai neįvertinti, o kaikurie dekadentai iškelti kaip tautinės kultūros gairės. Ta prasme labai būdinga pažiūra į Čiurlionį. Dekadentinė epocha iškrapštinėjo to dailininko kūrybą ir pavertė jį giliu mistiku. Čiurlionio paveikslų reprodukcijos sutinkamos psichijatrijos vadovėliuose, kaip šizofrenetiško kliedėjimo pavyzdžiai. Visiškas realaus pasaulio paneigimas, "rafinuotas" Čiurlionio kūrybos psichopatiškumas estetų buvo liaupsinamas. Smetonos laikais (neteisingai ta garbė vien Smetonai priskiriama! J. A.) padėtoji ant pėdestalo Čiurlionio kūryba buvo svetima liaudžiai. Ne gana to, dėka klaidingai suprastos "pagarbos praeičiai" to reakcingojo mistiko vardas ir kūryba vis dar apgobti pagarba. Jo vardu pavadintas Kauno Muziejus, jo paveikslų gausu Kauno ir Vilniaus muziejuose. Ar beverta tad po to stebėtis, kad lietuvių meno parodose gali pasirodyti koks nors Paskenduolis, kuris nė kiek neblogesnis už "pripažintuosius" Čiurlionio paveikslus."

"Teisingas, partinis meniškojo palikimo įvertinimas, tai vienas iš neatidedamiausiųjų lietuviškos meno visuomenės uždavinių. Estetiškoji ir buržuaziškai tautiška smetoniškosios Lietuvos menininkų grupė Ars smerkė tautinio realizmo tradicijas, traktavo posūniais tuos dailininkus, kurie stengėsi išsilaikyti realistinėse pozicijose. Tuo tarpu kiekvienas paviršiun Ars grupės išplaukimas buvo ne kas kita, kaip tik kurio nors Vakarų "izmo" atsirūgimas. Iki galo neiškrapštinėti buržuazinių - nacionalistinių pažiūrų likučiai dažnai pasigirsta ir mūsų laikais iš kritikų ir dailininkų lūpų, kurie dažnai, naudodamiesi Čiurlionio vardu, skelbia formalizmo ir buržuazinio nacionalizmo idėjas".

"Taip P. Galaunė, buvęs Ars teoretikas, visai neseniai stengėsi įrodyti, kad Čiurlionio kūryba buvusi 1905 metų revoliucijos idėjų išraiška mistine forma (!! šauktukai Kamenskio). Jacynienės - Kairiūkštytės pranešimas Lietuvių Dailininkų Sąjungai buvo atvira buržuazinio nacionalizmo propaganda. Iškalbingi, migloti svarstymai apie "tautos regėjimą" turi nedviprasmišką tikslą: išmušti dailininkus iš realizmo vėžių, nutempti juos atgal į išsigimusius formalistinius, pačiuose savo pagrinduose kosmopolitinius eksperimentus".

Kamenskis mūsų dailininkams kaip kaltu kala realizmą. Tasai jo realizmas yra labai aiškus: visur kišk draugą Staliną, ir taip, kad jis šypsotusi, ir kad nuo tos šypsenos visur būtų šviesu ir džiaugsminga. Ar tam realizmo aršiam šalininkui neaišku, kad toks realizmas yra daugiau nei beprotybė? Ar to paties tėvo ir mokytojo šypsenoj nėra kažko gyvatiško ir velniško? Iš to sektų, kad realizmas yra melas ir tikrovės kraipymas. Ne, realizmas nieko bendra neturi su saldžiais paveiksliukais saldainių vyniotėse! Jei atsirastų drąsus dailininkas ir pavaizduotų realią "tėvo ir mokytojo" šypseną ir realų "sovietų optimizmą", tai tam pačiam Kamenskiui akys iš kaktos iššprogtų.

Kiekviena tironija yra meno žudytoja, nes ji verčia gaminti optimistiškai nudažytas puodynes, o ne realybę, nes tironija realybės bijo, kaip velnias kryžiaus. Rusų vaizduojamasis menas visada buvo nulis, o dabar jis yra nulis kvadrate. Ką mes iš jo galėjome ir galime išmokti? Kultūriškai mes priklausome Vakarams. Galop ir tas pats komunizmas yra Vakarų, ne Rytų, kūdikis.

Čia dar kartą prasiveržia Rytų neapykanta Vakarams. Ir ta neapykanta yra ne nacionališka, bet naciška: visa, kas nerusiška, yra tik mėšlas tai durnaropei auginti. Draugo Kamenskio šizofrenetiškus kliedėjimus dėl Čiurlionio palieku be komentarų, nes jo žodžiai patys gana iškalbingi. Sveiko proto žmogus toje pačioje pastraipoje jo nevadintų bepročiu ir reakcinguoju mistiku, nes tai du skirtingi dalykai. Čiurlionis — mūsų tautos sūnus ir genijus, dėl to jis dabartinei Maskvai — ir beprotis, ir reakcionierius. Mūsų pagarbos Čiurlionio kūrybai nepajėgia išplėšti net enkavedistai su visomis rafinuotomis budelių priemonėmis.

J. Aistis

* Sausio 13 d. Londone atidaryta Karališkoj Akademijoj prancūzų modernistų (1900—1950) dailės paroda. Iš jos buvo išimti visi Bablo Picasso kūriniai. Akademijos prezidentas Gerald Kelly pareiškė, kad tas ispanas dailininkas (Picasso) Anglijoje vykstančioje parodoje nepriimtinas dėl savo politinių pažiūrų. Savo laiku Picasso dalyvavo komunistų surengtame taikos kongrese Anglijoje. Be to, Varšuvoje jam paskirta dailės premija už neva taikos kūrinius.

* Kalėdinis "Time" numeris įdėjo skirtingų dailininkų keturais spalvotas reprodukcijas švenčių temomis. Jų tarpe yra ir Vytauto Kasiulio "Bėgimas į Egiptą", labai moderniai suprastas. Jis rodo, kaip V. Kasiulis yra atsisakęs savo pamėgto piešinio ir pasinėręs į spalvų problemas. Laikraštis pastebi, kad šie dailininkai nėra garsenybės, bet visi skirtingai interpretavo tas pačias temas. Apie mūsų tautietį rašo:

"Vytautas Kasiulis yra lietuvis, Paryžiun atvykęs prieš 2 metus. Jis sako, kad jo tapybą paveikęs tremtiniškas likimas. Jo teigimu, Lietuvoje buvę gražių religinio meno tradicijų."

* Šį metą Venecijoje rengiama tarptautinė grafikos paroda, į kurią yra pakviesta ir dail. V. K. Jonynas.

* Daug kur išemigravę mūsų dailininkai rengia parodas. Paskutiniu metu Kolumbijoje buvo trys parodos (dvi — Kulviečio, viena — Žeromskio). Australijoje rengiama kilnojama paroda, kurią galės parodyti didesniuosiuose miestuose.

MOKSLAS

EDITH STEIN — FILOSOFĖ IR KANKINĖ

Daugeliui šis vardas bus girdimas pirmą kartą. O vis dėlto jis slepia vieną iš ryškiausių katalikiškosios Vokietijos asmenybių, kurią per anksti nuskynė tos pačios Vokietijos nacinis režimas; per anksti ne asmeninio vidinio subrendimo, bet kūrybinio išsiskleidimo prasme. Po šiuo vardu glūdi ateistė, Husserlio asistentė, konvertitė, pedagogė, karmelitė ir galop kankinė. Išnykusi iš žemiškojo horizonto 1942 metais savo asmenybe, ji šiandien vėl prisikelia tame pačiame horizonte savo veikalais. Dvi didžiosios leidyklos Belgijoje ir Vokietijoje: Nauwelaerts (Louvaine) ir Herder (Freiburge) pradėjo leisti šios didžios moters raštus, kurių bus keleta tomų. Du iš jų jau yra išėję. Pirmasis yra skirtas šv. Jono nuo Kryžiaus mistikai, antrasis yra krikščioniškoji ontologija, nuausta iš derinio tarp fenomenologijos ir tomizmo. Tolimesniuose tomuose numatyta: šv. Tomo Akviniečio Quaestiones disputatae de veritate, pedagoginiai raštai ir t. t.

Kas tad yra buvusi šio didelio darbo autorė?

Visų pirma yra buvusi žydiškosios šeimos duktė, gimusi Breslavo mieste 1891 m. spalių 12 d. Išauginta griežtai religingoje izraelitiškoje aplinkoje, tačiau buvusi "išmintinga, bet nepamaldi". Nors net ir studente būdama lydėjusi savo motiną į sinagogą, tačiau Senojo Testamento religija jai nedariusi jokio įspūdžio, ir ji pati save ligi 21 amžiaus metų laikiusi ateiste. Gal šis sielos tuštumas kaip tik ir pastūmėjo Editą atsidėti grynajai filosofijai, nepaisant, kad jos motina su didele baime žiūrėjo į šias studijas, žinodama, kad filosofija ne tik prie Dievo priveda, bet ir nuo Jo nuveda. Pati Edita jau vėliau filosofijos studijavimą vadino nuolatiniu vaikščiojimu bedugnės krantu. Tačiau jai šis vaikščiojimas išėjo į gera. Breslave ji klausė paskaitų pas Hoenigswald ir W. Stern. 1912 m. ji persikėlė į Goettingeną, kur dėstė Ed. Husserl, fenomenologijos tėvas. Čia filosofiją studijuoją jauni entuziastai buvo sudarę savotišką būrelį, kuriam priklausė toki, vėliau pasidarę žymūs asmens: H. Lipps (filosofijos profesorius), Koyre (profesorius Paryžiuje), Hering (profesorius Strassburge), D. v. Hildebrand (dabar profesorius Amerikoje), Hedwig Conrad-Martius (dabar žymi gamtos filosofė), kanadietis J. Bell ir kiti. Visi jie tuomet buvo Husserlio mokiniai. Įdomu pažymėti, kad šio būrelio dalyviai arba buvo katalikai (H. Conrad-Martius), arba vėliau perėjo į katalikybę (Reinach, Gothe, Hamburger, Hildebrand, pati Stein) arba bent labai prie jos priartėjo (Kyre, Hering). Tai rodo, kad Husserlio fenomenologija turėjo labai pozityvios reikšmės, grąžindama **objektą** į filosofinių svarstymų centrą, iš kurio jį buvo pašalinęs Kantas. Tuo pačiu metu Goettingene skaitė religijos filosofijos paskaitas ir M. Scheleris, atvažiuodamas kaip svečias iš Muencheno. Dvasinė tad aplinka ten buvo labai turtinga.

Kai 1916 m. Husserlis buvo pakviestas filosofijos profesoriumi į Freiburgą (i. Brsg), su juo kartu persikėlė ir Edita Stein, kuri pas jį parašė puikią disertaciją apie įsijautimą ir 1917 m. tapo jo asistente, išbūdama šioje vietoje ligi 1922 m. Freiburge įvyko ir jos atsivertimas į katalikybę. Jau pačios filosofinės studijos ją buvo privedusios prie Dievo. Jos straipsnis "Augmens, gyvulio ir žmogaus siela" buvo aiškus žengimas būties laiptais aukštyn ligi pat Absoliuto. Todėl jos draugai šį straipsnį laikė ženklu, kad Edita jau žengia katalikybės keliu. Bet atsivertimui reikėjo akstino. Ir jis netruko ateiti. Sykį aplankiusi savo ilgametę studijų draugę, dabartinę gamtos filosofę, Hedwig Conrad-Martius ir vakare neturėdama ko nusigriebti, išsitraukė iš lentynos šv. Teresės iš Avilos gyvenimą, jos pačios parašytą, ir visą naktį skaitė. "Kai uždariau šią knygą, — rašo Edita, — pasakiau sau: 'Štai kur tiesa!". Išaušus, ji nubėgo į kaimo bažnytėlę (H. Conrad-Martius gyveno savo ūkyje) ir išklausė mišių, nors buvo žydė ir — ateistė. "Po mišių aš palaukiau— rašo ji, — kol kunigas pabaigs savo padėkos maldas. Nusekiau paskui jį į kleboniją ir trumpai drūtai — paprašiau jį krikšto. Nustebusiu žvilgiu mane apžiūrėjęs, jis pasakė, kad, norint būti priimtam į Kat. Bažnyčią, reikia pasiruošti. 'Kas jus mokė ir kaip ilgai?', paklausė jis mane. — Klauskite, kunige klebone, išmėginkite mane!". Tarp Ed. Stein ir klebono užsimezgė teologinis pokalbis, kuriame buvo perbėgtas visas Kat. Bažnyčios mokslas. Edita viską žinojo. Pasirodė, kad ji jau anksčiau buvo katalikybe domėjusis, jos doktriną studijavusi sykiu su filosofija. Klebonas, žinoma, negalėjo krikšto atsakyti. Tokiu būdu Edita buvo pakrikštyta 1922 m. sausio 1 d. Jos krikšto motina buvo H. Conrad-Martius.

Tapusi katalike, Edita Stein nebenorėjo ilgiau pasilikti Freiburge ir susirado mokytojos vietą seserų domininkonių mokykloje Speyer. Čia ji atsidėjo ne tik pamokoms, bet ir tomizmo studijoms. Išaugusi iš fenomenologijos, ji panorėjo susivokti ir kitos srovės filsofijoje, todėl ėjo tiesiog prie jos ryškiausių šaltinių — prie šv. Tomo Akviniečio. Kaip gerai ji šią doktriną suprato, rodo jos didžiulis darbas — šv. Tomo Akviniečio "Quaestiones disputatue de veritate" vertimas vokiečių kalbon, išleistas dviem tomais 1931-32 m. Šis darbas, kuriam įvadą parašė garsus scholastikos istorikas Martin Grabmann, padarė Ed. Stein žinomą ne tik Vokietijos, bet ir kitų kraštų tomistų tarpe. Ji buvo kviečiama daugeliui paskaitų. Galop 1932 m. ji priėmė Muensterio Pedagoginės Akademijos kvietimą ir tapo filosofijos docente. Jos paskaitos studentų buvo mėgiamos ir gausiai lankomos. Deja, jos truko neilgai. 1933 m. prie valdžios priėjęs Hitleris visų pirma pasirūpino "apvalyti" aukštąsias mokyklas nuo neariško elemento. Šis smūgis palietė ir Ed. Stein. Paskutinę paskaitą ji paskaitė 1933 m. vasario 25 d. Dar vieną semestrą ji pasiliko docente atostogose, o paskui visiškai pasitraukė.

Ir tada ji pasibeldė į Koelno priemiesčio Lindenthal karmeličių vienuolyno vartus. Apie vienuolyną ji buvo svajojusi nuo pat Freiburgo laikų. Tačiau jos dvasios tėvai nedavė sutikimo, tikėdamiesi, kad ši nuostabiai gabi moteris daugiau gero padarys pasaulyje, negu vienuolyne. Dabar, kai šis pasaulinis darbas buvo sugriautas, nebebuvo prasmės daugiau priešintis. Ir Edita buvo priimta. Atlikusi noviciatą, ji paties karmelitų provincijolo įsakymu buvo atleista nuo visų kitų darbų, kad galėtų toliau tęsti filosofines savo studijas. Šiuo tad metu ji ir parašė didžiulį veikalą (dabartinėje laidoje jis apima 497 p. in 8°), pavadintą "Endliches und ewiges Sein. Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Lebens — Baigtinė ir amžinoji būtis.

EDITH STEIN

Mēginimas užkopti į būties prasmę". Borgmeyer leidykla Breslave pasiėmė veikalą leisti ir jį net surinko. Tačiau jau tuo metu veikė nacių įstatymas, kad veikalus rašyti gali tik arijai. Leidykla nedrįso uždėti Editos Stein ar sesers Teresės Benediktos a Cruce (taip ji vadinosi vienuolyne) vardo. Leidyklos atstovas mėgino įkalbėti, kad pasirašytų kita kuri sesuo vienuolė. Tačiau Edita nesutiko. Tokiu būdu surinktas ir net baigiamas laužyti veikalas 1938 metais buvo išbarstytas, ir ši svarbiausia Ed. Stein knyga pasiliko rankraštyje ligi 1950 m., kada ją išleido susidėjusios aukščiau minėtos leidyklos, mat, Ed. Stein rankraščiai per karą atsidūrė Louvaine, Husserlio archyve.

Augant Vokietijoje grėsmei prieš žydus, Edita buvo priversta persikelti Olandijon. 1938 m. pavasarį į nuvyko į mažą Olandijos kaimelį Echt, kuriame buvo karmeličių vienuolynas, ir ten apsigyveno, tęsdama toliau savo mokslo darbus. Echte ji baigė didžiulį veikalą apie šv. Joną nuo Kryžiaus, pavadintą "Kryžiaus mokslas", kuris išėjo pirmuoju jos raštų tomu. Čia taip pat ji parašė eilę mažesnių studijų, kaip "Dievo pažinimo keliai", "Intelektualai", "Meilė už meilę", "Avinėlio vestuvės" ir k. Tačiau ramus kaimelio gyvenimas neilgai truko. 1940 m. Olandija buvo vokiečių okupuota, ir senoji grėsmė prasidėjo iš naujo. Tada Edita Stein darė žygių patekti į Šveicariją. Tačiau šveicarų organai tol delsė su vizos išdavimu, kol pavojus galutinai atėjo. Olandijoje prasidėjo žydų persekiojimas. Olandų vyskupai protestavo prieš gestapo žiaurybes, o gestapo davė atsakymą, suimdama katalikus žydus. 1942 m. rugpiūčio 2 d. gestapo išsivedė iš pat pamaldų ir seserį Teresę Benediktą alias Editą Stein. Kitą dieną laikraščiuose buvo oficialus nacių skelbimas: "Kadangi Olandijos vyskupai taip stipriai žydus užtaria, reikia manyti, kad katalikai žydai yra patys blogiausi. Todėl mes nutarėme visų pirma suimti katalikus žydus. Ir tai jau padaryta". Nuo tos dienos Ed. Stein tikri pėdsakai dingsta. Karmelio vienuolynas Koelne po karo dėjo didelių pastangų susekti Ed. Stein kančios kelią. Bet jam pavyko tik nustatyti, kad suimti Olandijos katalikai žydai, tarp jų ir sesuo Teresė Benedikta, buvo pasiųsti į Rytus, į Lenkiją arba į Čekoslovakiją. Po karo keletas išlikusių gyvų kacetininkų pasakojo matę Ed. Stein Auschwitzo, Litzmannstadto ir Ravensbruecko kacetuose. Tačiau iš jų ji nebegrįžo. Ji mirė kankinės mirtimi už savo Dievą, kurį ji surado gilia savo mintimi ir gryna savo širdimi.

Ed. Stein filosofinės pastangos ėjo viena kryptimi: suderinti moderninę filosofiją su katalikiškąja. Ji jautėsi ypatingai šiam uždaviniui pašaukta. Išėjusi puikią fenomenologinę mokyklą, pažinusi gerai tomizmą, ji turėjo visas reikalingas sąlygas šiam derinimui. Minėtas veikalas "Baigtinė ir amžinoji būtis" kaip tik ir yra šių pastangų vaisius. Reikia linkėti, kad Ed. Stein pradėtas darbas rastų kuo plačiausio atgarsio.

A. M.

KAUNO MIESTO ARCHYVAS

"Baltojoje Gulbėje" — Kauno miesto rotušėje — pastogėje ir pirmame aukšte buvo sudėta daugiau kaip 100,000 archyvinių bylų. Paskutinio dešimtmečio audros nepalietė Kauno miesto archyvo. Jo bylose atsispindi miesto gyvenimas Rusijos imperijos sudėtyje (1808—1915) ir nepriklausomos Lietuvos respublikos laikais. Yra dar kelios bylos iš XVIII šimtmečio pabaigos. Senesnių laikų Kauno miesto archyvo knygos atsidūrė Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje Kaune. Yra jų taip pat ir Vilniaus centriniame archyve, tikriau pasakius — buvo, nes Vilniaus archyvams karo ir okupacijos metais teko pergyventi daug pakeitimų ir kilnojimų . . .

Stebuklingu būdu išliko keli ryšuliai 1812—1815 m. bylų, kurios liečia "prancūzmetį" Kauno mieste. Visi tie ryšuliai dar rusų valdymo laikais, t. y. prieš pirmąjį pasaulinį karą, buvo jau parengti sunaikinti. Ant jų radome rusiškai užrašytą mirties sprendimą "diela drievnich liet za nienadobnostju priednaznačiennyja k uničtožieniju" (senų metų bylos dėl nereikalingumo skiriamos sunaikinti). Ir tose bylose susirado daug įdomiausių smulkmenų apie miesto gyvenimą karo metu ir po karo. Rašoma apie miesto išlaidas karo reikalams, prancūzų tvirtovės statybą (pylimas sutvirtintas "palisadu" iš storų rąstų nuo dabartinės Meno mokyklos žemyn iki Ugniagesių rūmų Kanto gatvėje prie Nemuno kranto; Nemunas ir Neris buvo stiprios gamtos kliūtys). Teko miestui daug rūpintis prancūzų karininkų išlaikymu ir maitinimu, buvo daroma nemaža rekvizicijų. Kelios bylos vaizduoja, kaip kauniečiai teikė virtuvės indus ir kitus reikmenis Kaune organizuojamiems lietuvių pulkams, kurie drauge su lenkų pulkais kovojo Napoleono armijose. Iš Rusijos kariuomenės pirmiausia atsirado Kaune gen. grafo Platovo kazokai ir baškyrai. Jų atamanui Platovui pagerbti miestas turėjo surengti puotą, kuri labai brangiai miestui kainavo. Iš paskolintų puotai stikliukų pusė buvo "zbito i zkradziono" (sudaužyta ir pavogta). Liepė paruošti didelę "iliuminaciją": apšviesti rotušę, namuose ant langų uždegti žvakes, kurių taip mažai liko mieste. Užsiliko paties Platovo ranka rašytas paliepimas miesto tarybai dėl lauko ilgoninių aprūpinimo.

1813 metų pradžioje per Kauną pravažiavo jaunutis praporščikas (j. ltn.), kuris vėliau atnešė Lietuvai tiek nelaimių — grafas Mykolas Muravjovas (Koriku pavadintas). Šiaip iš pokarinių bylų matyti miestiečių skurdas. Daug namų sudegė visiškai ar smarkiai apdegė. Bet negailestinga buvo Rusijos valdžia, — niekam nedovanojo nesumokėtų mokesčių. Neatlygino ji ir už prancūzų rekvizuotą turtą. Ciniškai dar patarė skundikams: "ieškoti atlyginimo pas Prancūzijos vyriausybę . . ."

Šios bylos buvo išstatytos 1937 metais parodoje Kaune. Ją surengė prancūzai ir lietuviai Napoleono žygio per Lietuva 125 metų sukakties proga. Reikėjo dar surasti storiausią bylą (pagal bylų sąrašą) apie Mikalojaus I laikais pastatytą Kaune 1812 metų karo paminklą, bet jos jau nebuvo. Liko tik pieštuku parašytas raštelis — "vzial Ivan Ivanovič" (paėmė Jonas Jono sūnus) . . .

Gana stipriai laikėsi senajame Kaune lietuvybės pėdsakai. Mūsų laikais vadinama Muziejaus gatvė (už Maironio namų) bylose net porą kartų minima kaip gatvė, "kurios senas pavadinimas buvo Wakieczų kampas (Vokiečių kampas)". Taip pat vėliau pamirštas "Gojus" sutinkamas. Mūsų laikų "Žaliakal-

nis" seniau buvo miestiečių daržams skirta vieta ir vadinosi "Daržakalnis" (Zielennaja, o ne Zielionaja gora). Prof. A. Janulaitis, V. Bičiūnas ir kiti turėjo parengti miesto gatvių atlietuvinimo projektą, deja, nesuspėjo...

Liberališkojo imperatoriaus Aleksandro I laikais ir konservatyviškojo Mikalojaus I viešpatavimo pradžioje miesto taryboje buvo daugiausia lenkiškai rašoma, rusiškai tiktai su rusų valdžia susirašinėta. Tačiau ir tuose raštuose dažniausiai rašoma lotyniška didžioji "N" raidė, ne rusiška "H".

1830—1831 metų sukilimas paliko žymių pėdsakų archyvo bylose. Rotušėje anuomet buvo laikomi rusų belaisviai (sukilėliai išbuvo mieste bemaž 3 savaites), archyvo bylos buvo išmėtytos ir, reikia manyti, kad dalis jų pražuvo. Visa eilė miesto valdininkų ir įgulos (invalidų) karininkų simpatizavo sukilėliams ir bendradarbiavo su jais. Vėliau tokiems reikėjo teisintis ir išsisukinėti. Vėl bylose randame smulkmenų apie rekvizicijas, darbininkų pareikalavimą įtvirtinimams statyti, Vilijampolės tilto parengimą eventualiam pasitraukimui (pastatyta statinių su derva, prikrauta šiaudų). O Vilijampolės (Slobodkos) žydų kahalo knygose po įvairių išlaidų sukilėlių reikalams, tur būt, atsargumo dėliai išmintingo kahalo raštininko prirašyta: "dnia dzisiejszego Wojsko Rosyjskie szczęsliwo do miasta wrociło" (šiandien Rusijos kariuomenė laimingai miestan grįžo).

Po pirmojo sukilimo jau visa korespondencija miesto taryboje rusų kalba vedama. Archyvo bylų tyrinėtoją pralinksmina miesto tarybos posėdžių protokolai ir trafaretiniai užrašai, pav., "kadangi šiandien nebuvo gauta jokių raštų, tai miesto taryba buvo užsiėmusi įstatymų skaitymu ir aukštesniosios vyresnybės paliepimų pildymu", arba "šiandien miesto taryba baigė užsiėmimus 12 val., nes buvo pirties diena (dien byl bannyj"). Šeštadieniais, tik kartą per savaitę, galima buvo pirtį pakurti...

Miestas nuo senų laikų mielai skolindavo iš savo kasos pinigus katalikų vienuolynams, kol jie nebuvo uždaryti rusų valdžios, ir dvarininkams, kurie užstatydavo miestui savo dvarus ir kaimus. Tokiu būdu atsirado miesto valdyme Kašionių kaimas ir Jukniškių palivarkas (Jezno valsčiaus) su visais jų gyventojais-baudžiauninkais

Ištisi ryšuliai bylų kantriai laukia tyrinėtojų. Bylose randama valstiečių - baudžiauninkų skundų prieš nuomojusius Kašionius ir Jukniškius "arendatorius" — Kauno bajorėlius. Viena tokia byla ilgai tęsėsi ir turėjo pasibaigt teisme. Tačiau netikėtai prieš pat galą valstiečiai "dovanojo" žiauriam nuomininkui-išnaudotojui visas jo kaltes ir atsiėmė savo skundą.

Antrojo sukilimo metu (1863—1864 m.) nemaža miestiečių paliko Kauną ir išėjo į "bandas", kaip rašoma bylose. Kai buvo paskelbta amnestija tiems, kurie mestų ginklus ir sugrįžtų į savo bendruomenę, dalis sukilėlių grįžo. Miestiečių bendruomenė (meščanskoje obščiestvo) turėjo spręsti, ar priimti atgal sukilėlį. Yra ir vėl bylų dėl įtariamų valdininkų, jų tarpe buvo net ir miestiečių bendruomenės viršaitis.

Būdingas Kauno miestiečių-rusų kolonistų sentikių laikymasis. Seni gyventojai, kurie Lietuvoje dar XVII—XVIII šimtm. atsirado, pabėgdami nuo patriarcho Nikono ir imperatoriaus Petro I persekiojimų, laikėsi pasyviai, iš jų tarpo net įtartinų asmenų atsirado. Už tai neseniai apsigyvenę buvo visai kiti. Jie padėdavo rusams malšinti sukilimą. Štai pati miestiečių bendruomenė panorėjo išmesti iš savo tarpo vieną arkliavagį ir kita pavarde pasivadinusį miestietį- sentikį, kuris buvo jau teisiamas ir teismo sprendimu „išteisintas, bet dideliame įtarime paliktas" (sena sprendimo formulė, kuri užtraukdavo tokiam "nekaltam" žmogui policijos priežiūrą...) Kauno gubernatorius, Muravjovo-Koriko sūnus, palaikė teisėtą miestiečių norą. Tačiau Vilniaus, Kauno ir Gardino generalgubernatorius atmetė pasiūlymą ir pastebėjo, kad rusų tautybės miestiečių nuopelnai per sukilimą yra tiek dideli, kad už "nesvarbius nusižengimus, būtent arkliavagystę arba pasivadinimą svetima pavarde" negalima ruso ištremti iš vietinio krašto, kur tokie patriotai yra tiek naudingi. Mėgino sentikiai tuo pasinaudoti. Prašė nesumokėtus miestui mokesčius dovanoti, bet nieko nelaimėjo, viską turėjo atiduoti...

Prieš ir po sukilimo sutinkame bylų dėl rekrūtų ėmimo. Po visą Kauno guberniją buvo išsimėtę Kauno miestiečiai; palivarkuose ir kaimuose jų taip pat gyventa. Atkakliai vengdavo kariuomenės kandidatai į ją. Slapstydavosi miškuose, namo ateidavo tik pavalgyti, arba namiškiai jiems nunešdavo. Namie užklupti būsimieji "tėvynės gynėjai" kirviais ir peiliais gynėsi nuo rekrūtų ėmėjo, paprastai miestiečių viršaičio padėjėjo, su palydovais iš valstiečių policijos — šimtininkais ir dešimtininkais. Vieną kartą vestuvėse norėjo suimti rekrūtą. Susirinkusios "moterys ir bobos" (ar nereikia suprasti "bajorės" ir "valstietės"?) apkūlė rekrūtų gaudytojus ir apdraskė jų drabužius...

Daug yra medžiagos ugniagesybos istorijai Kaune. Pirmoji etatinė komanda buvo sudaryta 1815 metais, 1940 m. buvo manoma rudenį paminėti 125 metų sukaktį ir išleisti ugniagesybos vystymosi apžvalgą. Medžiaga buvo baigiama rinkti, kai Kauno gatvėse pradėjo burzgėti tarybiniai tankai...

Sukilėlius likvidavus, rusų valdžia griebėsi bajoriją tvarkyti. Tų "šlėktų" anuomet bene daugiausia Kauno gubernijoje būta. Ir sukilimuose bajorai veikliai dalyvavo. Tad iš visų bajorų pareikalavo dokumentų bajorystei įrodyti. Neįrodei— prisirašyk arba prie miestiečių arba prie jau atleistų nuo baudžiavos (1861. III. 2 / II. 19) valstiečių. Ir Kauno miestiečių krikščioniškąją bendruomenę (žydų kahalai — bendruomenės mieste ir Vilijampolėje tvarkėsi autonomiškai) papildė nemaža dvarelių ir palivarkų savininkų, kurie ir toliau pasilikdavo savo ūkiuose gyventi, tiktai mokesčius siųsdavo. Užsiliko bylose daug senų metų vokų su pašto ženklais. Neatsirado filatelistų!

Nemaža medžiagos teatro ir pramogų Kaune istorijai. Būtų galima nustatyti senesnių laikų knygynų atsiradimą mieste.

Kartais miesto taryba imdavosi rizikingų darbų, nesiskaitant su miesto praeitimi. Pav., nekartą buvo keliamas klausimas dėl Kauno pilies nugriovimo! Nevadindavo tų griuvėsių pilimi, o tiktai „senoviškomis kareivinėmis". Tikrai prie pilies sienos buvo XIX šimtm. pristatyta iš pilies plytų įgulos invalidų (netinkamų lauko tarnybai kareivių) kareivinės. Jau dalį akmenų nuo pilies nugabeno į dabartinės Ožeškienės gatvę ir grindinį iš jų padarė... Tokiais atvejais kartais rusų gubernatoriai turėjo ginti Lietuvos senovės liekanas nuo perdaug komercinių miesto galvų (burmistrų)...

"Aušros" pasirodymo laikotarpyje prasideda bylos, surištos su namų ir žemės sklypų nusavinimu statomai Kauno tvirtovei. Aleksandro III laikais ypač jaučiama rusifikacija, net žydų maldaknyges, rusų kalbon išverstas, turėjo miesto valdyba platinti... Gal ir dėl lietuvių spaudos draudimo istorijos atsirastų medžiagos...

1905 m. revoliucija paliko archyve eilę įvairių politinių partijų programų ir atsišaukimų, jų tarpe ir lietuvių kalba spausdintų bei bibliografams iki tol nežinomų. Nemaža buvo prirašyta įvairių peticijų imperatoriui, kuriose minimas ir lietuvių spaudos draudimas, knygnešių persekiojimas, maldaknygių konfiskavi-

VISUOMENINIS GYVENIMAS

PASAULIO LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS KLAUSIMU

Kada kilo tremtyje Pasaulio Lietuvių Bendruomenės idėja, sutikome ją visi kaip savaime aiškų reikalą. Nė manyti nemanėme, jog ir ši idėja pareikalaus tiek pat kovos, kaip jos pareikalauja kiekviena idėja. Tiesa, tuose kraštuose, kur neturėjome senesnės emigracijos, organizavimasis į PLB pamaži vyksta. Kita ligšiol buvo padėtis JAV-ėse. Iš pradžių buvo čia atvirai iš anksto pranašaujamas PLB galas.

Ir kokių čia motyvų neprisiklausėme! Vieni priekaištų tariamai rėmėsi paprastu dalyko nesupratimu. Nenorėjus nė susipažinti su PLB įstatais, buvo skelbiama, kad PLB imasi pakeisti visas esamas organizacijas ir visus sukišti į vieną katilą. Antri priekaištų turėjo sąmoningai mintyje partines baimes. Tie, kurių mažuma, baiminosi, kad jie bus užvaldyti daugumos. Priešingai, tie, kurių dauguma, baiminosi, kad aktyvesnė mažuma nusveria pasyvią daugumą. Be abejo, šie priekaištai sklido tik tarp savųjų. Gi viešai visi sutarė (ir tie, kurie jautėsi mažuma, ir tie, kurie nepasitikėjo savo daugumos sąmoningumu), kad PLB gresia suskaldyti "senuosius" ir "naujuosius". Todėl ir buvo stengiamasi iš anksto PLB paversti tik tremtinių reikalu.

Gi tremtiniai, begindami PLB idėją, stengėsi įtikinti "senuosius", kad visi šių pastarųjų priekaištai kyla tik iš paprasto nesusikalbėjimo, kad PLB organizavimas neįneš nieko naujo, kad viskas liks po seno, kad nėra ko bijoti. Žodžiu, kaip vieni įžiūrėjo PLB idėjoje pavojų "taikai", taip antrieji stengėsi nuraminti, jog tokio pavojaus nėra. Neišmanau, gal būt, diplomatinė taktika ir reikalauja dalykus įvynioti į pakulas. Bet visada yra pavojaus, kad, benorint kitus "apstatyti", nejučiomis "apstatoma" save pačius. Man bent atrodo, kad tie, kurie įmatė pavojus PLB idėjoje, buvo teisingesni, negu tie, kurie norėjo įtikinti, kad PLB nėra niekuo pavojinga. Naivu buvo laikyti PLB neigėjus tokiais naiviais, kad jų opozicija kilo tik iš paprasto nesusikalbėjimo dėl vežėčių ir akėčių, kaip guodėsi "Dirva". Bijau, kad PLB idėjos priešai buvo geriau jos prasmę ir tuo pačiu "pavojų" suvokę, negu tūli bemintiškieji jos gynėjai.

Nėra idėjos, kuri nebūtų pavojinga, nes kiekviena idėja yra tokia. Visada kiekviena idėja reiškia pasipriešinimą prieš faktinę gyvenimo linkmę. O kokia faktinė gyvenimo linkmė emigracijoje, visi žinome: rungtynės už greitesnį asimiliavimąsi. Žinome visi šią gyvenimo linkmę, bet ne visi vienodai į ją nusistatome. Vieni ryžtamės jai pasipriešinti sąmoningos dvasios jėga, antri ieškome kompromisais užstelbti tautinės sąžinės balsą. Čia ir įvyksta dvasių išsiskyrimas. **Kiekviena idėja drauge ir jungia ir skiria.** Skyrimo žodis nemalonus, nes jis reiškia kovą. Bet tokia kiekvienos idėjos prasmė, ir yra netiesu tai uždangstyti sofistine paguoda. Kiekviena idėja išskiria dvasias. Ir jei reiktų ieškoti palyginimo tam dvasių išskyrimui, kuris slypi PLB idėjoje, ateitų mintin ne kas kita, kaip "Aušra". Menkutis tai buvo laikraštėlis, oficialios žurnalistikos akimis. Bet milžiniška jo jėga slypėjo kaip tik idėjiniame dvasių išskyrime. Buvo besiviešpataujanti mūsų šviesuomenėje (o per ją ir liaudyje) blanki figūra — gente lithuanus, natione polonus tipas. "Aušra" sudaužė šią išdavikišką sofistikų kartą visam laikui. Nemalonu tai anuo metu turėjo daugeliui atrodyti: argi negrėsė "Aušra", tūlomis akimis žiūrint, pakėlimą namuose brolžudiškos kovos, kai grėsė bendras priešas? Išskyrė ji iš lietuvių gyvenimo nemažesnę figūrą kaip patį "Anykščių šilelio" autorių. Bet ji atvedė Jakštą, Maironį ir Vaižgantą — tris už vieną.

Panašiai nereikia dangstytis, kad PLB nėra pavojinga idėja. Reikia atvirai pripažinti, kad ji yra lygiai pa-

---

mas ir t. t. Ypač veiklus buvo lenkų knygyno savininkas Ossowskis, miesto tarybos atstovas (glasnyj). Pirmą kartą rusų gubernatorius pareikalavo žinių apie miesto tarybos atstovų ir miesto valdybos valdininkų tautybę, seniau tikyba pasitenkindavo. Ir anuomet smarkiai aplenkėjusiame Kaune atsirado tik du lenkai-tarybos (dūmos) atstovai, visi kiti pasirodo esą tokios kilmės: "litoviec", "litvin" arba "litvin-žmudziak" (lietuvis-žemaitis"! . .

Paskutinių rusų viešpatavimo laikų bylose randame įdomiausių žinių apie miesto parengimą karui, tam tikrų tautybių gyventojų evakuacijai, miestiečių aprūpinimą maistu ir kita. Iš 1915 m. užsiliko vos kelios bylos. Tais metais miesto valdyba buvo evakuota Rusijos gilumon . . .

Šiame archyve teko bylose knistis apie 15 metų. Radau archyvą dar visą pirmame aukšte, kuris per 3 šimtmečius gerokai įlindo į žemę ir sudrėko. Tik dalis bylų buvo pastogėje sudėta ir nuo sunykimo apsaugota . . . storu karvelių mėšlo sluogsniu. Mielas ir svetingas miesto burmistras a. a. Jonas Vileišis, kuris leido man dirbti archyve, vis negalėdavo iš miesto tarybos pritarimo gauti archyvui pertvarkyti. Velionis paprašė parašyti aštresnį straipsnį į "Savivaldybės" žurnalą, kuriame jau buvau išspausdinęs kelis straipsnius, paremtus archyvo bylų medžiaga. Kilo triukšmas — ir pinigai atsirado . . .

Pirmoji archyvarė Bubenkienė labai rūpinosi apsaugoti archyvą nuo dažnų pasikėsinimų. Tai norėjo nereikalingas bylas į popierio fabriką parduoti, tai baltus nesurašytus popierio lapus išimti . . . Atlaikė atakas ir perkėlė seniausias bylas į viršų, pastogėn. Rodos, tik šunų ir vežikų mokesčių knygos nuvažiavo į fabriką. O pakeitęs Bubenkienę archyvaras Gelžinis jau visai kitaip archyvą sutvarkė, visas bylas surašė į sistematinį katalogą, palengvino naudojimąsi archyvu ir sugriovė . . . archyvinę romantiką. Man šis archyvas buvo dar "terra incognita", na ir poniai Bubenkienei kartais irgi! Dabar archyvu jau galėjo naudotis mokslininkai ir studentai diplomantai, kuriems savo laikinosios sostinės mažoji istorija ir finansai (biudžetai) buvo arčiau prie širdies, negu spausdinti šaltiniai apie belgų ar olandų miestus!

Per 15 metų bemaž kiekviename antrajame "Savivaldybės" žurnalo numeryje buvo straipsnis iš Kauno miesto praeities, paremtas archyvo byloms. Buvo taip pat straipsnių "Lietuvos Gaisrininke" ir "Ugniagesyje", o platesnių studijų "Mūsų Žinyne" ir "Karo Archyve". Atskirai buvo išleista "Sakalo" bendrovės meno knyga "Kaunas 1831 ir 1863 metų sukilimuose" ir atspaudai "Iš Kauno miesto archyvo 1812—1815 metų bylų", "Gaisrai Kaune 1812 metais" ir "Iš Kauno miesto archyvo 1863—1864 metų bylų".

Aleksandras Ružancovas

vojinga, kaip anuo metu buvo "Aušra". Jei nebūtų PLB niekam pavojinga, tai nebūtų ji niekam ir reikalinga. Instinktyviai, jei ne sąmoningai, jos pavojingumą liudija jau visi tie, kurie stengiasi šią idėją užgniaužti ar, jei negalima, tai bent suteikti jai tokį organizacinį pavidalą, kuris padarytų ją nebepavojingą. Užtat, užuot raminėjus kitus ir save PLB idėjos nepavojingugmu, reikia aiškiai žinoti, kur ir kam jos pavojus slypi. Nė vieno lietuvio neišskirs PLB. Kaip skelbia jos statutas, net ir komunistiniai mūsų tautos išdavikai bus laikomi jos nariais, nors ir nepilnateisiais, ta prasme, kuria lietuviškas kraujas negali būti išdildomas nė lietuvybės išdavimu. Bet bus, kurie patys išsiskirs iš PLB. Nebus tai išsiskyrimas "senųjų" ir "naujųjų", kaip stengiasi įtikinti tie, kurie kalba už "senuosius". Gali šie advokatai guostis, kad pakaks ir "naujųjų", kurie abejingai sutiks pastangą kovoti už tautinės gyvybės išlaikymą. Bet atsiras ir iš "senųjų", kurių skausmas dėl žūstančios tautos pasirodys stipresnis už oportunistines pagundas ir internacionalistinius sofizmus. Sutelks PLB visus, kurie ne tik yra lietuviai, bet ir kurie nori likti lietuviai. Teks skaudama širdimi matyti, kaip nevienas liepsnos degeneratiška aistra prieš tuos, kurie tylomis degins jo sąžinę. Bet bus džiugu, kad lietuvybė pasirodys tokia idėja, kuri sujungs broliškon bendruomenėn kataliką su ateistu, atskirdama juos nuo tokio kataliko, kuris užmiršta, jog Kristus, atleisdamas Judui, dar neatleido pačios išdavystės, ir lygiai nuo tokio ateisto, kuris užmiršta, jog nėra jokio humanizmo, kuris padarytų dorybę iš išdavystės. Nesiims PLB dildyti pasaulėžiūrinių įsitikinimų, bet ji bylos, kad kiekvienas taurus pasaulėžiūrinis įsitikinimas negali būti neatremtas į sąžinę. Išskirs PLB ištikimybę savo tautai nuo oportunistinės menkystės. Čia jos pavojus ir jos prasmė.

Reikia džiaugtis, kad PLB idėja pasirodė tokia gyva, kad ji privertė pakeisti savo priešingą nusistatymą ir tuos "pranašus", kurie pirma verkė (tiesa, neviešai, bet sroviniuose seimuose), jog PLB sugriausianti "taiką". Bet nepakanka tik pritarimo idėjai. Nėra sėkmingesnės priemonės bet kuriai idėjai išduoti, kaip pačiam perimti jos vykdymą, kai matai, jog kitos išeities nebėra. Užtat ir reikia žinoti, kad PLB idėja bus laimėjusi ne oficialiu sudarymu organizacinio aparato, bet tik faktiniu visų jėgų sutelkimu kovai už tautinės gyvybės išlaikymą.

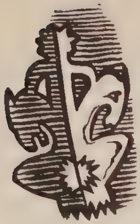
Tiek principiškai. Pereinant prie praktinių klausimų, kaip jau žinome, ALT suvažiavimas, įvykęs New Yorke lapkričio 17—18 d. d., įpareigojo Vykdomąjį Komitetą perorganizuoti ALT taip, kad jis drauge vykdytų ir bendruomeninio susiorganizavimo funkciją. Gera tai žinia po ilgos tylos. Principiškai galime sutikti, kad iš tiesų nėra reikalo naujai organizuoti Amerikos Lietuvių Bendruomenę, kai jau daugiau mažiau Amerikos lietuviai yra apjungti Amerikos Lietuvių Tarybos. Gali būti ir pats šis vardas paliktas, nes ne vardas svarbu. Tačiau šis nutarimas dar tebepalieka atvirus pačius pagrindinius klausimus. Nekeliu klausimo, kad ALT Vykdomojo Komiteto nariai nepajėgė savo laiku paslėpti viešumai priešingo nusistatymo PLB idėjai. Tiesa, jeigu šis nusistatymas dabar ir pasikeitęs (ne mūsų reikalas lįsti į sąžinę: nuoširdžiai ar tik taktiškai?), lieka visuomenėje nepasitikėjimas, kad imasi čia organizavimo tie patys žmonės, kurie buvo priešingi PLB idėjai. Tą nepasitikėjimą dar sustiprina tautininkų komentarai, kad pati Amerikos Lietuvių Bendruomenė galės išsiaiškinti, ar ji panorės dalyvauti Pasaulio Lietuvių Bendruomenės darbuose. Beje, tautininkai ir buvo pirmieji, kurie viešai deklaravo, kad VLIKo paskelbtieji PLB santvarkos nuostatai negali būti pritaikinti Amerikos Lietuvių Bendruomenei. Bet tai mažmena: jeigu imasi darbo ir tie patys, kurie jam buvo priešingi, svarbu, kad darbo imtųsi.

Bet yra principinis klausimas: ar gali ALT persiorganizuoti į Amerikos Lietuvių Bendruomenę, nepakeisdamas savo organizacinės struktūros? ALT yra politinis organas amerikiečių lietuvių kovai už Lietuvos nepriklausomybės atstatymą. Visų padėka priklauso tiems žmonėms, kurie kompetentingai vadovauja šiai sunkiai kovai. Niekas negali kvestionuoti šios veiklos ir ateičiai. Bet ši kova yra politinio pobūdžio. Natūralu, kad jai ir vadovauja politikai, nes ALT sukurtas politinių srovių susitarimu. Tačiau bendruomeninio susiorganizavimo uždavinys nebūtų išsemtas tik politine kova dėl Lietuvos laisvės. Pati pagrindinė PLB idėja drauge yra ir tautinės gyvybės išsaugojimas. Gi šisai uždavinys visų pirma yra nebe diplomatiškai politinės, o kultūrinės veiklos sritis. Bet užtat ir būtų nenormalu, jei šiai veiklai vadovautų vieni politikai, kai faktiškai darbo sritis priklauso kultūrininkams. Be abejo, politikai noromis nenoromis turės kviesti talkon kultūrininkus. Bet čia ir yra iš anksto pramatomas pavojus: politinės srovės stengsis kiekviena favorizuoti sau artimus kultūrininkus. Tuo tarpu gi daugelis kultūrininkų iš viso nėra susirišę su jokiomis partijomis. Tai viena. O antra, turime pakankamai patirties, kad iš viso politikai yra pratę kultūrą nuvertinti į propagandinę priemonę. Užtat ir yra pavojaus, kad lemiant mūsų bendruomenės kultūrinių reikalų tvarkymą politinių srovių atstovams, bus teikiama pirmenybė tik toms kultūrinėms apraiškoms, kurias galima propagandiškai išeksplotuoti.

Pagaliau, jei ir sutikti, kad noromis nenoromis bendruomeninis susiorganizavimas neišvengs savo vadovybės priešakin pastatyti ten besiveržiančius politikus, vis viena kyla reikalas pakeisti dabartinę ALT-o struktūrą. Dabar ji yra pagrįsta keturių politinių srovių susitarimu lygiomis pasidalyti vadovybę. Bet tremtinių diferencija nesutinka su senųjų diferenciacija. Jeigu VLIKe besireiškiančių politinių partijų skaičius ir, gal būt, nevisai atitinka realią padėtį, kiekvienu atveju yra politinių partijų, kurių nesuvesi į tas, kurios čia žinomos (tiesa, čia jos šituo vardu nesivadina, bet ne vardas svarbu). Norint atstovauti visas lietuviškas politinio gyvenimo sroves, noromis nenoromis tektų prisiimti ir tas sroves, kurios dabartiniame ALT-e nėra atstovaujamos, bet kurios turi teisę būti atstovaujamos, norint išlaikyti dabartinį ALT-o principą.

Bet ar iš viso sveika organizuoti lietuvišką bendruomenę per politinių partijų tarpininkavimą? Kada primi tokį tarpininką, iš anksto įneši į bendruomenę politinę diferenciaciją, kuri šiuo tautinės kovos metu nereali. Ne prieš politines partijas principiškai pasisakau, bet prieš jų beprasmiškumą už savos valstybės sienų. Gali partiniai centrai funkcionuoti: jais ir remiasi VLIKas. Bet nėra tikslu jais grįsti ir bendruomeninį susiorganizavimą, nes tai galima pasiekti tik demokratinio principo atsisakymu. Dabartinė ALT-o struktūra faktiškai rezervuoja vadovybės sudarymą sroviniams centrams. Galima su tuo sutikti, kol ALT-as apsiribojęs diplomatiškai politine akcija. Bet perkelti šį principą į pačią bendruomenę būtų žalinga, nes tai sankcionuotų susiformavimą tokių veikėjų, kuriems visuomeninė veikla tampa profesijos reikalu, kurie stengiasi apglėbti dešimtis postų ir kurie kiekvieną naują visuomeninę jėgą stengiasi išstumti kaip "konkurentę". Kas tinka prekybinei įmonei, netinka visuomeninei veiklai. Idėjinė veikla nežino jokios konkurencijos, nes ji ir nėra profesija.

Šituo motyvu ir laikau, kad VLIKo paskelbtasis PLB bendruomenės demokratinis susiorganizavimo principas yra gintinas, neinant į kompro-

POLITIKA

ISPANIJA

Sunku rašyti apie valstybę, kuri, nors labiau atliepia su Vakarais, yra tiek Rytų, tiek Vakarų aršių ir kartais nepagrįstų kritikų taikiniu dėl jos dabartinės valdžios su Franco priešaky. Nelengva bus atvaizduoti nuotaikas tautos, kuri kaimynų būna dažnai nesuprasta dėl jos savotiškumo, dėl skirtingumo gyvenimo būde nuo kitų tautų, dėl jos nors ir varge, išlaikyto iš praeities laikų didybės troškimo. Dar didesnių keblumų sudaro laisvos spaudos nebuvimas pačiam krašte. Kai tą laisvę turėjo, dažnai piktnaudojo, o dabar visai nieko neberašo, kas dedasi Pirenėjų pusiasalyje. Turėdami galvoj Hitlerio ir Mussolinio režimus, bet kartu nesibijodami pažymėti ir teigiamas Franco režimo puses, pamėginsime apibrėžti dabartinės Ispanijos veidą, jo nešaržuodami, jam nesimpatizuodami nei pagaliau nesiremdami bet kuria iš didžiųjų kritikų ar gerbėjų nuomonių.

Caudillo režimas ir Bažnyčia

Dabartinė Ispanijos valdymosi forma sunku būtų apibrėžti, nes kaip po karo įsiviešpatavo improvizacijos, tai iki šių laikų ir liko, nesuformuodamos dabartiniam režimui apibrėžto veido. Iš ankstyvesnių epochų paimtos formos, kaip monarchinė konstitucija, vienpartiškumas, Cortes (rūmai), rėmimasis katalikiškumu nei pagaliau sindikalizmas, neturi reikiamo svorio, išskyrus patį valstybės šefą, kuris yra pilnutinė valdžia ir mano, kad tik siauras politikų bei kariškių ratelis gali duoti įsakymus visai tautai. Pats Franco nėra linkęs paklausyti patarimų ir sprendimus daro be kitų įtakos, savaime aišku, pirma atsiklausdamas specialistų.

Su Katalikų Bažnyčia Franco nėra pasirašęs konkordato, nors Vatikanas tuojau po civilinio karo buvo pasiūlęs Bažnyčios ir Ispanijos valstybės santykius sutvarkyti naująja forma, t. y. be teisės valstybei kištis į vyskupų skyrimą ir išlaikant kiek galint didesnį nuotolį tarp pasaulietiškų ir tikybinių tikslų. Bet Franco pareikalavo senųjų, karalių laikais egzistavusių santykių, todėl šie pasitarimai nutrūko. Jis norėtų senąsias karalių privilegijas gauti, nes į save žiūri kaip į laikiną karalių pakaitą. Su dvasiškija jam svarbu būti geruose santykiuose, nes ispanų tauta yra labai katalikiška, be to, Ispanijos kleras šimtmečiais buvo vienintelis to krašto biednuomenės užtarėjas. Todėl kunigų patarimai turi didelį svorį žmonėse. Ispanijos Bažnyčios vadovybė stropiai saugo, kad į jos reikalus nesikištų pasauliečiai. Manoma, kad, jei konkordatas būtų pasirašytas, Franco vyriausybė susilauktų didesnio pritarimo iš katalikų akcijos, kurios du nariai — Martin Artajo, užsienio reikalų ministeris ir Ruiz Jimenez, dar labai jaunas pasiuntinys Vatikane, — vaidina svarbią rolę santykiuose su užsieniu, kai germanofilas Franco švogeris Serrano Suner pasitraukė iš užsienio reikalų ministerijos.

Falangė

Užsieniečiui pirmą kartą susidūrus su falangės (nacionalistų partija) atstovais, į akis krenta didelis jų išorės panašumas į vokiečių nacines organizacijas. Jaunuoliai nešioja tamsias uniformas su raiščiais ant rankų, kurie lyg prašosi svastikos. Tas pats pamėgimas motociklų, aulinių batų, odinių apsiaustų ir tamsių marškinių, kaip pas aršiuosius nacius ir komunistus. Net dainų melodijos primena vokiškąją "Eriką".

Bet ispanai nėra linkę į discipliną ar militarizmą, todėl nerodo didelio entuziazmo šiai organizacijai. Tik Franco savo laiku atsirėmė į nacionalistinę falangę ir jos pagalba rado stiprią paspirtį jaunimo tarpe, kad militariškai geriau būtų kovoti prieš tuometinę Madrido vyriausybę, linkstančią į internacionalizmą. Pradžioj karo sušaudytasis jos kūrėjas J. A. Primo de Rivera pagrindinėmis savo idėjos kolonomis laikė šiuos tikslus: siekti tautinės ir sindikalistinės (unijų bendradarbiavimo) valstybės, kovojant militaristine, konstruktyvia ir griežtai religine dvasia prieš liberalų kapitalizmą ir materialistinį marksizmą. Nebepakęsdami marksistinio chaoso ir svetimo ispanams internacionalizmo, daugelis prisidėjo prie šio judėjimo, bet po karo falangė ėmė blėsti. Falangistų uniformos, susidedančios iš juodų švarkų, tokių pat kaklaraiščių, mėlynų marškinių ir skaisčiai raudonos biretės, jau nuo 1945 metų pradėjo rečiau besirodyti Madrido gatvėse. Jei karo metu visokios kovos grupės buvo reikalingos atmušti raudonųjų puolimams ar pravesti valymams, tai šiandien neskoningos falangistų uniformos darosi nepageidaujamos, kai keturiais arkliais traukiamos ir tarnų su livrėjomis palydimos karietos veža Madrido gatvėmis naujai paskirtus ambasadorius pas Ispanijos valstybės galvą. Falangės vadas Franco jau nuo seniai nebesirodo savo partijos uniformoje, fašistinis pasisveikinimas oficialiai panaikintas, o jų milicija sumažinta iki dviejų kuopų. Pačioje falangėje liko daugiausia žmonės, besinaudoją šios partijos privilegijomis, bet idėjiškai lėkšti, o kita jų dalis pasitraukė iš aktyviųjų tarpo matydama, kad ne taip jau buvo stengiamasi vykdyti numatytus planus.

Opozicija

Kad ir be aiškių žinių apie opozicijos organizacijas, pamėginsime pažvelgti į Franco kai kuriuos stipresnius priešininkus. Jo vyriausybės "nelegaliai" opozicijai galėtume priskai-

---

misus. Bendruomenė turi stovėti aukščiau visų atskirų junginių, ir pašaukti į savo vadovybę tuos žmones, kurių ji nori, o ne kuriuos sroviniai centrai diktuoja.

Klausimas sunkus. Bet užtat ir reikia jį viešai diskutuoti. Nuostabu betgi, kad tam tikra spauda tiesiai vengė viešo dalykų svarstymo. Vieno dienraščio "editorijalas" (kaip jis pats vadina) aiškino, kad visi sunkumai kyla iš to, kad vieni laikosi amerikietiško, o kiti lietuviško gyvenimo būdo. Nejučiomis šisai "editorijalas" pasakė daugiau, negu jo autorius norėjo pasakyti. Bus verta prie jo specialiai grįžti. Bet šiuo tarpu noriu kita paklausti: ar nėra bene pats pagrindinis "amerikietiško gyvenimo būdo" šviesus bruožas klausimus lemti viešomis diskusijomis? Ir dabar, kada po ilgos neprietelingos tylos staiga buvo pasišauta išdirbti įstatus (ligi sausio 15 d. įteikti organizacijų centrams patvirtinimui ir ligi vasario 16 d. paskelbti vykdymui), norime perspėti: reikia klausimus iš anksto diskutuoti, o ne nukelti diskusijas po fait accompli. Nežinome iš anksto, gal ir auksinį projektą paruoš ana paslaptingoji komisija, kuri dabar jį rengia. Bet jeigu jis nebus auksinis, bus gaila, kad iš pradžių gyva idėja bus įnarpliota į rutiną. O tai būtų pavojingiausia. Reikalauja kova už lietuvybę tyro entuziazmo. O niekas jo labiau neužmuša, kaip suvedimas visų reikalų į profesionalų veikėjų posėdėlius. Klausimas yra visų, ir jis turi būti viešas.

A. Z.

tyti šias svarbiausias politines sroves: kairiųjų partijų likučiai Ispanijoje ir užsienyje, temperamentingesni monarchistai, aukštesnioji buržuazijos klasė su konservatyviaisiais ir net kai kurie asmens iš pačios falangės. Ilgus metus begyvendami svetur, politiniai ispanų emigrantų vadai pradeda nebesiorientuoti vidaus klausimuose, tuo nustodami pasitikėjimo iš daugelio sekėjų, gyvenančių pačioje Ispanijoje. Yra nemažas skaičius simpatizuojančių komunizmui, bet daugiau dėl laisvos spaudos nebuvimo ir, svarbiausia, dėl skurdo, o ne įsitikinimo.

Maskvoje komunistų likučius valdo garsioji Dolores Ibarruri arba "Pasionaria", o Prancūzijos ispanai, atrodo, yra vietinės kompartijos žinioje. Carmen de Gurtubay, Marquesa de Yurreta y Gamboa, kuri jau aštuoniolikmetė šešiems mėnesiams buvo tapusi komuniste, bet paskiau nusiramino iki socialistų, neseniai, kaip stebėtoja, Europos Sąjungoje atstovavo antikomunistines ir antifašistines grupes. Aktyvus judėjimas vyksta ir Meksikoje, kur organizatoriams netrūksta lėšų.

Dalį emigrantų sudaro ispanai, kuriuos besitraukiąs respublikonų frontas išstūmė į užsienį, bet kurie galvojo tuojau grįžti, kai revoliucija baigsis. Laikams sunormalėjus, jie nepasiryžta repatrijuoti, nes bijo apkaltinimo iš dabartinės valdžios už bendradarbiavimą su tuometine vyriausybe. Tokiu būdu daug ispanų emigrantų, nieko bendro su politika neturėjusių, yra užsienyje, iš dalies gal nebenorėdami grįžti į diktatūrinę bei skurdžią tėvynę.

Vidujinė opozicija ribojasi murmėjimu ir privačiais pasikalbėjimais arba stipresne individualia vyriausybės kritika, nes kai kurios Franco reformos sukėlė didelio nepasitenkinimo konservatyviųjų eilėse.

Franco ir demokratija

Į klausimą, kodėl Franco vyriausybė buvo tiek laiko neprileidžiama aktyviai dalyvauti antikomunistinėje politikoje, galima rasti tiek atsakymų, kiek dabartinis Ispanijos režimas turi priešininkų ir simpatikų.

Gal dėl to, kad antikomunistas Franco anksčiau buvo nereikalingas draugiškumo politikoje su Rusija, o gal todėl, kad propagandos kare neturėtų silpnų vietų, Amerika užmiršo F. D. Roosevelt karo metu pasiųstus Francui žodžius: "Your nation and mine are friends in the best sense of the word". Pasiųstasis asmeninis FDR laiškas nebuvo vien tik paprastas tuometinio Amerikos prezidento draugiškos politikos gestas, nes kaip tik tuo metu alijantams rūpėjo Šiaurinė Afrika ir visiškas Ispanijos neutralumas. Paskutiniais mėnesiais palankesnis vėjas papūtė Ispanijai tiek Jungtinėse Tautose, tiek Amerikoje.

Franco, norėdamas įsigyti alijantų draugiškumą, atsuko nugarą buvusiems savo geradariams, kurie jam padėjo, kai jis, apskritai kalbant, nei mašinėlės pinigams dirbti neturėjo ir juos gaudavo iš Milano ir Berlyno spaustuvių. Goebelsas kelis vedamuosius paaukojo Franco nedėkingumui pasmerkti, bet dabartinis Ispanijos diktatorius, ispanų nuomone, buvo "listo" (gudrus), ir gal kaimyninės Portugalijos neutralių biznelių akivaizdoje nesusižavėjo ašies riedėjimo galia, nors vokiečių maršai skambėjo po visą Europą.

Po dešimties metų ir reikalams krašte ne per sklandžiausiai einant, galų gale Ispanija gauna pagalbos, bet ne už išlaikytą neutralumą, o kaip paspirtį prieš komunizmą. Franco politikoje prasidėjo naujas etapas. Su 1949 metų vizitais Franco ėmėsi ieškoti draugiškumo tarp vakariečių, iš kurių pusės buvo susilaukęs nemalonumų. Nujausdamas, kad dabartinė Ispanijos padėtis taip ilgai negalės tęstis ir kad didiesiems ateis laikas juo susidomėti, Generalissimus pats ėmėsi priešo izoliacinių žingsnių. Žinodamas Ispanijos svarbą prieškomunistinėje kovoje ir ją kiekvienu momentu pabrėždamas, jis visiškai neduoda vakariečiams vilčių Ispanijai įpiršti demokratiją. Šiandieninė Ispanija—"karalystė be karaliaus" — yra toli nuo demokratijos. Galima net tvirtinti, kad ji niekada jos nepažinojo, nes respublikos metai buvo virtę į kelių partijų savivaliavimą. Bet mes dažnai apsirinkame (ir daugelis svetimtaučių apsirinka) galvodami, jog ispanai, siekdami demokratijos, šio tikslo pagrindine kliūtimi turi dabartinį Ispanijos režimą su Caudillo priešaky. Vidutinis ispanas, ar tai iš blogų prisiminimų, ar tai iš nebepasitikėjimo partijomis, stengiasi nekalbėti apie vidaus politiką ir pasitenkina vietinės valdžios koliojimu už jos apsileidimą arba skundimosi pragyvenimo sunkumu. Proletariatas keikia savo dalią, kad jiems teko gimti ispanams ir gyventi, anot jų, tarp parazitų: kariuomenės, vienuolių ir diduomenės, bet kai kalba eina apie užsienio politiką, spontaniškai išreiškia savo pasididžiavimą Ispanijos sugebėjimu išsilaikyti, neprašant vakariečių pagalbos. Daugelis pradeda suprasti, kad kovos, vykusios jų krašte ir tiek daug aukų pareikalavusios, ne todėl sutraukė batalijonus svetimšalių, kad Ispanijoje įsiviešpatautų taika ir ramybė, o todėl, kad 1936-39 metais Iberų pusiasalyje grūmėsi svetimos ispanams idėjos, kurios vietinių buvo nepageidautinos ar nesuprastos.

Nors aršūs demokratai keikia Franco kalėjimus, kurie paskutiniu metu gerokai praerdvėjo ir daugelis respublikonų vaikšto laisvi, nors ir turi registruotis kas savaitė policijoje, bet nemaža dalis ispanų yra už kietą Franco ranką ir prieš nežinomybę, galinčią atnešti naują civilinį karą. Jo prisiminimai nemalonūs visiems ispanams, o ypač labiau prisirišusiems prie tautos tradicijų. Reikia pasakyti, kad 7,023 dvasiškių išžudymas nebuvo darbas demokratijai atsidavusių asmenų! Tas staigus suniekinimas amžiais brangintų vertybių prieš save nustatė dalį ir tų, kurie buvo už visiškas laisves, bet nenumatė, kad tam persilaužimui tauta gali būti dar nepasirengusi.

Ekonominė padėtis

Vos atvykus į Ispaniją, į akis krinta krašto skurdas, kuris kaime labiau pastebimas, o mieste kažkaip pasislepia po palyginti gerais ispanų rūbais, kuriuos jie pigiai įsigyja savos tekstilės dėka. Užsienietis, kuris tikėjosi rasti paskutiniojo karo nepažinusį krašta, nustemba pastebėjęs, kad ispanai dar nespėjo atsigauti iš revoliucijos laikų.

Gal tiksliausiai Ispanijos ekonomine valdymosi forma bus išreiškęs šveicarų prof. W. Roepke "Buerokratische Herrschaft" pavadinimu. Valstybės aparato išlaikymas, pagerintas socialinis aptarnavimas ir įvairios investijos yra priežastis infliacijai, kuri, kaip ir kituose Vakarų Europos kraštuose, po karo turi tendencijos nugalėti politikų pastangas sunormalinti ūkį. Ypač didelis biurokratiškumas įstaigose, jungiąs daugybe tarnautojų kiekviename įmonės biure, sudaro naštą kiekvienam darbininkui, kuriam sakoma, kad visi išskaičiavimai ir premijos, loterijos bei privilegijos eina jo naudai. Franco režimas paskutiniais metais pastatė daug butų tarnautojams bei darbininkams, bet nuomų kainos yra aukštos, ir ten priima dažniausiai privilegijuotus, nors apskritai ši statyba labai pagelbsti butų stokoj, kuri Ispanijoje nėra taip jaučiama, kaip kai kuriuose kaimyniniuose kraštuose.

Pagrindiniai Ispanijos gaminiai yra javai, vaisiai, alyva, vynas, bet dėl apleistos ūkio organizacijos, žemės ūkio mašinų trūkumo ir dėl paskutiniais metais siautusių sausrų, šių produktų gauta gana mažai. Taip pat nemažos įtakos dabartinei ekonominei padėčiai turi žmonių veržimasis į miestus, dėl ko gyventojų skaičius Madride ir Barcelonoje paskutiniais metais smarkiai pakilo. Tokiu būdu Ispanijos pramonė, kuri da-

bar beveik tik saviškiams tedirba, gali netekti dalies rinkos. Kaimiečiai veržiasi į miestus, kad ištrūktų iš kartais nepakeliamų sąlygų, juos šimtmečiais slėgusių. Tų sunkių sąlygų priežastis buvo ir tebėra didelių dvarų įsigalėjimas, ypač pietuose. Beveik ta pati ūkio eksplotacija turi išmaitinti 28 milijonus gyventojų 1950 metais vietoj 22 mil. 1932 metais. Tų nenormalumų pasėkoje pragyvenimo išlaidos pakilo 500%.

Nugalėti pagrindiniams sunkumams dabartinė Ispanijos vyriausybė visu skubotumu stengiasi pramoninti kraštą, tuo labiau, kad dabar negali normaliai prekiauti su užsieniu. Nors Franco vyriausybė ir daro nemaža klaidų ir dažnai pasirodo neryžtinga reformų vykdyme, bet apskritai deda daug pastangų pakelti ekonominę krašto gerovę. Reikia atsiminti, kad beveik visi Europos kraštai gavo pagalbos iš Amerikos, o ispanams tenka patiems išsikrapštyti iš pokarinių krizių. Ekonomistai dabar savęs klausiasi, ar numatyta Amerikos parama duos geresnių vaisių Ispanijoje, kaip nediktatūriniuose kraštuose, komunistų ir partinių nesutarimų alinamuose, bet kol šis "guinea pig" negavo stipresnių injekcijų, politikai vengia rimtesnių pasisakymų. **J. Pabedinskas**

LENKIJA BE LAISVĖS

Katalikų ir protestantų dvasininkų persekiojimas, akcija prieš britų ir amerikiečių komersantus ir žurnalistus, o ypač prieš demokratinių valstybių diplomatines misijas, užsienio kultūros institutų uždarymas siekia nukirsti visus tradicinius ryšius tarp Vidurinės Europos ir Vakarų, nes Rusija veda karą prieš Vakarų civilizaciją. Ji, izoliuodama, rusindama ir primesdama komunizmą, stengiasi visai pakeisti vidurinės Europos tautų kultūrinį veidą.

Spaudos laisvės, visai suprantama, čia nėra. Dabartiniai valstybės vadai yra praleidę savo gyvenimą Kominterno tarnyboj, ir negali būti jokios abejonės, kokia dabar čia jų paskirtis. Belvederio rūmai, kur gyvena Bierutas, yra labiausiai saugojama vieta. Jis pats niekada nesirodo vienas, bet visados saugojamas slaptosios policijos, organizuotos pagal rusų pavyzdį.

Nėra jokio moralinio skirtumo tarp vokiečių okupacijos ir komunistinio režimo, kuris siekia sunaikinti lenkų tautą politiškai. Vokiečiai paliko Lenkijoj gilias žaizdas — sunaikinti miestai ir kaimai, išplėštos bažnyčios ir muziejai; dar skaudesnis žmonių naikinimo pėdsakas: šaudymai ir deportacijos buvo vykdomi didesniu mastu negu bet kur Europoj. Lenkų reakcija prieš tai buvo heroiška: prisiminkim slaptą lenkų armiją iš maždaug 300,000 vyrų, visą slaptą administracijos aparatą, kovą šalia rusų armijos, pagaliau Varšuvos sukilimą. Žymūs lenkų daliniai kovojo prieš vokiečius kituose kraštuose: Afrikoj, Italijoj. Tad kai 1944 m. į Lenkiją įžengė raudonoji armija, atrodė visai logiška laukti geriausios rusų lenkų draugystės (žinoma, pažįstantieji bolševizmą jau ir tada manė kitaip). Tačiau rusiškas komunistinis imperializmas matė tik vieną tikslą: Lenkijos užkariavimą jėga ir žygį į Vakarus, nutrauktą 1920 m. prie Varšuvos sienų. Lenkija buvo istorinė kliūtis, kurią reikėjo peržengti. Kominterno agentų būrys, pasivadinęs Lenkų patrijotų unija, laukė savo valandos. Jau nuo 1940 rusų NKVD ieškojo tinkamų bendradarbių tarp į Rusiją deportuotų lenkų civilių ir karo belaisvių, nors surado nedaug. Bet ir to užteko, nes tikroji atrama buvo raudonoji armija.

Visa tai jau vyksta maždaug penkeri metai. Metodai vis dėlto skiriasi nuo vokiečių okupacijos, kuri griežčiausiai varžė bet kokį tautinių jausmų pasireiškimą. Dabar paliktas visas Lenkijos valstybės fasadas, skatinamas patrijotizmas ir demokratija, oficialiai nėra komunizmo, komunistų partija čia vadinasi lenkų darbininkų partija, kur reikia, vietoj "komunistinis" sakoma "socialistinis" arba "progresyvus". Bet taip tik iš paviršiaus. Visiems yra žinomi persekiojimai ir naikinimas buvusių oragnizacijų ir institucijų vadų, valstybės žmonių. Tie persekiojimai paskui išsiplėtė į mases.

Ir čia komunizmas rėmėsi dviem triumfuojančio komunizmo stulpais: baime ir badu. Baimė atėjo pirma, ją buvo lengviausia sukelti, nes patys lenkų komunistų vadai gyvena baimėje. Jie bijosi Stalino, Kominterno, Rusijos, partijos valymų, išdavimo; jie bijosi Vakarų, politinių emigrantų, juos supančios tautos neapykantos. Baimė ir reikalas kelti baimę pagamino labai didelę policijos instituciją, kuri persunkia ir absorbuoja visokį valdžios veiklumą. Viską tvarko viešo saugumo ministerija, nepriklausoma nuo vidaus reikalų ministerijos. Jai priklauso liaudies milicija su specialiais daliniais. Prieš karą Lenkijoj buvo 32,000 vyrų policijoj, o 1947 m. 48,000 liaudies policijoj plius 70,000 taip pat ginkluoto milicijos savanorių rezervo. Vidaus saugumo korpas yra tas pats, kas Rusijoj NKVD ir Hitlerio Vokietijoj SS. Tai komunistinės valdžios lepinamas kūdikis. Jame esą apie 100,000 vyrų, ginkluotų automatiniais ginklais ir tankais. Be to, yra dar specialūs daliniai miškams, uostams, taip kad bendras policijos skaičius yra apie ketvirtis milijono.

Visa ši sistema artimai priklauso nuo rusų slaptosios policijos, iš kurios gavo pirmuosius kadrus ir vyriausią vadovybę. Saugumo tarnybos vyrai pasiekia visur. Nėra įstaigos nė fabriko, kur nebūtų agentų. Be to, komunistų partijos nariai įpareigoti sekti ir pranešinėti, kas dedasi jų aplinkumoj. Miestuose specialūs komitetai pranešinėja apie atskirų namų kiekvieno gyventojo kasdieninį gyvenimą. (Jau 1940 m. Lietuvoj per pirmąją okupaciją buvo lygiai taip). Saugumo reikalams išleista suma 1947 m. buvo 9 kartus didesnė už karo nuostoliams atitaisyti sumą; 1949 m. kalėjimų sąmata padidėjo 7 kartus, palyginus su 1948 metais. Priverčiamojo darbo stovyklos veikia nuo 1945 m., žymiausios — Auschwitz ir Majdanek,

Politinės bylos, kaip ir Rusijoj, mėgstamiausias įrankis nutrenkti visiems nepatinkamiems. Teisiami visi, visų socialinių grupių, net mokyklų mokiniai. Po kelių mėnesių apsaugos kalėjimo, jie padaro juokingų prisipažinimų, apkaltina save baisiais darbais, kurių dažniausiai nė nebūtų galėję padaryti. Be šio, plačiai vartojamas kalinimas be teismo, deportacija į Rusiją ir "dingimas".

Ir ekonominės reformos turėjo padėti kurti "naują demokratinę Lenkiją". Pati pirmoji buvo 1944 m. žemės reforma, kurioj buvo nusavinti visi ūkiai, didesni kaip 50 hektarų. Įdomu, kad po 5 metų mažesnių kaip 5 hektarai ūkių dalis yra beveik tokia pat kaip prieš karą (59%). Išeina, kad nusavintos žemė nebuvo išdalintos. Dalis jų sudaro valstybinius ūkius, dalį eksplotuoja vietinė arba rusų armija. Tuo būdu kaimas buvo žymiai suproletarintas ir, sekant Rusijos pavyzdžiu, priartėta prie žemės ūkio kolektyvizacijos. Sykiu pradėta akcija prieš vadinamuosius kulokus. Toliau ėjo visų didesnių pramonės ir prekybos įmonių nacionalizavimas. Pinigas ne visiems turi vienodą vertę. Tiktai komunistas darbininkas gauna normalų uždarbį, iš kurio gali pakankamai pragyventi. Darbo keitimo laisvės nėra, nėra nė streikų.

Iš visų pokarinių komunizmo laimėjimų Europoj Lenkija yra pats svarbiausias, nes ji yra tiltas toliau į Vakarus. Maršalo Rokosovskio paskyrimas valstybės apsaugos ministeriu pereitais metais rodo, kokios svarbos rusai teikia Lenkijai. Armija buvo reorganizuota, o rusifikacija ir komunistinė propaganda pasidarė dar intensyvesnė.

(Pagal Jan Librach, La Pologne sans liberte, Revue de Paris, mai 1950). **B. S.**

"AIDAI" SKIRIA LITERATŪROS PREMIJĄ

Mėnesinis kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas TT. Pranciškonų, pamečiui skirs po vieną $500.00 premiją už premijos komisijos geriausiu pripažintą grožinės literatūros ir mokslo veikalą. Šiuo skelbiamos jos taisyklės pirmiesiems metams:

1. 1951 metais pirmą kartą premija bus skiriama už grožinę literatūrą: poeziją, noveles, apysakas, romaną ar dramą.
2. Už premijos komisijos geriausiu pripažintą veikalą skiriama premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
3. Premijos komisija vertins 1950—1951 m. pasirodžiusius viešumon grožinės literatūros kūrinius ir tais metais parašytas, bet dėl dabartinių sąlygų negalėjusius būti išspausdintais kūrinius tų autorių, kurie juos prisiųs komisijai.
4. Eilėraščių rinkinys, skiriamas premijai, turi sudaryti nemažiau 32—48 puslapių knygą, jeigu ji būtų išspausdinta. Novelių ar apysakų rinkinys turi būti nemažiau kaip 100 puslapių dydžio spausdintos knygos.
5. Paskutinė data kūriniams įteikti 1951 metų gruodžio 1 d. Siųsti šiuo adresu: Ant. Vaičiulaitis, 2087 No. Main Ave., Scranton 8, Pa.
6. Premijuotą kūrinį, jei jis būtų parinktas iš viešumon dar nepasirodžiusių veikalų, autorius sutinka dalinai ar ištisai spausdinti per "Aidus".
7. Premijos sprendėjų komisiją sudaro: Bern. Brazdžionis, J. Girnius, V. Maciūnas, Pr. Naujokaitis, A. Nyka-Niliūnas, Ant. Vaičiulaitis ir leidėjų atstovas T. Dr. L. Andriekus, O.F.M.

PLATINTOJAI JUNGT. AMERIKOS VALSTYBĖSE

California:

Irena Truškauskaitė, 1044 W. Washington Blvd. Los Angeles, Calif.

Connecticut:

Dr. J. Kazickas 1250 Chapel St., New Haven, Conn.
E. Pažemeckienė, 58 Trumbull St., New Haven, Conn.
J. Giedraitis, 1632 Broad St., Hartford, Conn.
Dr. V. Šmulkštys, 179 Congress Ave., Waterbury, Conn.
A. Giedraitis, 1173 Stanley St., New Britain, Conn.

Illinois:

P. Abromaitis, 1620 W. Julian St., Chicago, Ill.
A. Baronas, 1627 S. 50th Ave., Cicero 50, Ill.
V. Bindokas, 5942 S. Artesian Ave., Chicago 29, Ill.
Dr. K. Bobelis, 2320 So. California Ave., Chicago 17, Ill.
A. Daugirdas, 2334 So. Oakley Ave., Chicago 8, Ill.
V. Dragūnas, 5710 W. 65th St., Chicago 38, Ill.
Dr. P. Kisielius, 2419 W. Potomac Ave., Chicago 22, Ill.
K. Kleiva, 7029 S. California Ave., Chicago 29, Ill.
Pr. Kliorikaitis, 4240 S. Artesian Ave., Chicago, Ill.
A. Prapuolenis, 1431 So. 50th Ave., Cicero 50, Ill.
Rev. Dr. Prunskis, 3230 S. Lituanica Ave., Chicago 8, Ill.
K. Račiūnas, 6749 So. Oakley Ave., Chicago 36, Ill.
J. Sakevičius, 10838 S. Wabash Ave., Chicago 28, Ill.
Ona Stikliūtė, 7137 S. Washtenaw Ave., Chicago 29, Ill.
A. Stepaitis, 569 W. 18th St., Chicago 16, Ill.
Pr. Urbutis, 3415 S. Leavitt St., Chicago 22, Ill.

Indiana:

Dr. Adomavičius, Memorial Hospital, So. Bend, Indiana
Ed. Vilutis, 3736 Pulaski St., East Chicago, Indiana

Maryland:

Kazys Bradūnas, S. Marlyn Ave. Box 437, Baltimore 21, Md.

Massachusetts:

Dr. J. Andrius, 1488 Columbia Rd., So. Boston 27, Mass.
E. Eitavičius, 38 Sawtelle Ave., Brockton 39, Mass.
D. Giedraitis, 1615 Dorchester Ave., Dorchester, Mass.
Dr. J. Gimbutas, 250 Columbia Rd., Dorchester, Mass.
Dr. P. Kaladė, 665 E. 7th St., So. Boston 27, Mass.
A. Keturakis, 322 Dorchester St., So. Boston 27, Mass.
Kun. A. Klimas, 20 Webster St., Brockton, Mass.
V. Kurmauskaitė, 16 Light St., W. Lynn, Mass.
Dr. J. Leimonas, 206 W. 5th St., So. Boston 27, Mass.
I. Savickaitė, 1109 Millbury St., Worcester, Mass.
Sim. Sužiedėlis, 46 Huntington St., Brockton, Mass.
A. J. Vasiliauskas, 6 Lea St., Lawrence, Mass.

Michigan:

J. Mikaila, 16870 Stoepel Ave. Detroit 21, Mich.
K. Narščius, 17593 Monica St., Detroit, Mich.

Nebraska:

Kun. L. Musteikis, 5408 So. 32nd St., Omaha, Nebr.

New Hampshire:

N. Antanavičius, 8 Gorman Ave., Nashua, N. H.

New Jersey:

K. Barzdukas, 270 Bergen Ave., Kearny, N. J.
St. Dzikas, 108 Ripley Pl., Elizabeth, N. J.
Z. Kungys, 161 High St., Newark, N. J.
Ant. Masionis, 428 E. 18th St., Paterson, N. J.

New York:

Dr. J. Bajerčius, 59 St. Jacob St., Rochester, N. Y.
Kun. Kęst. Balčys, 260 Main St., Amsterdam, N. Y.
Ign. Kazlauskas, 25 North St. Great Neck, N. Y.
B. Krakauskas, 520 Hudson St., Rochester, N. Y.
Vyt. Mažeils, 422 Manahan St., Brooklyn, N. Y.
P. Minkūnas, 105 Grand St., Brooklyn, N. Y.
Kun. J. Pakalniškis, 259 W. 5th St. Brooklyn, N. Y.
Kun. V. Pikturna, 214 S. 4th St. Brooklyn, N. Y.
M. Sodonis, 510 Elmgrove Rd., Rochester, N. Y.
R. Šomkaitė, 58-03 69th Pl. Maspeth, L.I.N.Y.

Ohio:

K. Gaižutis, 953 Mand Ave., Cleveland, Ohio
Kun. V. Katarskis, 1922 Leo St., Dayton, Ohio
R. Nasvytis, 3302 Woodbridge Ave., Cleveland, Ohio
Mečys Palubinskas, 1151 Giddings Rd., Cleveland, Ohio
K. Sakalienė, 1146 Dallas Rd., Cleveland, Ohio
L. Mikulskytė, Trinity College, Washington, D. C.
J. Andrius, 1488 Columbia Rd., So. Boston 27, Mass.

Pennsylvania:

L. Eitmantavičiūtė, 219 Wharton St., Philadelphia, Pa.
L. Dambrauskas, 2004 Mt. Vernon St., Phiadlelphia, Pa.
St. Gabaliauskas, 3923 Ellsworth Ave., Munhall, Pa.
Dr. A. Kučas, 2087 N. Main Ave., Scranton 9. Pa.
Ant. Vainius, 56 N. Locust St., Easton, Pa.
T. Dr. Victor Gidžiūnas, OFM, Box 246, Bridgeville, Pa.
V. Volertas, 1529 S. 2nd St., Philadelphia, Pa.
Pr. Baltakis, 1235 Page St., Pittsburgh, Pa.

KANADOJE:

V. Aušrotas, 3 Montrose Ave., Toronto, Ont., Canada
T. Benvenutas Ramanauskas, OFM, Box 246 Bridgeville,
M. Bagdonaitė, 25 Whitton Rd., Hamilton, Ont., Canada
Vytautas Krikščiūnas, 68 Harrison St., Toronto, Ont.,
J. Pleinys, 83 Erie Ave., Hamilton, Ont., Canada
L. Razgaitis, 33 Bessie St., Sudbury, Ont., Canada
V. Rimgailaitė, 1443 Letourneux Ave., Montreal, P. Q. Canada
J. Tirkslevičius, 540 John St., Hamilton, Ont., Canada
B. Velioniškytė, General Hospital, St. Catherines, Ont., Canada
J. Žiuraitis, Box 342 Oakville, Ont., Canada

AUSTRALIJOJE:

A. Kružas, Woomera West., P. O., S. A. Australia
J. Gylienė, Rushworth Camp, Victoria, Australia
Kun. P. Jatulis, Archbishop's House, West Terrace, S. A. Adelaide, Australia
V. čižauskas, 2a Wattle Tree Rd., Drumcondra, Geelong, Vic., Australia
V. Tumosaitis, 14 Robe St., Flat 6, Kilda S. 2 Melbourne, Vic., Australia
B. Zumeris, 5 Irene Place, E. Prahran Vic., Melbourne, Australia

PIETŲ AMERIKOJE:

Kun. Dr. Brazys Mendoza, 2280 Avellaneda, Buenos Aires, Argentine
J. Kēkštas, 2280 Avellaneda, Buenos Aires, Argentine
Meldutis Laupinaitis c./o Dr. Estanislau, OSB Caixa postal 118, Sao Paulo, Brazil
Kun. P. Ragažinskas Caixa postal 4118, Sao Paulo, Brazil
Kun. A. Sabalauskas, Apartado 369 Caracas, Venezuela
Kun. N. Saldukas, Colegio Salesiano, Bogota, Colomnia

ANGLIJOJE:

Kun. J. Kuzmickas, 21 Ann Place, Little Horton, Bradford, England

GERB. PLATINTOJAI yra maloniai prašomi atsiųsti adresus tų asmenų, kurie, Jūsų nuomone, galėtų pasidaryti Aidų skaitytojais. Susipažinimui jiems bus veltui pasiųstas mūsų žurnalas.

ADMINISTRACIJA

Vyriausias Redaktorius — Antanas Vaičiulaitis
Redakcinis Kolektyvas: Dr. J. Aistis-Aleksandravičius, T. Dr. L. Andriekus, O.F.M., Bern. Brazdžionis, J. Girnius, Dr. J. Grinius, T. Dr. B. Grauslys, O.F.M., Dr. K. Pakštas, Dr. A. Kučas, J. Pažemeckas, Dr. A. šapoka, Br. Stočkus, T. J. Vaškys, O.F.M.

Meninė Priežiūra — Telesforas Valius
Leidžia — Tėvai Pranciškonai
Redakcijos Adresas: Ant. Vaičiulaitis, 2087 N. Main Ave., Scranton 8, Pa.
Administracijos Adresas: AIDAI, Kennebunk Port, Maine

AIDŲ

PLATINIMO VAJUS

Lapkričio, gruodžio, sausio ir vasario mėnesiais

Kiekvienas Lietuvis,

kuris sielojasi tautinės gyvybės išlaikymu, lietuviškąja kultūrine kūryba, Lietuvos Nepriklausomybės atgavimu,

skaito, remia ir platina

PASAULIO LIETUVIŲ
MOKSLO, LITERATŪROS, MENO IR
VISUOMENINIO GYVENIMO
MĖNESINĮ ŽURNALĄ

AIDUS

KULTŪROS ŽURNALAS AIDAI

buria aplink save mokslininkus, rašytojus, menininkus ir savo puslapiuose talpina naujausius jų kūrybos darbus

AIDŲ

PRENUMERATOS KAINA METAMS:

JAV ir Pietų Amerikoje — $5.00;

Kanadoje — $5.50 (kanadiški $6.00);

kituose kraštuose — $6.00. Atskiras

numeris JAV — 50 c.; kitur — 55 c.

Kiekvienas Skaitytojas Kviečiamas

Į Kultūros Žurnalo AIDŲ Platinimo Vajų

AIDAI

ADMINISTRACIJOS ADRESAS:

AIDAI, Kennebunk Port, Maine